

AÇIKLAMA

Türkiye Nüfus Araştırması — 1974 — 1975

I. Amaç

Türkiye Nüfus Araştırmasının amacı yıllık doğum ve ölüm oranlarını bulmak; nüfusun yaş, cinsiyet, evlilik durumu gibi demografik özellikleriyle, eğitim, meslek, çalışma durumu gibi sosyo-ekonomik özellikleri hakkında bilgi toplamaktır.

II. Yöntem

A. Örneklem planı

Türkiye Nüfus Araştırmasında tabakalı, çok safhalı, sistematik örneklem yöntemi kullanılmıştır. İller; Devlet Planlama Teşkilatında hazırlanmış olan il düzeyindeki gelişmişlik indekslerine göre, az gelişmiş, orta gelişmiş, gelişmiş iller olarak üç tabakaya ayrılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir metropolitan alanları bu ayırımın dışında bırakılmış ve ayrı birer tabaka oluşturmuşlardır.

İllerin tabakalara ayrılışı şöyledir :

Az gelişmiş iller : Bilecik, Afyonkarahisar, Niğde, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Çorum, Yozgat, Sivas, Tokat, Ordu, Giresun, Gümüşhane, K. Maraş, Kars, Ağrı, Muş, Bingöl, Tunceli, Van, Siirt, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Hakkari, Bitlis, Adıyaman.

Orta gelişmiş iller : Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Bolu, Kütahya, Manisa, Uşak, Denizli, Muğla, Burdur, Isparta, Konya, Kırşehir, Nevşehir, Samsun, Amasya, Trabzon, Rize, Artvin, Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ.

Gelişmiş iller : İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Bursa, Balıkesir, İzmir, Aydın, Eskişehir, Ankara, Gaziantep, Hatay, Adana, İçel, Antalya, Kayseri.

İller, daha sonra, kentsel alan (nüfusu 2000 den fazla olan yerler) ve kırsal alan (nüfusu 2000 den az olan yerler) olarak tekrar bölünmüştür. Kentsel alanlar nüfuslarına göre, nüfusu

- a) 100 000 den fazla
- b) 50 000 — 100 000
- c) 10 000 — 50 000
- d) 2 000 — 10 000

olan yerler olmak üzere dört tabakaya, kırsal alanlar ise geçim kaynaklarına göre

- a) Tarla ürünleri yetiştiren köyler
- b) Sanayi bitkileri yetiştiren köyler
- c) Bağ, bahçe ve sebze köyler
- d) Orman ve dağ köyleri
- e) Çeşitli ekonomik faaliyetleri olan köyler

olmak üzere beş tabakaya ayrılmışlardır. Her tabakanın ayrı ağırlıklara sahip iki bağımsız alt örneği vardır. Kentsel alanlarda 50 hanehalkından oluşan örnek bloklar meydana getirilmiş, kırsal alanlarda örnek seçilen köylerin tümü kapsanmıştır. Kentsel örnek blokların sayısı 175 (58 i metropolitan alanlardan), kırsal blokların sayısı 77 dir. Ankette kapsanan hanehalkı sayısı ve nüfus tablo A da verilmiştir.

Ağırlıkların hesaplanmasında kentsel ve kırsal alanlarda farklı yöntem uygulanmıştır. Kentsel alanlarda anket sonucu elde olunan nüfus, Devlet Planlama Teşkilatınca 1975 yılı için yapılmış projeksiyonda (1) o tabaka için tahmin edilen nüfusa oranlanmıştır. Kırsal alanlarda ise, 1970 Tarım Sayımı sonuçları kullanılarak, tüm köyler geçim kaynaklarına göre sınıflandırılmış, örnek köylerin 1970 nüfusları, tabakaların 1970 nüfuslarına oranlanmıştır. Tabakalara göre ağırlıklar tablo B de verilmiştir. Tablo C'de ise varyansın hesaplanmasına ilişkin formül ve sonuçlar bulunmaktadır.

B. İkili kayıt yöntemi

Doğum ve ölümler hakkında doğru bilgi toplamak için tek bir anket yeterli değildir. İkili kayıt yönteminin amacı, örnek alanda meydana gelecek olayların farkedilmeme olasılığını azaltmak için, alanın birbirinden bağımsız iki ayrı sistem tarafından incelenmesidir. Bu sistemler anket ve kayıt sistemleridir.

(1) Samira Yener, Sezer Sever, Tuncer Kocaman, Emel Güner; Kentsel Yerleşmelerin Büyüme Analizleri (1950 — 1970) ve Nüfus Tahminleri (1970 — 1975), Devlet Planlama Teşkilatı, Aralık 1974.

1. Anket sistemi

Bu sistemde örnek alan önce bir anketle taranır, nüfus ve özellikleri saptanır. Belli bir süre sonra alana tekrar gidilir. Anketten sonra örnek alanda bir değişiklik (doğum, ölüm, göç gibi) olup olmadığı araştırılır. Bu işlem belli aralıklarla araştırma süresince tekrarlanır. Böylece örnek alanda meydana gelen olaylar saptanmış olur.

2. Kayıt sistemi

Bu sistemin temeli, örnek alanda oturan bir kişinin "kayıtçı", olarak o alanda meydana gelen olaylar hakkında bilgi toplamasıdır. Bu yolla, yabancılığın ve olayın üstünden zaman geçmesinin neden olabileceği bilgi kaybı önlenmek istenir.

3. Eşleştirme

İki bağımsız yolla elde olunan bilgiler karşılaştırılır. Her iki sistemin de bildirdiği olay sayısı (C) ve sadece bir sistemin bildirdiği olay sayısı (N_1 ve N_2) kullanılarak, her iki sistemin de farkedemediği olay sayısı tahmin edilir ($N_1 N_2 / C$). Chandrasekar Deming yöntemi ile tüm olay sayısına ulaşmak için şu formül uygulanır :

$$\text{Tüm olay sayısı} = C + N_1 + N_2 + (N_1 N_2 / C)$$

III. Uygulama

A. Anket sistemi

Ekim 1973 de yapılan bir deneme çalışmasından (1) sonra, Kasım 1974 de açılış anketi uygulanmıştır. Bu anketle, örnek alanda en az altı aydır ikamet eden veya en az altı ay ikamet etmeyi düşünen kişiler hakkında çeşitli bilgiler toplanmış ve Hanehalkı Kayıt Formuna (Dam.2) işlenmiştir. Açılıştan altı ay sonra, Mayıs 1975 de alana tekrar gidilmiş, anketçiler ellerindeki Hanehalkı Kayıt Formlarına altı ay içinde meydana gelen değişiklikleri işlemişler, doğum ve ölüm olayı varsa, gerekli formları doldurmuşlardır. İkinci bir altı ay sonra yapılması gereken kapanış anketi kötü hava koşulları yüzünden yapılmamış ve araştırma süresi bir yıldan birbuçuk yıla çıkarılmıştır. Böylece bir seçim yönteminin ön koşulu olan kayıt ve anket sistemlerinin bağımsızlığı ve ikisi arasında hiçbir bilgi alışverişi olmaması konusunda titizlik gösterilmiş ve bu koşulun gerçekleşmesi için elden geldigince uğraşmıştır.

B. Kayıt sistemi

Açılış anketi sırasında örnek bloklarda kayıtçılar seçilmiş ve eğitilmiştir. Kayıtçıların çoğu örnek alanda ikamet eden kişilerden, bazıları ise DİE nin merkez ve bölge teşkilatında çalışan memurlardan seçilmiştir. Anket ekipleri alandan ayrılır ayrılmaz kayıt işlemine başlanmıştır. Kayıtçılar örnek alanda meydana gelen olaylar hakkında gerekli formları doldurmuşlar, merkezden iki ayda bir gönderilen denetleyiciler formları, bildirilen olayların gerçekliğini ve alanda gözden kaçmış olay olup olmadığını denetleyerek formları merkeze getirmişlerdir. İkili kayıt yönteminin ön koşulu olan kayıt ve anket sistemlerinin bağımsızlığı ve ikisi arasında hiçbir bilgi alışverişi olmaması konusunda titizlik gösterilmiş ve bu koşulun gerçekleşmesi için elden geldigince uğraşmıştır.

C. Eşleştirme

Araştırma döneminin sona ermesiyle anket ve kayıt sistemlerinden gelen doğum ve ölüm formlarının eşlendirilmesine başlanmıştır. Formlar; eşlendirilen, eşlendirilemeyen ve şüpheli olarak sınıflandırılmıştır. Her form üç ayrı kişi tarafından değerlendirilmiş, hakkında değişik değerlendirme veya şüphe olan formlar tartışılarak bir karara bağlanmıştır.

IV. Kullanılan sorukâğıtları

A. Dam.1- Bina ve Hanehalkı Cetveli

Örnek alan sınırları içindeki konutlar ve bu konutlarda oturan hanehalklarının listesidir.

B. Dam.2- Hanehalkı Kayıt Formu

Hanehalkının üyelerinin ve özelliklerinin kaydedildiği formdur.

C. Dam.3- Doğum Bildirim Formu

D. Dam.4- Ölüm Bildirim Formu

V. Sonuçlar

A. Açılış anketinin sonuçları

Anket sonucunda Türkiye nüfusu olarak elde edilen değer 42047744 dür. Bu değer, DİE'nin Ekim 1975 de yaptığı Genel Nüfus Sayımı sonucundan (40 347 719) çok fazladır. Farkın nedeni kullanılan ağırlıklardır. Kentsel ağırlıklarda temel olarak DPT'nin 1975 için yaptığı projeksiyonlar kullanıldığından, kentsel alan için elde edilen nüfus, projeksiyonla elde edilen nüfusa eşit olacaktır. Bu ağırlık hesaplama yöntemiyle Türkiye Nüfus Araştırmasının nüfus tahmin edebilme özelliği yoktur. Sonuçlar Nüfus Sayımıyla karşılaştırmalı olarak değil, kendi içinde değerlendirilmelidir.

Açılış anketinden elde olunan geçmişe dönük doğurganlık tahminleri beklenenden çok düşüktür. (2)

Kaba doğum oranı (11. 1973 — 10. 1974 arasındaki doğumlar)

Tabaka	Bin kişiye düşen doğum sayısı
Toplam	28.0
Kırsal alan	28.6
Kentsel alan	28.4
Metropolitan alan	25.0

Bu durum aslında ikili kayıt sisteminin kullanılmasının temel nedenlerinden biridir. Tek bir anketle doğum ve ölümler hakkında doğru

(1) Proceedings of the Seminar on the Design of the Turkish Demographic Survey, February 1974, Ankara, Papers Presented; Laboratories for Population Statistics, Scientific Report Series, No. 17, Arjun Adlakha (Editor).

(2) Anket sonuçları ve eksik verilerle yapılan analizler konusunda daha ayrıntılı tartışma için, Emine Bulutay, Yalçın Şahinkaya, 1974 Türkiye Nüfus Araştırmasından Elde Olunan Bulgular; Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etüdları Enstitüsü, 2. Demografi Konferansı, Çeşme 1975; yayınlanmamış teksir.

bilgi alınamayacağı varsayımı ikili kayıt sisteminin kullanılmasının ön şartıdır. Anketten elde edilen oranların neden düşük olduğu anket formlarının incelenmesinden açıkça görülebilir. Anket sırasında evlenmiş kadınlara son doğan çocuklarının doğum tarihi sorulmuş ve bu tarihler arasından anketten önceki son 12 ay ayıklanarak yıllık doğum oranı bu sayıya dayandırılmıştır. Soruya alınan yanıtlar çoğu kez "bilinmiyor" olmuştur. Özellikle ay hakkında bilgi gerektiği için, sadece yılın bilinmesi yeterli olmamış, ayın bilinmediği durumlarda tesadüfi ay verilmesi de bu eksikliği ortadan tamamen kaldırmamıştır. Son doğumların tarihleri hakkındaki bilgi eksikliği daha çok kırsal alanlarda ortaya çıkmış, dolayısıyla, kırsal ve kentsel alan oranları arasında beklenen farklılık görülememiştir. Diğer bir neden olarak "son doğan çocuk" hakkındaki sorunun, anketçiler veya cevaplandıranlar tarafından bazen "yaşayan son çocuk" şeklinde yorumlanması gösterilebilir. Bu nedenler anketçilerin daha iyi eğitilmeleri ile ilerde anketlerde bir noktaya kadar giderilebilir ve daha güvenilir tahminlere ulaşılabilir. Fakat yaş ve doğum tarihi konusundaki bilgi eksikliği yüzünden, doğru oranlara anket yoluyla ulaşmak zor olacaktır.

B. İkili kayıt yönteminin sonuçları

İkili kayıt yöntemi ile örnek alan bir yıl boyunca bir çok kez tarandığı için gerçek doğum sayısına ulaşmak bakımından tek bir anketten çok daha güvenilirdir. Bu yolla ulaşılan oranların anketten elde olunan geçmişe dönük oranlardan daha yüksek olması bu durumun bir kanıtıdır. Fakat burada da kırsal ve kentsel alanlar arasında farklılık yoktur ve hatta gelişmiş bölgede kentsel doğum oranı kırsal doğum oranının üstüne çıkmıştır. Bu ise, bundan önceki araştırmaların sonuçlarına dayanılırsa, beklenmeyen bir durumdur; çok dikkatle kullanılmalı ve yorumlanmalıdır. Ölüm oranlarında böyle belirgin bir yanlışlık yoktur ve beklenen duruma uygundur.

Türkiye Nüfus araştırmasının ilk dönem sonuçlarının tek başına değil, bundan sonraki yılların sonuçları ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi gerekir. İlk yılın deneyimi, doğurganlıkla ilgili soruların titizlikle irdelenmesi ve anketçilerin bu konuda daha sıkı bir şekilde eğitilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. İkili kayıt yönteminin uygulanmasında ise kırsal alan üzerinde daha dikkatle durmak gerekeceği açıktır.

1. Nüfusun yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımı

[Toplam]

Yaş grubu	Nüfus			Oran (1)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	42 047 744	20 889 032	21 158 712	100.0	100.0	100.0
0	1 158 958	595 633	563 325	2.7	2.8	2.6
1 — 4	4 647 325	2 377 196	2 270 129	11.0	11.3	10.7
0 — 4	5 806 283	2 972 829	2 833 454	13.8	14.2	13.4
5 — 9	5 976 452	3 041 161	2 935 291	14.2	14.5	13.9
10 — 14	5 647 352	2 968 636	2 678 716	13.4	14.2	12.6
15 — 19	4 360 334	2 201 277	2 159 057	10.3	10.5	10.2
20 — 24	3 208 115	1 415 989	1 792 126	7.6	6.7	8.4
25 — 29	2 710 412	1 333 668	1 376 744	6.4	6.3	6.5
30 — 34	2 319 632	1 064 795	1 254 837	5.5	5.1	5.9
35 — 39	2 219 794	1 065 502	1 154 292	5.2	5.1	5.4
40 — 44	2 417 416	1 217 101	1 200 315	5.7	5.8	5.6
45 — 49	1 835 309	943 848	891 461	4.3	4.5	4.2
50 — 54	1 382 364	670 886	711 478	3.2	3.2	3.3
55 — 59	952 468	467 006	485 462	2.2	2.2	2.2
60 — 64	1 223 257	617 435	605 822	2.9	2.9	2.8
65 — 69	728 495	349 667	378 828	1.7	1.6	1.7
70 — 74	663 584	317 671	345 913	1.5	1.5	1.6
75 — 79	258 182	117 692	140 490	0.6	0.5	0.6
80 — 84	139 460	49 310	90 150	0.3	0.2	0.4
85 +	116 136	39 916	76 220	0.2	0.1	0.3
Bilinmeyen	82 699	34 643	48 056			

1. Nüfusun yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımı

[Kırsal alan]

Yaş grubu	Nüfus			Oran (1)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	20 394 035	10 075 142	10 318 893	100.0	100.0	100.0
0	569 446	292 483	276 963	2.7	2.9	2.6
1 — 4	2 534 080	1 302 731	1 231 349	12.4	12.9	11.9
0 — 4	3 103 526	1 595 214	1 508 312	15.2	15.8	14.6
5 — 9	3 150 054	1 630 981	1 519 073	15.4	16.2	14.7
10 — 14	2 814 540	1 461 300	1 353 240	13.8	14.5	13.1
15 — 19	2 054 099	1 006 062	1 048 037	10.0	9.9	10.1
20 — 24	1 407 437	623 465	783 972	6.9	6.1	7.6
25 — 29	1 155 321	547 633	607 688	5.6	5.4	5.8
30 — 34	1 059 444	466 146	593 298	5.2	4.6	5.7
35 — 39	960 160	447 167	512 993	4.7	4.4	4.9
40 — 44	1 155 152	576 888	578 264	5.6	5.7	5.6
45 — 49	808 907	408 913	399 994	3.9	4.0	3.8
50 — 54	652 103	302 316	349 787	3.2	3.0	3.3
55 — 59	473 555	231 681	241 874	2.3	2.3	2.3
60 — 64	631 809	325 484	306 325	3.1	3.2	2.9
65 — 69	348 839	177 316	171 523	1.7	1.7	1.6
70 — 74	339 378	162 122	177 256	1.6	1.6	1.7
75 — 79	133 271	59 364	73 907	0.6	0.5	0.7
80 — 84	67 629	25 306	42 323	0.3	0.2	0.4
85 +	55 680	17 155	38 525	0.2	0.1	0.3
Bilinmeyen	23 131	10 629	12 502			

(1) Oranlar yaşları bilinen nüfustan hesaplanmıştır. Yuvarlamadan dolayı toplam 100.0 olmayabilir.

1. Nüfusun yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımı

[Kentsel alan]

		Nüfus			Oran (1)		
Kadın	Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
100.0	Toplam	15 882 575	7 905 112	7 977 463	100.0	100.0	100.0
2.6	0	450 306	228 954	221 352	2.8	2.9	2.7
10.7	1 — 4	1 600 262	813 720	786 542	10.1	10.3	9.8
13.4	0 — 4	2 050 568	1 042 674	1 007 894	12.9	13.2	12.6
13.9	5 — 9	2 190 223	1 090 740	1 099 483	13.8	13.8	13.8
12.6	10 — 14	2 173 794	1 154 964	1 018 830	13.7	14.6	12.8
10.2	15 — 19	1 698 247	875 941	822 306	10.7	11.1	10.3
8.4	20 — 24	1 249 788	544 907	704 881	7.8	6.9	8.8
6.5	25 — 29	1 081 830	524 263	557 567	6.8	6.6	7.0
5.9	30 — 34	891 710	413 335	478 375	5.6	5.2	6.0
5.4	35 — 39	904 935	447 417	457 518	5.7	5.6	5.7
5.6	40 — 44	911 843	464 828	447 015	5.7	5.8	5.6
4.2	45 — 49	698 739	362 254	336 485	4.4	4.5	4.2
3.3	50 — 54	519 525	258 382	261 143	3.2	3.2	3.2
2.2	55 — 59	346 794	168 027	178 767	2.1	2.1	2.2
2	60 — 64	423 680	214 871	208 809	2.6	2.7	2.6
1.7	65 — 69	278 317	127 118	151 199	1.7	1.6	1.9
1.6	70 — 74	240 054	118 564	121 490	1.5	1.5	1.5
0.6	75 — 79	90 420	41 373	49 047	0.5	0.5	0.6
0.4	80 — 84	48 597	20 357	28 240	0.3	0.2	0.3
0.3	85 +	41 659	17 749	23 910	0.2	0.2	0.3
	Bilinmeyen	41 852	17 348	24 504			

1. Nüfusun yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımı

[Metropolitan alan]

Yaş grubu	Nüfus			Oran (1)			
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
100.0	Toplam	5 771 134	2 908 778	2 862 356	100.0	100.0	100.0
2.6	0	139 206	74 196	65 010	2.4	2.5	2.2
11.5	1 — 4	512 983	260 745	252 238	8.9	8.9	8.8
14.6	0 — 4	652 189	334 941	317 248	11.3	11.5	11.1
14.7	5 — 9	636 175	319 440	316 735	11.0	11.0	11.1
13.1	10 — 14	659 018	352 372	306 646	11.4	12.1	10.7
10.1	15 — 19	607 988	319 274	288 714	10.5	11.0	10.1
7.6	20 — 24	550 890	247 617	303 273	9.5	8.5	10.6
5.8	25 — 29	473 261	261 772	211 489	8.2	9.0	7.4
5.7	30 — 34	368 478	185 314	183 164	6.4	6.3	6.4
4.9	35 — 39	354 699	170 918	183 781	6.1	5.8	6.4
5.6	40 — 44	350 421	175 385	175 036	6.0	6.0	6.1
3.8	45 — 49	327 663	172 681	154 982	5.6	5.9	5.4
3.3	50 — 54	210 736	110 188	100 548	3.6	3.7	3.5
2.3	55 — 59	132 119	67 298	64 821	2.2	2.3	2.2
2.9	60 — 64	167 768	77 080	90 688	2.9	2.6	3.1
1.6	65 — 69	101 339	45 233	56 106	1.7	1.5	1.9
1.7	70 — 74	84 152	36 985	47 167	1.4	1.2	1.6
0.7	75 — 79	34 491	16 955	17 536	0.5	0.5	0.6
0.4	80 — 84	23 234	3 647	19 587	0.4	0.1	0.6
0.3	85 +	18 797	5 012	13 785	0.3	0.1	0.4
	Bilinmeyen	17 716	6 666	11 050			

(1) Oranlar yaşları bilinen nüfustan hesaplanmıştır. Yuvarlamadan dolayı toplam 100.0 olmayabilir.

6. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya mesleğe göre dağılımı

[Toplam]

Esas iş veya meslek	Nüfus			Oran (1)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	27 967 519	13 665 157	14 302 362	100.00	100.00	100.00
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	614 539	454 853	159 686	2.20	3.35	1.11
Müşavirler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	112 658	108 919	3 739	.40	.80	.02
İdari personel ve benzeri çalışanlar	509 342	385 831	123 511	1.82	2.84	.86
Ticaret ve satış personeli	711 978	694 725	17 253	2.55	5.12	.12
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	680 595	622 298	58 297	2.44	4.58	.40
Terimci, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	12 298 409	5 967 250	6 331 159	44.18	43.97	44.37
Tarım dışı sektörlerde çalışan sanatkarlar, işçiler	2 952 653	2 700 126	252 527	10.60	19.90	1.77
Diğerleri	9 954 245	2 634 100	7 320 145	35.76	19.41	51.31
Bilinmeyen	133 100	97 055	36 045			

6. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya mesleğe göre dağılımı

[Kırsal alan]

Esas iş veya meslek	Nüfus			Oran (1)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	12 966 624	6 223 340	6 743 284	100.00	100.00	100.00
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	109 374	85 846	23 528	.84	1.38	.34
Müşavirler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	9 394	9 394	—	.07	.15	.00
İdari personel ve benzeri çalışanlar	23 042	22 793	249	.17	.36	.00
Ticaret ve satış personeli	58 811	58 428	383	.45	.94	.00
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	61 548	61 548	—	.47	.99	.00
Tarımci, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	10 457 003	4 973 820	5 483 183	80.89	80.26	81.48
Tarım dışı sektörlerde çalışan sanatkarlar, işçiler	478 259	451 508	26 751	3.69	7.28	.39
Diğerleri	1 728 636	533 449	1 195 187	13.37	8.60	17.76
Bilinmeyen	40 557	26 554	14 003			

(1) Oranlar meslekleri biliren nüfustan hesaplanmıştır. Yuvarlamadan dolayı toplam 100.00 olmayabilir.

6. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya mesleğe göre dağılımı

[Kentsel alan]

Esas iş veya meslek	Nüfus			Oran (1)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	10 787 482	5 327 973	5 459 509	100 00	100 00	100.00
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	317 590	226 610	90 980	2.96	4.30	1.67
Müştebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	60 669	58 824	1 845	.56	1.11	.03
İdari personel ve benzeri çalışanlar	294 307	245 618	48 689	2.74	4.66	.89
Ticaret ve satış personeli	457 490	451 523	5 967	4.27	8.57	.10
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	371 528	349 624	21 904	3.46	6.63	.40
Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	1 812 153	968 448	843 705	16.91	18.38	15.50
Tarım dışı sektörlerde çalışan sanatkarlar, işçiler	1 612 470	1 470 835	141 635	15.05	27.92	2.60
Diğerleri	5 783 956	1 496 337	4 287 619	54.00	28.40	78.78
Bilinmeyen	77 319	60 154	17 165			

6. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya mesleğe göre dağılımı

[Metropolitan alan]

Esas iş veya meslek	Nüfus			Oran (1)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	4 213 413	2 113 844	2 099 569	100.00	100.00	100.00
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	187 575	142 397	45 178	4.46	6.76	2.15
Müştebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	42 595	40 701	1 894	1.01	1.93	.09
İdari personel ve benzeri çalışanlar	191 993	117 420	74 573	4.57	5.58	3.56
Ticaret ve satış personeli	195 677	184 774	10 903	4.66	8.78	.52
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	247 519	211 126	36 393	5.89	10.03	1.73
Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	29 253	24 982	4 271	.69	1.18	.20
Tarım dışı sektörlerde çalışan sanatkarlar, işçiler	861 924	777 783	84 141	20.53	35.97	4.01
Diğerleri	2 441 653	604 314	1 837 339	58.15	28.72	87.71
Bilinmeyen	15 224	10 347	4 877			

(1) Oranlar meslekleri bilinen nüfustan hesaplanmıştır. Yuvarlamadan dolayı toplam 100.00 olmayabilir.

7. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve esas iş veya mesleğe göre dağılımı

[Toplam]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam										
12 + ...	27 967 519	614 539	112 658	509 342	711 978	680 595	12 298 409	2 952 653	9 954 245	133 100
12 — 14 ...	3 349 862	2 422	—	450	18 173	19 574	1 293 128	148 658	1 829 736	37 721
15 — 19 ...	4 360 334	29 154	2 969	19 445	69 606	61 653	1 939 443	461 287	1 758 642	18 135
20 — 24 ...	3 208 115	104 898	6 019	95 747	57 225	60 269	1 325 891	409 422	1 133 395	15 249
25 — 29 ...	2 710 412	138 319	9 797	114 224	76 409	105 526	1 047 728	428 631	785 919	3 859
30 — 34 ...	2 319 632	105 035	16 546	76 906	64 007	77 209	972 626	342 829	659 466	5 008
35 — 39 ...	2 219 794	67 177	20 850	44 630	81 121	79 298	970 559	328 617	624 566	2 976
40 — 44 ...	2 417 416	49 344	22 433	58 839	103 805	77 109	1 188 792	309 915	602 348	4 831
45 — 49 ...	1 835 309	55 206	14 775	45 204	76 704	79 911	843 072	222 249	495 996	2 192
50 — 54 ...	1 382 364	11 820	11 520	26 619	57 279	50 087	698 531	119 508	401 614	5 386
55 — 59 ...	952 468	11 744	3 060	13 041	29 316	25 473	507 076	59 016	301 560	2 182
60 — 64 ...	1 223 257	9 574	1 715	8 551	40 415	23 495	656 672	57 171	422 789	2 875
65 + ...	1 905 857	9 877	2 974	4 469	37 312	19 112	840 007	60 168	917 738	14 200
Bilinmeyen ...	82 699	19 969	—	1 217	606	1 879	14 884	5 182	20 476	18 486
Erkek										
12 + ...	13 665 157	454 853	108 919	385 831	694 725	622 298	5 967 250	2 700 126	2 634 100	97 055
12 — 14 ...	1 758 751	1 810	—	450	17 303	13 858	606 886	129 819	964 032	24 593
15 — 19 ...	2 201 277	18 651	2 969	8 462	65 311	54 836	915 359	400 856	720 938	13 895
20 — 24 ...	1 415 989	56 358	6 019	42 515	55 091	55 185	582 392	364 946	240 509	12 974
25 — 29 ...	1 333 668	99 915	9 797	88 774	73 538	101 943	499 186	398 937	58 483	3 095
30 — 34 ...	1 064 795	79 962	15 883	62 038	63 439	73 604	418 354	318 451	28 449	4 615
35 — 39 ...	1 065 502	58 727	20 127	40 476	81 121	70 500	455 244	299 144	37 185	2 978
40 — 44 ...	1 217 101	43 683	21 310	52 110	102 215	69 985	597 670	289 706	36 712	3 710
45 — 49 ...	943 848	47 130	13 544	41 629	74 799	72 482	436 302	212 678	43 677	1 607
50 — 54 ...	670 886	11 326	11 520	25 209	55 437	45 801	347 873	112 510	56 205	5 005
55 — 59 ...	467 006	9 296	3 060	11 713	29 316	23 485	272 397	56 672	59 266	1 801
60 — 64 ...	617 435	8 610	1 715	8 551	40 415	20 804	367 353	54 969	112 141	2 877
65 + ...	874 256	9 877	2 974	3 901	36 133	18 544	463 231	56 822	271 915	10 859
Bilinmeyen...	34 643	9 508	1	3	607	1 271	5 003	4 616	4 588	9 046
Kadın										
12 + ...	14 302 362	159 686	3 739	123 511	17 253	58 297	6 331 159	252 527	7 320 145	36 045
12 — 14 ...	1 591 111	611	—	—	870	5 715	686 242	18 839	865 704	13 130
15 — 19 ...	2 159 057	10 503	—	10 983	4 294	6 817	1 024 084	60 430	1 037 703	4 243
20 — 24 ...	1 792 126	48 540	—	53 232	2 133	5 085	743 499	44 476	892 886	2 275
25 — 29 ...	1 376 744	38 403	—	25 450	2 871	3 582	548 541	29 694	727 436	767
30 — 34 ...	1 254 837	25 073	663	14 868	567	3 605	554 271	24 378	631 016	396
35 — 39 ...	1 154 292	8 449	722	4 154	—	8 797	515 315	29 473	587 381	1
40 — 44 ...	1 200 315	5 661	1 123	6 728	1 589	7 123	591 122	20 209	565 635	1 125
45 — 49 ...	891 461	8 076	1 231	3 574	1 905	7 429	406 770	9 570	452 319	587
50 — 54 ...	711 478	494	—	1 409	1 842	4 285	350 658	6 997	345 409	384
55 — 59 ...	485 462	2 447	—	1 327	—	1 988	234 679	2 344	242 293	384
60 — 64 ...	605 822	964	—	—	—	2 690	289 318	2 202	310 648	—
65 + ...	1 031 601	—	—	567	1 179	567	376 776	3 346	645 823	3 343
Bilinmeyen...	48 056	10 465	—	1 219	3	614	9 884	569	15 892	9 410

7. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve esas iş veya mesleğe göre dağılımı
[Kırsal alan]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanatkarlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam										
12 + ...	12 966 624	109 374	9 394	23 042	58 811	61 548	10 457 003	478 259	1 728 636	40 557
12 — 14 ...	1 640 709	—	—	450	359	1 455	1 145 306	31 546	445 243	16 350
15 — 19 ...	2 054 099	8 102	383	1 625	4 619	6 900	1 681 504	82 657	265 142	3 167
20 — 24 ...	1 407 437	33 210	—	1 533	3 012	6 983	1 150 746	64 297	145 786	1 870
25 — 29 ...	1 155 321	25 022	500	5 599	4 005	9 919	918 537	62 325	128 263	1 151
30 — 34 ...	1 059 444	20 417	2 786	3 076	6 214	7 212	852 698	63 893	101 938	1 210
35 — 39 ...	960 160	5 016	766	2 688	10 350	6 111	808 341	52 877	73 560	451
40 — 44 ...	1 155 152	4 252	2 501	3 939	10 707	4 815	993 287	55 519	79 188	944
45 — 49 ...	808 907	2 977	767	2 915	8 205	8 147	697 799	30 706	55 197	2 194
50 — 54 ...	652 103	1 090	1 103	585	3 187	5 101	576 898	11 721	49 909	2 509
55 — 59 ...	473 555	237	585	631	1 598	2 219	408 926	6 086	52 141	1 132
60 — 64 ...	631 809	2 207	—	—	4 484	1 660	536 064	7 971	78 480	943
65 + ...	944 797	1 824	—	—	2 071	1 023	676 028	8 659	250 143	5 049
Bilinmeyen...	23 131	5 020	3	1	—	3	10 869	2	3 646	3 587
Erkek										
12 + ...	6 223 340	85 846	9 394	22 793	58 428	61 548	4 973 820	451 508	533 449	26 554
12 — 14 ...	835 693	—	—	450	359	1 455	539 345	27 837	256 472	9 775
15 — 19 ...	1 006 062	2 805	383	1 375	4 619	6 900	786 129	76 197	125 138	2 516
20 — 24 ...	623 465	20 438	—	1 533	3 012	6 983	500 116	58 823	31 815	745
25 — 29 ...	547 633	22 500	500	5 599	4 005	9 919	436 582	60 101	8 042	385
30 — 34 ...	466 146	19 607	2 786	3 076	6 214	7 212	363 596	61 206	1 633	816
35 — 39 ...	447 167	4 398	766	2 688	10 350	6 111	371 797	49 223	1 382	452
40 — 44 ...	576 888	4 252	2 501	3 939	10 324	4 815	490 132	53 890	6 091	944
45 — 49 ...	408 913	2 977	767	2 915	8 205	8 147	349 429	30 706	4 158	1 609
50 — 54 ...	302 316	1 090	1 103	585	3 187	5 101	270 910	11 427	6 788	2 125
55 — 59 ...	231 681	237	585	631	1 598	2 219	212 815	5 849	6 999	748
60 — 64 ...	325 484	1 848	—	—	4 484	1 660	289 355	7 587	19 607	943
65 + ...	441 263	1 824	—	—	2 071	1 023	360 417	8 659	64 456	2 813
Bilinmeyen...	10 629	3 870	3	2	—	3	3 197	3	868	2 683
Kadın										
12 + ...	6 743 284	23 528	—	249	383	—	5 483 183	26 751	1 195 187	14 003
12 — 14 ...	805 016	—	—	—	—	—	605 961	3 709	188 770	6 576
15 — 19 ...	1 048 037	5 296	—	249	—	—	895 375	6 459	140 003	655
20 — 24 ...	783 972	12 771	—	—	—	—	650 630	5 473	113 970	1 128
25 — 29 ...	607 688	2 522	—	—	—	—	481 955	2 224	120 220	767
30 — 34 ...	593 298	809	—	—	—	—	489 102	2 687	100 305	395
35 — 39 ...	512 993	618	—	—	—	—	436 543	3 654	72 178	—
40 — 44 ...	578 264	—	—	—	383	—	503 155	1 629	73 097	—
45 — 49 ...	399 994	—	—	—	—	—	348 369	—	51 039	586
50 — 54 ...	349 787	—	—	—	—	—	305 988	294	43 121	384
55 — 59 ...	241 874	—	—	—	—	—	196 111	237	45 142	384
60 — 64 ...	306 325	359	—	—	—	—	246 709	383	58 873	1
65 + ...	503 534	—	—	—	—	—	315 611	—	185 686	2 237
Bilinmeyen...	12 502	1 153	—	—	—	—	7 674	2	2 783	890

7. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve esas iş veya mesleğe göre dağılımı

[Kentsel alan]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam										
12 + ...	10 787 482	317 590	60 669	294 307	457 490	371 528	1 812 153	1 612 470	5 783 956	77 319
12 — 14 ...	1 319 492	1 243	—	—	14 239	13 792	147 821	75 000	1 048 466	18 931
15 — 19 ...	1 698 247	18 214	882	11 686	39 663	35 152	256 111	228 765	1 094 039	13 735
20 — 24 ...	1 249 788	52 210	4 775	50 524	38 588	30 728	173 360	215 967	672 076	11 560
25 — 29 ...	1 081 830	72 622	7 484	62 056	48 271	58 052	127 379	238 107	465 758	2 101
30 — 34 ...	891 710	54 354	7 603	45 250	40 117	41 310	118 072	189 279	391 922	3 803
35 — 39 ...	904 935	35 759	12 166	27 603	53 102	47 334	159 123	184 013	383 305	2 530
40 — 44 ...	911 843	27 188	11 135	34 841	65 309	42 608	191 906	179 684	356 519	2 653
45 — 49 ...	698 739	27 238	6 845	31 210	46 916	39 667	143 466	116 092	287 305	—
50 — 54 ...	519 525	3 229	6 266	15 517	40 650	25 617	116 093	70 010	239 866	2 277
55 — 59 ...	346 794	4 170	—	8 598	19 368	13 605	95 679	37 282	167 650	442
60 — 64 ...	423 680	2 567	1 715	3 687	25 606	10 872	118 232	37 920	222 356	725
65 + ...	699 047	4 411	1 795	3 334	25 657	12 788	160 893	37 485	445 961	6 723
Bilinmeyen ...	41 852	14 385	3	1	4	3	4 018	2 866	8 733	11 839
Erkek										
12 + ...	5 327 973	226 610	58 824	245 618	451 523	349 624	968 448	1 470 835	1 496 337	60 154
12 — 14 ...	711 239	1 243	—	—	13 368	9 905	67 540	64 070	541 514	13 599
15 — 19 ...	875 941	13 575	882	7 086	38 452	30 850	128 625	193 483	452 238	10 750
20 — 24 ...	544 907	25 644	4 775	29 189	38 245	29 232	81 103	194 493	131 815	10 411
25 — 29 ...	524 263	48 659	7 484	51 889	46 597	56 216	60 793	219 727	30 798	2 100
30 — 34 ...	413 335	38 172	7 603	39 160	40 117	40 116	52 903	173 701	17 761	3 802
35 — 39 ...	447 417	32 829	11 444	27 178	53 102	45 055	80 351	170 194	24 735	2 529
40 — 44 ...	464 828	23 434	10 012	31 938	64 736	41 048	104 568	167 268	19 667	2 157
45 — 49 ...	362 254	24 097	6 845	29 567	45 622	36 615	85 065	110 769	23 671	3
50 — 54 ...	258 382	2 735	6 266	14 712	40 650	24 932	73 231	66 942	26 637	2 277
55 — 59 ...	168 027	4 170	—	7 875	19 368	12 874	57 111	36 415	29 770	444
60 — 64 ...	214 871	2 567	1 715	3 687	25 606	9 989	75 623	36 101	58 857	726
65 + ...	325 161	4 411	1 795	3 334	25 657	12 788	99 728	34 802	136 420	6 226
Bilinmeyen ...	17 348	5 074	3	3	3	4	1 807	2 870	2 454	5 130
Kadın										
12 + ...	5 459 509	90 980	1 845	48 689	5 967	21 904	843 705	141 635	4 287 619	17 165
12 — 14 ...	608 253	—	—	—	870	3 886	80 281	10 930	506 952	5 334
15 — 19 ...	822 306	4 639	—	4 599	1 211	4 302	127 486	35 281	641 802	2 986
20 — 24 ...	704 881	26 566	—	21 335	343	1 495	92 257	21 474	540 261	1 150
25 — 29 ...	557 567	23 963	—	10 166	1 675	1 836	66 586	18 379	434 960	2
30 — 34 ...	478 375	16 182	—	6 090	—	1 195	65 169	15 577	374 161	1
35 — 39 ...	457 518	2 929	722	425	—	2 279	78 772	13 819	358 570	2
40 — 44 ...	447 015	3 753	1 123	2 903	573	1 559	87 338	12 415	336 852	499
45 — 49 ...	336 485	3 140	—	1 643	1 294	3 051	58 400	5 323	263 634	—
50 — 54 ...	261 143	494	—	804	—	685	42 862	3 067	213 229	2
55 — 59 ...	178 767	—	—	722	—	731	38 567	866	137 879	2
60 — 64 ...	208 809	—	—	—	—	883	42 609	1 818	163 499	—
65 + ...	373 886	—	—	—	—	—	61 166	2 682	309 541	497
Bilinmeyen ...	24 504	9 314	—	2	1	2	2 212	4	6 279	6 690

7. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve esas iş veya mesleğe göre dağılımı
[Metropolitan alan]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam										
319 12 + ...	4 213 413	187 575	42 595	191 993	195 677	247 519	29 253	861 924	2 441 653	15 224
931 12 — 14 ...	389 661	1 179	—	—	3 575	4 326	—	42 111	336 026	2 444
735 15 — 19 ...	607 988	2 838	1 703	6 134	25 323	19 600	1 828	149 865	399 460	1 237
560 20 — 24 ...	550 890	19 478	1 244	43 690	15 624	22 558	1 784	129 158	315 533	1 821
101 25 — 29 ...	473 261	40 674	1 811	46 569	24 131	37 555	1 811	128 199	191 898	613
803 30 — 34 ...	368 478	30 264	6 157	28 580	17 675	28 685	1 855	89 657	165 605	—
530 35 — 39 ...	354 699	26 402	7 916	14 338	17 669	25 852	3 095	91 726	167 701	—
653 40 — 44 ...	350 421	17 903	8 796	20 058	27 788	29 685	3 598	74 712	166 641	1 240
— 45 — 49 ...	327 663	24 992	7 162	11 078	21 583	32 097	1 807	75 450	153 493	1
277 50 — 54 ...	210 736	7 500	4 150	10 517	13 442	19 368	5 539	37 777	111 839	604
442 55 — 59 ...	132 119	7 336	2 475	3 811	8 350	9 649	2 471	15 648	81 768	611
725 60 — 64 ...	167 768	4 799	—	4 864	10 325	10 962	2 375	11 280	121 952	1 211
723 65 + ...	262 013	3 641	1 179	1 135	9 584	5 301	3 086	14 024	221 634	2 429
339 Bilinmeyen...	17 716	569	2	1 219	608	1 881	4	2 317	8 103	3 013
Erkek										
54 12 + ...	2 113 844	142 397	40 701	117 420	184 774	211 126	24 982	777 783	604 314	10 347
99 12 — 14 ...	211 819	567	—	—	3 575	2 498	—	37 911	166 045	1 223
50 15 — 19 ...	319 274	2 270	1 703	—	22 240	17 086	605	131 176	143 562	632
11 20 — 24 ...	247 617	10 275	1 244	11 793	13 834	18 969	1 173	111 629	76 879	1 821
00 25 — 29 ...	261 772	28 756	1 811	31 286	22 935	35 808	1 811	119 109	19 642	614
02 30 — 34 ...	185 314	22 183	5 494	19 802	17 108	26 275	1 855	83 543	9 054	—
29 35 — 39 ...	170 918	21 500	7 916	10 609	17 669	19 333	3 095	79 726	11 068	2
57 40 — 44 ...	175 385	15 996	8 796	16 232	27 156	24 121	2 970	68 548	10 954	612
3 45 — 49 ...	172 681	20 055	5 931	9 147	20 971	27 719	1 807	71 203	15 847	1
77 50 — 54 ...	110 188	7 500	4 150	9 912	11 600	15 768	3 731	34 140	22 781	606
14 55 — 59 ...	67 298	4 888	2 475	3 206	8 350	8 392	2 471	14 408	22 496	612
26 60 — 64 ...	77 080	4 194	—	4 864	10 325	9 154	2 375	11 280	33 676	1 212
26 65 + ...	107 832	3 641	1 179	567	8 405	4 734	3 086	13 361	71 039	1 820
0 Bilinmeyen...	6 666	572	2	2	606	1 269	3	1 749	1 271	1 192
Kadın										
5 12 + ...	2 099 569	45 178	1 894	74 573	10 903	36 393	4 271	84 141	1 837 339	4 877
4 12 — 14 ...	177 842	611	—	—	—	1 828	—	4 200	169 981	1 222
6 15 — 19 ...	288 714	567	—	6 134	3 083	2 515	1 223	18 689	255 898	605
0 20 — 24 ...	303 273	9 202	—	31 897	1 791	3 589	611	17 529	238 654	—
2 25 — 29 ...	211 489	11 918	—	15 283	1 196	1 747	—	9 090	172 255	—
1 30 — 34 ...	183 164	8 081	663	8 778	567	2 410	—	6 114	156 550	1
2 35 — 39 ...	183 781	4 902	—	3 728	—	6 518	—	12 000	156 632	1
9 40 — 44 ...	175 036	1 907	—	3 825	632	5 564	628	6 164	155 687	629
— 45 — 49 ...	154 982	4 936	1 231	1 931	611	4 378	—	4 248	137 646	1
2 50 — 54 ...	100 548	—	—	605	1 842	3 600	1 807	3 636	89 058	—
2 55 — 59 ...	64 821	2 447	—	605	—	1 257	—	1 240	59 271	1
60 — 64 ...	90 688	605	—	—	—	1 807	—	—	88 275	1
65 + ...	154 181	—	—	567	1 179	567	—	663	150 595	610
Bilinmeyen...	11 050	2	—	1 220	2	613	2	568	6 837	1 806

8. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve meslekteki yere göre dağılımı

[Toplam]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	Ücretli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Diğerleri
Toplam						
12 +	27 967 519	4 333 367	210 047	4 965 028	8 416 837	10 042 240
12 — 14	3 349 862	207 852	—	10 867	1 266 826	1 864 317
15 — 19	4 360 334	588 882	1 172	94 962	1 900 580	1 774 738
20 — 24	3 208 115	625 617	8 589	235 496	1 207 845	1 130 568
25 — 29	2 710 412	696 866	24 174	444 061	767 157	778 154
30 — 34	2 319 632	517 659	27 059	501 600	621 332	651 982
35 — 39	2 219 794	463 527	29 736	570 614	539 041	616 876
40 — 44	2 417 416	438 341	40 730	759 233	578 935	600 177
45 — 49	1 835 309	354 652	27 819	579 706	383 612	489 520
50 — 54	1 382 364	188 455	20 137	453 651	316 043	404 078
55 — 59	952 468	95 972	8 673	328 363	214 827	304 633
60 — 64	1 223 257	79 260	8 919	444 537	260 605	429 936
65 +	1 905 857	70 396	11 827	534 848	350 318	938 468
Bilinmeyen	82 699	5 888	1 212	7 090	9 716	58 793

Erkek

12 +	13 665 157	3 639 904	206 261	4 537 427	2 611 738	2 669 827
12 — 14	1 758 751	163 233	—	10 143	601 535	983 840
15 — 19	2 201 277	491 063	1 172	76 454	902 292	730 296
20 — 24	1 415 989	460 924	8 589	208 795	498 923	238 758
25 — 29	1 333 668	591 216	24 174	400 220	268 171	49 887
30 — 34	1 064 795	437 910	27 059	450 650	127 946	21 230
35 — 39	1 065 502	408 814	29 014	519 905	79 858	27 911
40 — 44	1 217 101	391 289	40 730	690 642	60 303	34 137
45 — 49	943 848	313 666	26 834	549 651	17 453	36 244
50 — 54	670 886	165 897	19 002	419 806	7 125	59 056
55 — 59	467 006	84 326	8 523	307 889	4 523	61 745
60 — 64	617 435	67 271	8 619	413 239	10 547	117 759
65 +	874 256	60 685	11 333	483 289	31 496	287 453
Bilinmeyen	34 643	3 610	1 212	6 744	1 566	21 511

Kadın

12 +	14 302 362	693 463	3 786	427 601	5 805 099	7 372 413
12 — 14	1 591 111	44 619	—	724	665 291	880 477
15 — 19	2 159 057	97 819	—	18 508	998 288	1 044 442
20 — 24	1 792 126	164 693	—	26 701	708 922	891 810
25 — 29	1 376 744	105 650	—	43 841	498 986	728 267
30 — 34	1 254 837	79 749	—	50 950	493 386	630 752
35 — 39	1 154 292	54 713	722	50 709	459 183	588 965
40 — 44	1 200 315	47 052	—	68 591	518 632	566 040
45 — 49	891 461	40 986	985	30 055	366 159	453 276
50 — 54	711 478	22 558	1 135	33 845	308 918	345 022
55 — 59	485 462	11 646	150	20 474	210 304	242 888
60 — 64	605 822	11 989	300	31 298	250 058	312 177
65 +	1 031 601	9 711	494	51 559	318 822	651 015
Bilinmeyen	48 056	2 278	—	346	8 150	37 282

8. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve meslekteki yere göre dağılımı

[Kırsal alan]

ri	Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	Ücretli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Diğerleri
	Toplam						
240	12 +	12 966 624	918 573	33 667	3 040 449	7 186 138	1 787 797
317	12 — 14	1 640 709	73 717	—	5 085	1 100 210	461 697
738	15 — 19	2 054 099	156 687	—	39 982	1 586 304	271 126
568	20 — 24	1 407 437	123 253	1 923	119 526	1 015 553	147 182
154	25 — 29	1 155 321	123 484	2 573	237 704	662 177	129 383
982	30 — 34	1 059 444	102 009	5 586	300 851	546 803	104 195
876	35 — 39	960 160	86 667	3 728	341 196	453 470	75 099
177	40 — 44	1 155 152	89 203	5 396	480 922	499 289	80 342
520	45 — 49	808 907	63 522	3 850	352 918	330 277	58 340
078	50 — 54	652 103	34 521	2 501	282 473	278 376	54 232
633	55 — 59	473 555	18 923	2 169	217 263	181 487	53 713
936	60 — 64	631 809	22 695	3 318	300 734	224 588	80 474
468	65 +	944 797	23 438	2 619	359 575	299 835	259 330
793	Bilinmeyen	23 131	454	4	2 220	7 769	12 684
	Erkek						
827	12 +	6 223 340	712 228	33 216	2 770 342	2 142 682	564 872
840	12 — 14	835 693	49 712	—	4 855	516 578	264 548
296	15 — 19	1 006 062	119 195	—	33 808	725 032	128 027
758	20 — 24	623 465	88 063	1 923	105 559	395 847	32 073
887	25 — 29	547 633	105 071	2 573	214 644	217 458	7 887
230	30 — 34	466 146	80 069	5 586	268 705	108 973	2 813
911	35 — 39	447 167	71 494	3 728	306 410	63 702	1 833
137	40 — 44	576 888	75 244	5 396	437 133	51 633	7 482
244	45 — 49	408 913	52 067	3 850	331 798	15 155	6 043
056	50 — 54	302 316	25 676	2 501	258 185	6 552	9 402
745	55 — 59	231 681	14 111	2 019	202 922	4 523	8 106
759	60 — 64	325 484	15 452	3 018	277 296	9 167	20 551
453	65 +	441 263	16 073	2 619	326 809	26 497	69 265
511	Bilinmeyen	10 629	1	3	2 218	1 565	6 842
	Kadın						
413	12 +	6 743 284	206 345	451	270 107	5 043 456	1 222 925
477	12 — 14	805 016	24 005	—	230	583 632	197 149
442	15 — 19	1 048 037	37 492	—	6 174	861 272	143 099
810	20 — 24	783 972	35 190	—	13 967	619 706	115 109
267	25 — 29	607 688	18 413	—	23 060	444 719	121 496
752	30 — 34	593 298	21 940	—	32 146	437 830	101 382
965	35 — 39	512 993	15 173	—	34 786	389 768	73 266
040	40 — 44	578 264	13 959	—	43 789	447 656	72 860
276	45 — 49	399 994	11 455	—	21 120	315 122	52 297
022	50 — 54	349 787	8 845	—	24 288	271 824	44 830
888	55 — 59	241 874	4 812	150	14 341	176 964	45 607
177	60 — 64	306 325	7 243	300	23 438	215 421	59 923
015	65 +	503 534	7 365	—	32 766	273 338	190 065
282	Bilinmeyen	12 502	453	1	2	6 204	5 842

8. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve meslekteki yere göre dağılımı

[Kentsel alan]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	Ücretli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile iççisi	Diğerleri
Toplam						
12 +	10 787 482	2 123 686	124 375	1 532 680	1 186 765	5 819 976
12 — 14	1 319 492	86 045	—	4 603	162 799	1 066 045
15 — 19	1 698 247	262 489	1 172	39 768	291 317	1 103 501
20 — 24	1 249 788	309 061	4 160	83 791	184 323	668 453
25 — 29	1 081 830	344 299	15 242	160 433	101 876	459 980
30 — 34	891 710	261 711	13 678	157 105	72 119	387 097
35 — 39	904 935	249 286	18 913	175 722	83 705	377 309
40 — 44	911 843	228 651	24 726	225 604	79 018	353 844
45 — 49	698 739	173 427	16 197	175 069	53 335	280 711
50 — 54	519 525	88 666	12 043	141 197	36 487	241 132
55 — 59	346 794	46 563	5 871	92 424	33 340	168 596
60 — 64	423 680	36 835	4 363	120 161	36 017	226 304
65 +	699 047	34 274	8 008	154 241	50 482	452 042
Bilinmeyen	41 852	2 379	2	2 562	1 947	34 962
Erkek						
12 +	5 327 973	1 873 970	122 742	1 386 096	431 849	1 513 316
12 — 14	711 239	72 110	—	4 109	81 140	553 880
15 — 19	875 941	230 123	1 172	28 671	156 136	459 839
20 — 24	544 907	241 068	4 160	72 281	96 382	131 016
25 — 29	524 263	296 236	15 242	140 280	47 610	24 895
30 — 34	413 335	229 904	13 678	138 302	17 742	13 709
35 — 39	447 417	233 888	18 191	161 611	14 918	18 809
40 — 44	464 828	212 456	24 726	201 999	8 671	16 976
45 — 49	362 254	160 053	15 780	166 745	2 298	17 378
50 — 54	258 382	83 519	12 043	133 430	573	28 817
55 — 59	168 027	44 668	5 871	86 292	—	31 196
60 — 64	214 871	34 503	4 363	112 301	1 380	62 324
65 +	325 161	33 063	7 514	137 290	4 999	142 295
Bilinmeyen	17 348	2 379	2	2 785	—	12 182
Kadın						
12 +	5 459 509	249 716	1 633	146 584	754 916	4 306 660
12 — 14	608 253	13 935	—	494	81 659	512 165
15 — 19	822 306	32 366	—	11 097	135 181	643 662
20 — 24	704 881	67 993	—	11 510	87 941	537 437
25 — 29	557 567	48 063	—	20 153	54 266	435 085
30 — 34	478 375	31 807	—	18 803	54 377	373 388
35 — 39	457 518	15 398	722	14 111	68 787	358 500
40 — 44	447 015	16 195	—	23 605	70 347	336 868
45 — 49	336 485	13 374	417	8 324	51 037	263 333
50 — 54	261 143	5 147	—	7 767	35 914	212 315
55 — 59	178 767	1 895	—	6 132	33 340	137 400
60 — 64	208 809	2 332	—	7 860	34 637	163 980
65 +	373 886	1 211	494	16 951	45 483	309 747
Bilinmeyen	24 504	—	—	—	1 947	22 780

8. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yaş grubu, cinsiyet ve meslekteki yere göre dağılımı

[Metropolitan alan]

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam	Ücretli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Diğerleri
Toplam						
12 +	4 213 413	1 291 098	52 005	391 896	43 929	2 434 485
12 — 14	389 661	48 088	—	1 179	3 817	336 577
15 — 19	607 988	169 705	—	15 212	22 958	400 113
20 — 24	550 890	193 302	2 505	32 177	7 967	314 939
25 — 29	473 261	229 082	6 358	45 923	3 103	188 795
30 — 34	368 478	153 939	7 794	43 642	2 410	160 693
35 — 39	354 699	127 572	7 094	53 694	1 865	164 474
40 — 44	350 421	120 485	10 608	52 706	628	165 994
45 — 49	327 663	117 702	7 770	51 718	—	150 473
50 — 54	210 736	65 266	5 593	29 982	1 179	108 716
55 — 59	132 119	30 485	632	18 674	—	82 328
60 — 64	167 768	19 728	1 237	23 641	—	123 162
65 +	262 013	12 684	1 200	21 032	—	227 097
Bilinmeyen	17 716	3 060	1 214	2 316	2	11 124
Erkek						
12 +	2 113 844	1 053 701	50 301	380 988	37 205	591 649
12 — 14	211 819	41 411	—	1 179	3 817	165 412
15 — 19	319 274	141 745	—	13 975	21 124	142 430
20 — 24	247 617	131 792	2 505	30 954	6 692	75 674
25 — 29	261 772	189 908	6 358	45 295	3 103	17 108
30 — 34	185 314	127 937	7 794	43 642	1 231	4 710
35 — 39	170 918	103 431	7 094	51 883	1 237	7 273
40 — 44	175 385	103 588	10 608	51 510	—	9 679
45 — 49	172 681	101 545	7 203	51 107	—	12 826
50 — 54	110 188	56 701	4 458	28 191	—	20 838
55 — 59	67 298	25 547	632	18 674	—	22 445
60 — 64	77 080	17 315	1 237	23 641	—	34 887
65 +	107 832	11 549	1 200	19 190	—	75 893
Bilinmeyen	6 666	1 232	1 212	1 747	1	2 474
Kadın						
12 +	2 099 569	237 397	1 704	10 908	6 724	1 842 836
12 — 14	177 842	6 677	—	—	—	171 165
15 — 19	288 714	27 960	—	1 237	1 834	257 683
20 — 24	303 273	61 510	—	1 223	1 275	239 265
25 — 29	211 489	39 174	—	628	—	171 687
30 — 34	183 164	26 002	—	—	1 179	155 983
35 — 39	183 781	24 141	—	1 811	628	157 201
40 — 44	175 036	16 897	—	1 196	628	156 315
45 — 49	154 982	16 157	567	611	—	137 647
50 — 54	100 548	8 565	1 135	1 791	1 179	87 878
55 — 59	64 821	4 938	—	—	—	59 883
60 — 64	90 688	2 413	—	—	—	88 275
65 +	154 181	1 135	—	1 842	—	151 204
Bilinmeyen	11 050	1 828	2	569	1	8 650

9. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya meslek ve meslekteki yere göre dağılımı

[Toplam]	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Meslekteki yer	Toplam	İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam	27 967 519	614 539	112 658	509 342	711 978	680 595	12 298 409	2 952 653	9 954 245	133 100
Ücretli	4 333 367	526 116	37 039	500 732	107 084	487 572	540 964	2 027 667	104 342	1 851
İşveren	210 047	6 821	46 557	—	33 804	46 606	35 262	40 430	567	—
Kendi hesabına	4 965 028	54 674	23 663	4 231	498 277	116 482	3 551 246	706 352	10 103	—
Ücretsiz aile işçisi	8 416 837	2 577	4 812	1 453	68 595	25 293	8 139 948	157 773	16 386	—
Diğerleri ...	10 042 240	24 351	587	2 926	4 218	4 642	30 989	20 431	9 822 847	131 249
Erkek										
Toplam	13 665 157	454 853	108 919	385 831	694 725	622 298	5 967 250	2 700 126	2 634 100	97 055
Ücretli	3 639 904	381 326	34 489	377 661	98 824	437 699	328 930	1 883 748	95 856	1 371
İşveren	206 261	6 821	45 990	—	33 804	46 189	34 317	39 140	—	—
Kendi hesabına	4 537 427	51 346	23 041	3 791	493 269	113 611	3 193 379	651 696	7 294	—
Ücretsiz aile işçisi	2 611 738	2 577	4 812	1 453	65 222	21 583	2 402 491	111 231	2 369	—
Diğerleri ...	2 669 827	12 783	587	2 926	3 606	3 216	8 133	14 311	2 528 581	95 684
Kadın										
Toplam	14 302 362	159 686	3 739	123 511	17 253	58 297	6 331 159	252 527	7 320 145	36 045
Ücretli	693 463	144 790	2 550	123 071	8 260	49 873	212 034	143 919	8 486	480
İşveren	3 786	—	567	—	—	417	945	1 290	567	—
Kendi hesabına	427 601	3 328	622	440	5 008	2 871	357 867	54 656	2 809	—
Ücretsiz aile işçisi	5 805 099	—	—	—	3 373	3 710	5 737 457	46 542	14 017	—
Diğerleri ...	7 372 413	11 568	—	—	612	1 426	22 856	6 120	7 294 266	35 565

9. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya meslek ve meslekteki yere göre dağılımı

[Kırsal alan]

Meslekteki yer	Toplam	İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam	12 966 624	109 374	9 394	23 042	58 811	61 548	10 457 003	478 259	1 728 636	40 557
Ücretli	918 573	100 794	2 542	22 117	2 756	43 205	423 542	316 697	6 920	—
İşveren	33 667	—	4 497	—	2 513	3 562	19 700	3 395	—	—
Kendi hesabına	3 040 449	1 998	1 387	359	46 452	13 276	2 855 111	120 911	955	—
Ücretsiz aile işçisi	7 186 138	968	383	—	6 706	1 140	7 135 811	34 101	7 029	—
Diğerleri ...	1 787 797	5 614	585	566	384	365	22 839	3 155	1 713 732	40 557
Erkek										
Toplam	6 223 340	85 846	9 394	22 793	58 428	61 548	4 973 820	451 508	533 449	26 554
Ücretli	712 228	78 417	2 542	21 868	2 756	43 205	248 862	308 467	6 111	—
İşveren	33 216	—	4 497	—	2 513	3 562	19 249	3 395	—	—
Kendi hesabına	2 770 342	1 998	1 387	359	46 452	13 276	2 593 870	113 000	—	—
Ücretsiz aile işçisi	2 142 682	968	383	—	6 323	1 140	2 107 337	24 603	1 928	—
Diğerleri ...	564 872	4 463	585	566	384	365	4 502	2 043	525 410	26 554
Kadın										
Toplam	6 743 284	23 528	—	249	383	—	5 483 183	26 751	1 195 187	14 003
Ücretli	206 345	22 377	—	249	—	—	174 680	8 230	809	—
İşveren	451	—	—	—	—	—	451	—	—	—
Kendi hesabına	270 107	—	—	—	—	—	261 241	7 911	955	—
Ücretsiz aile işçisi	5 043 456	—	—	—	383	—	5 028 474	9 498	5 101	—
Diğerleri ...	1 222 925	1 151	—	—	—	—	18 337	1 112	1 188 322	14 003

9. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya meslek ve meslekteki yere göre dağılımı
[Kentsel alan]

Meslekteki yer	Toplam	İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam	10 787 482	317 590	60 669	294 307	457 490	371 528	1 812 153	1 612 470	5 783 956	77 319
Ücretli	2 123 686	265 730	17 241	288 432	56 755	248 450	112 633	1 062 305	70 901	1 239
İşveren	124 375	1 232	28 625	—	20 333	36 706	14 929	22 550	—	—
Kendi hesabına	1 532 680	32 696	12 077	2 062	327 277	65 296	677 792	412 375	3 105	—
Ücretsiz aile işçisi	1 186 765	1 609	2 726	1 453	51 753	19 155	999 256	101 457	9 356	—
Diğerleri ...	5 819 976	16 323	—	2 360	1 372	1 921	7 543	13 783	5 700 594	76 080
Erkek	5 327 973	226 610	58 824	245 618	451 523	349 624	968 448	1 470 835	1 496 337	60 154
Ücretli	1 873 970	187 884	16 017	240 184	54 015	231 338	75 908	1 002 900	64 965	759
İşveren	122 742	1 232	28 625	—	20 333	36 289	14 435	21 828	—	—
Kendi hesabına	1 386 096	29 368	11 456	1 621	326 472	63 604	581 167	370 545	1 863	—
Ücretsiz aile işçisi	431 849	1 609	2 726	1 453	49 331	17 332	293 916	65 041	441	—
Diğerleri ...	1 513 316	6 517	—	2 360	1 372	1 061	3 022	10 521	1 429 068	59 395
Kadın	5 459 509	90 980	1 845	48 689	5 967	21 904	843 705	141 635	4 287 619	17 165
Ücretli	249 716	77 846	1 224	48 248	2 740	17 112	36 725	59 405	5 936	480
İşveren	1 633	—	—	—	—	417	494	722	—	—
Kendi hesabına	146 584	3 328	621	441	805	1 692	96 625	41 830	1 242	—
Ücretsiz aile işçisi	754 916	—	—	—	2 422	1 823	705 340	36 416	8 915	—
Diğerleri ...	4 306 660	9 806	—	—	—	860	4 521	3 262	4 271 526	16 685

9. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun esas iş veya meslek ve meslekteki yere göre dağılımı
[Metropolitan alan]

Meslekteki yer	Toplam	İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı sektörlerde çalışan sanat-kârlar, işçiler	Diğerleri	Bilinmeyen
Toplam	4 213 413	187 575	42 595	191 993	195 677	247 519	29 253	861 924	441 653	15 224
Ücretli	1 291 098	159 591	17 256	190 181	47 572	195 916	4 787	861 924	26 520	611
İşveren	52 005	5 588	13 437	—	10 957	6 338	632	14 485	568	—
Kendi hesabına	391 896	19 979	10 199	1 812	124 548	37 909	18 341	173 066	6 042	—
Ücretsiz aile işçisi	43 929	—	1 703	—	10 135	4 997	4 880	22 214	—	—
Diğerleri ...	2 434 485	2 417	—	—	2 465	2 359	613	3 495	2 408 523	14 613
Erkek	2 113 844	142 397	40 701	117 420	184 774	211 126	24 982	777 783	604 314	10 347
Ücretli	1 053 701	115 024	15 930	115 608	42 052	163 156	4 159	572 381	24 780	611
İşveren	50 301	5 588	12 869	—	10 957	6 338	632	13 917	—	—
Kendi hesabına	380 988	19 979	10 199	1 812	120 345	36 730	18 341	168 151	5 431	—
Ücretsiz aile işçisi	37 205	—	1 703	—	9 568	3 111	1 237	21 586	—	—
Diğerleri ...	591 649	1 806	—	—	1 852	1 791	613	1 748	574 103	9 736
Kadın	2 099 569	45 178	1 894	74 573	10 903	36 393	4 271	84 141	1 837 339	4 877
Ücretli	237 397	44 567	1 326	74 573	5 520	32 760	628	76 283	1 740	—
İşveren	1 704	—	568	—	—	—	—	568	568	—
Kendi hesabına	10 908	—	—	—	4 203	1 179	—	4 915	611	—
Ücretsiz aile işçisi	6 724	—	—	—	567	1 886	3 643	628	—	—
Diğerleri ...	1 842 836	611	—	—	613	568	—	1 747	1 834 420	4 877

set by the state in accordance with the high production costs of its own products, private enterprises, which had lower production costs, made very high profits.²⁶

All these economic developments took place at the beginning in a rather slow and orderly fashion. But the second World War gave a sudden impetus to all these businesses and considerably changed the economic process. The shortage of imported goods on the market became extremely acute after 1939. The army was mobilized, and although Turkey did not enter the war, she maintained a large army throughout and after the war. All this resulted in a heavy drain on her economy. Naturally, the army increased the demand for goods on the market. In order to meet the swollen demand, the privately owned (and frequently illegally established) plants increased in number, and the prices of all consumption items went up.²⁷ Black-marketeering and hoarding of imported goods became standard practice. The great shortage of staple food, such as bread, enabled land owners, who could produce more wheat than their own needs and save it from state collections, to make big profits. (In order to keep down the bread price, the state bought wheat at a much lower rate than the free market price and this caused considerable discontent, as we shall see in the next chapter.)

waste glass to produce the additional glassware needed on the market. A more striking example was the textile industry. In the larger cities of Turkey small plants with two to ten looms produced a variety of wearing apparel and sold them primarily to the villages. Some of the factories used the fibers produced initially by the state enterprises, others used old clothes, and some used their own raw material. In Istanbul alone, there were several hundred small factories operating during the war years, usually in one or two rooms of a private dwelling and employing a limited number of people in order to evade the provisions of the Labor Law.

²⁶ Robert W. Kerwin, "Private Enterprise in Turkish Industrial Development," *The Middle East Journal*, 1951, p. 27.

²⁷ Premier Saracoğlu declared in 1942: "The hand looms are increasing at a surprising rate. Those who possess four looms in their homes easily become rich. . . . They can live very well by reselling the yarn which they buy from the state at low price. The state manufactures materials which are sold at low price, pass from hand to hand and are sold to people at four or five times their original price." *BMMTD*, Session 6, Vol. 28, p. 20.

The state, faced with the need for additional materials to meet the needs of the army and the civilian population, tried to increase production to maintain the normal standard of living. Since there was an acute shortage of manpower in mines and industry, chiefly because of low wages and the lack of a class of industrial workers willing to work in such enterprises, the state imposed compulsory work obligations on certain people under the *Milli Korunma Kanunu*, National Defense Law, passed in 1940.²⁸ This law, which was enforced without the prescribed ordinance (*kararname*)—probably to avoid bad publicity—empowered the responsible minister to require citizens (chiefly peasants) living in the areas in which the mines were located to perform work for a given period every year.²⁹ These measures caused widespread discontent among the peasants, and after 1945 served as arguments to criticize the government.

Statism in the economic sector, whatever its authoritarian aspects, had, nevertheless, helped increase the national income from TL 1,330 billion in 1933-1936 to 6,370 billion in 1942, although the real increase was actually only twenty-eight per cent, the rest being due to inflation. Per capita income also

²⁸ Article 9 of the law (#3780) stated that workers and qualified personnel be provided to industrial enterprises and mining enterprises in order to maintain their rate of production and avoid work stoppage. "For this purpose paid work obligations may be imposed upon citizens." Article 10 stated that workers and technicians could not leave their work place without an acceptable reason. Amendment Law #4648 of August 3, 1944, empowered the district and province governor to use security forces against those who fled the work place or failed to perform their work obligation. This applied in particular to peasants living in mining areas. The same law restricted greatly the freedom of trade of private enterprises.

²⁹ The Minister of Economy (Fuad Sirmen) declared in the National Assembly that the ordinance was not published because the work obligation was considered similar to military service and therefore exempt from ordinary procedure. He also claimed that the law was not being enforced and that the idea was to abolish it at an early date. Hikmet Bayur, who started the initial discussion on the subject, claimed that the work obligation was imposed in Ereğli, Kırkağaç and Soma, regardless of the fact that the people had their own work on the farms, that they had completed their military service, and that they received low pay in the mines. *BMMTD*, Session 7, Vol. 17, pp. 218-225, 396-405.

went up from TL 82.10 in 1936 to 416.33 in 1944, although the real income increase was only about TL 2.62 per capita if prices were compared to those in 1936. (The official rate for the dollar was TL 1.80 until September 1946, 2.80 until August 1958, and 9.00 since then.) The price of raw material meanwhile quadrupled while wages and social benefits increased only twofold.³⁰

It is in this period that there was a slow but steady acquisition of capital in private hands. The existing figures in this respect do not reflect accurately the situation since a large portion of the capital was invested in land properties and houses, or was converted into gold and hoarded at home, or given in loans with high interest—the last two instances being most common in small towns and among small merchants. Nevertheless, the figures may well indicate the trend in capital accumulation.³¹

This accumulation increased greatly during war years and was also facilitated by the tax system, which, until recently, was based on gross earnings. While the tax applied rigidly

³⁰ Şefik Bilkur, *National Income of Turkey*, Ankara, 1949, p. 9; Thornburg et al., *Turkey*, pp. 145-146. Both these authors rely on official figures. Industrial production amounted to 16.2% of the national income between 1936-1937. The per capita national income in 1956 was TL. 875 at current prices and TL. 536 at constant prices. *National Income of Turkey*, a publication of the General Statistical Office, Ankara, 1957, pp. 24-34.

³¹ The following figures coming from two reliable sources indicate the bank deposits of private individuals (TL. in millions):

1924	13.	1940	274.6
1929	117.	1941	374.9
1931	116.	1942	369.6
1935	139.	1943	420.3
1938	227.	1944	498.4
1944	444.	1945	528.2
1948	813.	1946	607.6
		1947	702.8

In 1957 bank deposits amounted to TL. 6 billion. See *BMMTD*, Session 8, Vol. 25, p. 312; Thornburg et al., *Turkey*, p. 158. For further information on accumulation of capital, see Muhlis Ete, "Türkiyede Hususi Teşebbüsler," *Türk Ekonomisi*, September 1947, pp. 267ff.; *Zafer*, October 20, 1957 (Menderes in Elazığ).

to wages and salaries,³² it left the tradesman, whose enterprises multiplied during the war,³³ practically untaxed. The "invisible" accumulation of capital in certain hands, and its squandering, as contrasted with the bad economic situation of the wage and salary earners and peasants, was indeed so striking at the end of the second World War as to become a source of complaint in the National Assembly.³⁴ Statism and its multiple effects became one of the major issues in the political struggle after 1946, and underwent, as mentioned later, some amendment similar to other principles at the foundations of republicanism in Turkey.

The general background of politics in Turkey could be understood better if population movements were briefly studied. Such a study becomes even more important since group solidarity, either on the basis of kinship (*aşiret*) or place of origin, has tended to acquire an increasingly important place in party politics on the local level.³⁵ It is true that no group

³² For instance, in 1944, 45,057 contractors, in many cases undertaking work worth millions of lira, paid only TL. 8.4 million tax compared with TL. 186 million paid by small enterprises and wage and salary earners. The same year, the high income groups formed 41 per cent of the tax contributors, but their paid tax amounted only to 13.8 per cent of the total. Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul, 1951, p. 25.

³³ In İzmir, for instance, there were only nine big private business firms before the war; after the war they numbered forty-one. Halil Ahmet, "Köylümüzün Alım Kudreti Hakkında Araştırmalar," *Cumhuriyet*, January 31, 1946.

³⁴ Hikmet Bayur, a notable historian, declared in 1945, in the National Assembly: "Nobody knows their real number but there are about 30,000-40,000 war profiteers. Some of them, although not quite millionaires yet, possess hundreds of thousands [of liras] and together with their families they number several hundred thousand people. The expenditure of these people is without measure. This cannot be considered a rise in the standard of living." *BMMTD*, Session 7, Vol. 20, pp. 119-120.

³⁵ For instance, to cite only a few examples from the general elections of 1957, in Mardin the Ademî and Mahmudî, in Hakkâri the groups of Şeyh Kerim Ağa and Şeyh Selim Seven, in Urfa the Nemrudî and Halilî, and in Muş several other kinship groups have supported in common either the Republicans or the Democrats. Elsewhere, for instance in Eskişehir, the distinction of *Yerli* (indigenous) and *Yabancı* (outsider) played a major part in the campaign during the last elections. In Mersin, where a bloody riot took place between Republicans and Democrats, the leader of the former party,

The village population of Turkey is estimated to number about 3 million families (each family averaging five members). A family, in view of the low quality of the land, needs about ten hectares in order to make an adequate living. Therefore, a total of 30 million ha. of arable land would be required to support the whole village population of Turkey. The cultivated land, including the vineyards and the gardens, amounted to 14.9 million ha. in 1953-1954, excluding 6.4 million ha. of fallow land.⁵ (This total represents a forty per cent increase in arable land compared to 1945.) Thus, if all the arable land available were distributed to the villagers it would not suffice. Moreover, the land in many areas, such as central Anatolia, is of such a poor quality that it has to stay fallow for as many as three consecutive years. In consequence, there is a rather large number of peasants who

for a family. Actually a large percentage of small property owners are in the category of needy peasants.

The table is outdated because it was originally compiled in 1935; the situation of landownership in Turkey has since undergone spectacular changes, especially after 1950, through United States economic aid which has resulted in farm mechanization. Farm production increased from 7,069,500 metric tons in 1946-1950, to 14,343,900 in 1952-1953. *Zirai Bünnye ve İstihsal*, Ankara, 1955, p. 5. Turkey, in 1955, had over 40,000 tractors, as compared with only 2,227 tractors in 1946-1950.

Along with farm mechanization, there has been a great change in land ownership, methods of land cultivation, and agricultural relations; as a result large land ownership has steadily increased to the detriment of the small farms. There has also been a dislocation of sharecroppers and agricultural workers, who have migrated to the cities. See *Economic and Social Aspects of Farm Mechanization*, F. O. A., Ankara, 1952, pp. 45ff. On the agriculture of Turkey, see also G. E. Brandow, *Agricultural Development in Turkey*, F. O. A. (Ankara, 1953). For a view on villages and the impact of mechanization, see Richard D. Robinson, "Tractors in the Village—A Study in Turkey," *Journal of Farm Economics*, November 1952, pp. 451-462. For a case study in the area, see Nicholas Helburn, "A Stereotype of Agriculture in Semiarid Turkey," *Geographical Review*, July 1955, pp. 375ff. The number of dislocated farmers can be placed as high as 1.5 million. This figure roughly corresponds to the increase in urban population which has taken place in Turkey since 1950, as indicated by the general census of 1955.

⁵ *Zirai Bünnye ve İstihsal*, p. 3. For land distribution according to crops, see *Zirai İstatistik*, a publication of the General Statistical Office, Ankara, 1957, p. 1.

are landless or who possess insufficient land for a normal living standard.⁶ Land distribution in Turkey, although it has followed a steady pace in the last decade, has so far only partially solved the problem of the landless peasants.⁷

With the exception of the groups with lands of larger size who have greatly improved their living conditions under the agricultural policy followed since 1949, the living standard of the peasant is low.⁸ The villages of Turkey are therefore confronted with two problems: how to meet the shortages of land, and how to improve farming methods and techniques.⁹ Moreover, in certain areas in the country there are

⁶ The number of landless or land-short peasants, a point on which the interested parties are very "sensitive," has been a matter of speculation owing to the lack of definite official figures. The International Bank Mission estimated the number of landless peasant families as from 126,000 to 787,000, and those with insufficient land from 900,000 to 1,600,000 families. *The Economy of Turkey—Report of the International Bank*, Washington, D.C., 1951, p. 62. Fevzi L. Karaosmanoğlu, while Minister of Interior in 1951, estimated the number of families in need of land as high as 2,251,000. *Ulus*, December 19, 1951. Remzi Yüregir, a deputy from Adana, placed the number of landless peasants at 8 million. *BMMTD*, Session 8.4, Vol. 25, p. 376. The Socialists' estimates are much higher. See Esat Adil, *Tan*, May 15, 1945. The Agricultural Bank of Turkey asserted in 1950 that 719,047 families, or 35 per cent of the existing village holdings, worked as sharecroppers or tenants because their own land was not sufficient to provide a living. *Ziraat Bankası Bülteni*, Ankara, April 1950. Although these figures need careful analysis before acceptance, they nevertheless indicate one of the main problems of Turkey: the peasant's need for land. See also Wilfred H. Pine, "Some Land Problems in Turkey," *Journal of Farm Economics*, May 1952, pp. 263-267.

⁷ Between 1947 and 1954, a total of 9,302,210 dönüms were distributed to 183,722 families. *Toprak-İskân Çalışmaları*, Ankara, 1955, pp. 26-27; also Zafer, July 16, 1955 (Declaration by Osman Kapani). Kapani's statement mentions 179,873 families and 14,754,984 dönüms. The difference in the acreage figures results from the fact that Kapani included also the pasture lands given to the villages. For a history of land problems, see Halil İnalçık, "Land Problems in Turkish History," *Muslim World*, July 1955, pp. 221ff.; also Barkan, *Çiftçiyi*.

⁸ The capital of village enterprises in 1949-1950 in the poorest region in central Anatolia was TL. 427 for poor, 1,152 for medium, and 3,877 for rich farms. In the richest region in Anatolia (South) the capital was TL. 1,103, 2,542, and 9,949. *Ziraat Bankası Bülteni*. On land tenure see also, Reşad Mehmet Aktan, "Agricultural Policy of Turkey, with Special Emphasis on Land Tenure" (Microfilmed thesis), Berkeley, 1950.

⁹ The *Köy Kanunu* (Village Law) introduced in 1926 attempted to revo-

CHAPTER 4

THE SOCIAL CLASSES AND WARTIME
DEVELOPMENTS

SOCIAL classes in Turkey became differentiated in the Republic owing mainly to statism which created capital and allowed its accumulation (in part) in private hands.

Social and economic contradictions and conflicts were bound to arise throughout this economic process. The state had helped to create these contradictions, although in theory unwittingly it clung to the idea that its role was to distribute social justice, and to extend protection to all social groups on an equal basis. The state philosophy was not socialistic, although social considerations played a considerable part in shaping the ideology of the Republic.

The government had assumed the dual role of entrepreneur and mediator between various interests and social groups. It could, occasionally, use its economic power to support one particular social group while placing restraint and impositions on other groups. Hence there resulted in Turkey, especially during the war years, a tortuous economic and social policy that went from one extreme to another and usually ended in a rigid, middle-of-the-road conservatism. This policy left all groups dissatisfied. Especially during the war years, the accumulation of capital had gathered such momentum that it was hardly possible to maintain the old monolithic social philosophy and statist policy without causing general discontent. A clearer picture of the social groups, their situation and views, as well as special events concerning each one of them, should emerge if they are specifically studied.

A. The Peasants and Land Ownership

The largest social group in Turkey comprises the peasants who,¹ in 1945, formed eighty-three per cent of the population and lived in more than 40,000 villages spread all over the country.² The rate of rural population had fallen to seventy-one per cent in 1955. Although the land area of Turkey is rather large, the amount of arable land per capita is very small, because a good part of the total consists of mountains or arid and pasture lands.

The proprietorship of land, according to the existing and widely accepted table of land ownership,³ is divided as follows: the large properties over 5,000 *dönüms*, or 1250 acres, amount to 418 estates; the medium properties (between 5,000-500 *dönüms*) to 5,764, and the small properties (less than 500 *dönüms*) to 2,493,000 holdings. (A *dönüm* is equal to 0.10 ha.) These three groups represent 0.01, 0.23, and 99.75 per cent of the total land ownership, respectively. Although this table brings into focus one main feature of Turkish agriculture—the fact that the small property is the dominant type—it is, nevertheless, both inaccurate and outdated.⁴

¹ For a view of the peasants in Anatolia during the Ottoman Empire, see Sir W. M. Ramsay, "The Turkish Peasantry of Anatolia," *Quarterly Review*, January 1918. See also my Chapter 3, notes 12 and 13.

² For the names of Turkish villages, see *Son Teşkilâtı Mülkiyede Köylerinin Adları*, published by the Interior Ministry, İstanbul, 1928.

³ Ömer Lütfi Barkan, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*, İstanbul, 1946, p. 33.

⁴ The table is inaccurate because the figures were obtained by generalizing, to include the whole country, the results of a survey of land properties conducted in only 35 provinces out of a total of 63 provinces as they existed at that time (Barkan, *Çiftçiyi*, p. 36). Furthermore, some of the lands shown as small properties are equivalent, in terms of capital, productivity, and manpower to some of the large properties. The industrial crops (cotton, tobacco, olives, and fruit) are grown on properties smaller than 500 *dönüms*, but the productivity of these holdings and the number of persons employed on them place their owners in the category of the big landowners. Moreover, the figure for the small properties does not indicate whether all these properties suffice to provide a normal standard of living

large estates,¹⁰ and the distribution of national income to the population in agriculture has been unbalanced.¹¹

It is against this rural background that industrialization took place in Turkey during 1930-1945, and it is on this agricultural structure that the state imposed new measures necessitated by war conditions. Industrialization in Turkey in its initial period was possible only by exploiting the internal markets, chiefly the rural ones. Heavy taxes were levied on agricultural products without regard to the peasant's financial capacity to pay.¹²

Two state organizations, the *Toprak Mahsulleri Ofisi* (Office of Soil Products) and *Orman İşletmeleri* (Forestry Enterprise), created initially with the purpose of helping

lutionize village life through administrative measures, but except for some organizational gains it was a failure. See Webster, *Turkey of Atatürk*, p. 262; Siddik Sami Onar, *Idare Hukuku*, İstanbul, 1944. For village law and administration, see Ibrahim Yasa, "The Village as an Administrative Unit," *Studies in Turkish Local Government* (Published by the U N Public Administration Institute), Ankara, 1955, pp. 53-77; see also Paul Stirling, "The Social Structure of Turkish Peasant Communities" (Ph.D. dissertation, Oxford University, 1951, pp. 12-13. A mimeographed copy of this dissertation has been obtained through the courtesy of the author and the Bodleian Library.)

¹⁰ In eastern Anatolia and in other parts of the country there are entire villages which belong to landlords. Şüküfe Nihal, "Doğu İllerinde Gör-düklerim," *Türkiye İktisat Mecmuası*, November 1949, pp. 21ff. See also debate on land reform in this chapter.

¹¹ Adnan Menderes, the present Premier, declared in 1949, during the debates on the budget law, that about 80 per cent of the population of Turkey was composed of peasants, but that only 44 per cent of the national income went to them; this meant that the remaining 56 per cent was in the hands of about 18 per cent of the population. According to him, this was evidence of economic unbalance and a problem of social justice. *BMMTD*, Session 8.3, Vol. 16, p. 302. In 1949 the income per capita was TL. 382; in 1954 it rose to TL. 489; and in 1956 to TL. 536. *National Income of Turkey* (a publication of the Statistical Office), Ankara, 1957, p. 24. The real distribution of national income, and consequently the actual per capita income, does not, however, correspond to the above. It is certain that the distribution of income remains quite unbalanced, as in the past, and probably more so. See *Forum*, December 15, 1955, pp. 17, 18. See my Chapters 11 and 12.

¹² The *Toprak Mahsulleri Vergisi* (Tax on Soil Products) yielded TL. 229 million in 1944-1947, which was comparatively higher than the share actually due the peasants. Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, p. 36.

the peasant, in time became a burden on him, and as such had a considerable part in shaping his attitudes toward the government in 1940-1946. The Office was created, indeed, to protect the peasant through price supports, and to accumulate farm supplies for the army, schools, and certain needy regions of the country.¹³ Scarcely had the Office been created when the war started. There resulted a sharp increase in the consumption of soil products and a diminution in agricultural production, made worse by the fact that former agricultural producers became consumers after being drafted into the army.

As can be seen from its expenditures for salaries (TL. 7,774,314 in 1945 to TL. 8,801,595 in 1946), the Office expanded rapidly.¹⁴ The growing shortage of bread made the Office enact a number of drastic decrees under the *Milli Korunma Kanunu* #3780 of January 18, 1940. (National Defense Law) for the collection of farm produce.¹⁵ Crop prices were established arbitrarily by the government below the local market prices. This was done to keep down the cost of bread, and, consequently, the cost of living in the cities, to the peasants' detriment.¹⁶

Antagonism to the Office and, consequently, to the govern-

¹³ The Office was created on July 23, 1938 by Law #3491. See *BMMTD*, Session 8.2, Vol. 12, pp. 35ff. See also, Namık Zeki Aral, "1950 Yılında Toprak Mahsulleri Ofisi," *Vatan*, November 16, 1951.

¹⁴ This was from a total operational budget of TL. 73,621,263. *Report of the Office for 1946*, İstanbul, 1946, p. 60.

¹⁵ 2/14710, 2/14713, December 5, 1940; 2/14486, January 6, 1941; 2/15164, February 14, 1941. *Resmî Gazete*, December 1940 and January, February 1941. Niyazi Acun, *Ziraat Tarihimize Bir Bakış*, İstanbul, 1947.

¹⁶ The state enterprises and public institutions were charged the equivalent of cost prices for the foodstuffs they bought. Exports and sales to individuals envisaged certain profits. The prices paid by the state in buying farm produce (wheat, oats, barley, corn) varied according to the cost of transportation from the producing area to the main consumption centers. A kilogram of wheat in distant Erzurum was 4.50 piastres, while in Yozgat, which is closer to Ankara, it was 5.50, and in the south, in Urfa, it was 4.25 piastres. Decree 2/9922; see *Toprak Mahsulleri Ofisi, İlgili Kanunlar, Kararname ve Nizamnameler*, Ankara, 1941.

ment and the Republican Party, was heightened by the compulsory contribution of crops demanded by the state. The contribution quota was pre-established. All crops in excess of the amount needed for family consumption and seeding were to be delivered to the state. In many cases peasants, under the compulsion of government officials, had to sell their belongings to meet the contribution quota.¹⁷ Furthermore, the Office, unable to foresee the needs of the country, sold agricultural crops abroad while people in the northern regions at home starved to death.¹⁸

It is true that the drastic actions of the state were partly justified by war conditions. But though the peasants, in general, recognized the need for emergency measures, they could not accept the authoritarian and unrealistic manner in which the Office carried out its policies, nor the uneven distribution of the burden. (After 1950 the Office was used by the Democratic Party Government to enforce its own policy of price support and played a major part in helping the Democrats

¹⁷ Peasants from Bursa (western Anatolia), explaining to Celal Bayar why they backed the opposition, said: "Despite the fact that we gave our entire crop to the Office, we still owe them 70 per cent in crops. We sold our oxen to pay them. . . . What can we do on the land without oxen; it stays fallow and we work on the land of the rich. We sell the wheat to city dwellers, yet they buy the bread for thirty piastres, while we pay thirty-five." *Cumhuriyet*, July 12, 1946. The Kaymakam, the district governor, hearing these complaints, became angry and shouted: "Communist instigation has really penetrated this village." These issues played a crucial part in providing support for the Democrats, who kept bringing up the issue for discussion. For other examples, see Ibrahim Yasa, *Hasanoğlu Köyü*, Ankara, 1955, p. 208.

¹⁸ In the Black Sea region, where land is divided into small pieces, the agriculture consists of tobacco and corn. People sell their own produce and buy wheat. In 1948 the Office had no stocks in the region, for 40,000 tons of wheat were sold abroad. *Vatan*, April 26, 1948. A vivid description of the famine in the northern regions is provided by one of the prominent members of the Democratic Party from that region. See Fevzi Boztepe, *Hür Ufuklara Doğru*, İstanbul, 1952, pp. 96-114; also *Celal Bayar Diyor ki*, İstanbul, 1951, pp. 253-255. There may be a degree of exaggeration in these statements, but the fact remains that the Office could not properly cope with all the needs, and the result was bitter antagonism toward the government. See *BMMTD*, Session 8.2, Vol. II, pp. 124ff.

win the peasants' support. This time farm prices far above world market prices were paid, to the detriment of other groups.)

The Forestry Enterprise was created to exploit the national forests (a number of which had been expropriated from private owners), conserve the existing ones, and reforest new areas.¹⁹ In order to achieve its purposes, the Forestry Enterprise started by first applying prohibitionist measures. The making of charcoal was subjected to strict and burdensome controls,²⁰ and flocks were not allowed to enter forests previously used as grazing lands. The villagers living in these areas, deprived of a living and in dire need of subsistence, violated the law and thus engaged in endless disputes with the government.²¹ The villagers in forest areas were supposed to be removed and settled in areas suitable for agriculture; however, lack of a well-defined policy of settlement and of the technical and sociological knowledge required for such an undertaking left this obligation barely fulfilled. The economic distress caused by government operation of the forests was aggravated by the large government bureaucracy required.²² Moreover, villagers were also required to help achieve educational reform by building schools. This practice amounted to forced labor.²³

¹⁹ Faik Tavşanoğlu, "Orman İşlerimize Toplu Bir Bakış," *İstanbul İktisat Fakültesi Mecmuası*, April 1948, pp. 216-220. For the general situation on forests in Turkey, see E. G. Mears, "Forests," *Modern Turkey*, pp. 302-309.

²⁰ A petitioning peasant was first shown a certain area in which he was to cut the trees and for which he was paid. Then the engineer estimated the amount of charcoal to be extracted from the wood. The peasant then paid the price of the wood and was ready to light the charcoal pit. Thereupon, the engineer was called again to give permission for lighting it. After the charcoal was ready, the peasant was given another permit to authorize him to sell the charcoal in town. (As told by a villager to the correspondent of *Yeni Sabah*, April 14, 1948.)

²¹ *Yeni Sabah*, February 26, 1946 (open letter to the Forestry Directorate).

²² In Şile, a small town near İstanbul, the government forestry personnel amounted to 200 officials. *Yeni Sabah*, April 12, 1948.

²³ The villagers were required by the government to build their own

Economic development and its consequences, migration and the movement of the population and their socio-cultural effects, altered the mode of living,²⁴ the mental attitudes, and the habits of the villagers. As the thinking of the people became more individualized, the influence of religion in their at-

school houses by providing material and labor at their own expense. See *Ayn Tarihi*, May 1945, pp. 95ff.; *Cumhuriyet*, July 12, 1946; *BMMTD*, Session 8, Vol. 6, pp. 564ff.

²⁴ The surveys conducted in various parts of Anatolia by this writer and others indicate that immigration helped bring some changes in the mode of life in peasant communities of Anatolia. The immigrants brought the four-wheeled, steel reinforced horse wagon, usually known as the *muhacir arabası* (immigrant's cart), and this created a need for better roads, so different was it from the traditional two-wheeled wooden ox-cart which can use any kind of roads. The immigrants from Dobrujda (Rumania) settled in Eskişehir and Polatlı (today important wheat producing areas) introduced the cultivation of wheat on a large scale; the Bosnians introduced the cultivation of potatoes in Adapazarı, while the Lazes from the Black Sea region, who settled in Düzce and Hendek, introduced the cultivation of tobacco. Hüseyin Avni, *Reaya ve Köylü*, İstanbul, 1941, p. 85. The immigrants in central Anatolia brought a hygienic way of preparing bread and cooking it in ovens. They used wheat flour and left the dough to ferment, the natives cooked the bread on the hearth without prior fermentation. The immigrants in central Anatolia preferred to build their houses with large windows and triangular roofs instead of the flat roof normally used. The advice of the government contributed partly to building this kind of house. On the other hand, the immigrants substituted the water buffalo for the cow, because the former is more adaptable to the climate of Anatolia and serves many more purposes than the cow. Mümtaz Turhan, in his study of the cultural changes in five villages in eastern Anatolia during a period of fifteen years, found that a new type of house, new construction methods, and new interior arrangements were adopted. Similarly, new agricultural methods and new occupations were accepted, but only when people were sure that the changes proposed would bring them material benefits and when this was clearly explained to them. In view of the increase in economic activity, special attention was paid to communications with the cities. The villagers developed a great interest in agricultural machinery, and when news of the American economic aid was received, they requested the authorities to inform them immediately of the machines to be distributed through the aid funds. Turhan, *Kültür Değişimleri*, pp. 89-110. Behice Boran, in a survey of eight Turkish villages in western Anatolia, arrived at the same conclusions as above. Behice S. Boran, *Toplumsal Yapı Araştırmaları*, Ankara, 1945, pp. 143, 164. See also Sadri Aran, *Evedik Köyü*, Ankara, 1938, pp. 128ff.; and S. H. Jameson, "Social Mutation in Turkey," *Social Forces*, May 1936, pp. 482ff. For a more recent study, see Yasa, *Hasanoğlu*, pp. 225-244.

titudes and concepts decreased greatly. The religious leaders lost much of their old prestige because people could question the wisdom of their teachings and of Islam in general, if they contradicted their interest and welfare. They preserved, however, interest in religion as a faith. Modern schools were accepted, and the villagers themselves even took the initiative in opening such schools, which they thought were better than the religious ones. The growing interest in establishing relations with the outside world and ideas was shown by the increased number of radio listeners and newspaper readers. The adoption of modern equipment and machines became a standard practice and medical science and drugs were welcomed by the villagers.

New groups arose within the village population. They tended to break the domination of old landed families, despite the fact that the latter tried to preserve their authority by adjusting to the administrative reforms in order to become *muhtar* (village heads).²⁵ Thus a competitive economic-social system and the intrusion of outsiders into the village helped break the monopoly of the old groups. As wealth instead of family background acquired priority in establishing positions in the village community, the old dom-

²⁵ Boran, *Toplumsal*, pp. 133, 139, 214, 242. Paul Stirling found that relations between town and village were slight. This assertion may have been true in 1949-1950 when Stirling conducted his excellent survey, but since the mechanization of farms this is no longer so. Moreover, Stirling takes the view that differences among villages in various parts of Turkey are not so wide as it is usually asserted. Villages in various parts of Turkey, greatly differ in their relations with cities, and in their mentality, occupational habits, and degree of modernization. Mümtaz Turhan's five villages in the Kayseri province differ even from the Sakaltutan village studied by Stirling in the same province. On the other hand, this author believes with Stirling that family life and marriage—that is, household habits and the social values arising therefrom—are fairly uniform in Turkish villages. In many other aspects Stirling's conclusions support the findings of Turkish sociologists, whose views have been described above. See Stirling, *The Social Structure of Turkish Peasant Communities*, pp. 18-280 *passim*. For a more recent, brief view on village life, see Norman Bentwick, "Village Life in Turkey," *Contemporary Review*, March 1955, pp. 174-177. See also my Chapter 13 for more recent behavioral changes.

inant groups disintegrated and few villages remained under the domination of one *ağa* (landlord).²⁶ The relatively freer and more natural way of life in villages, which as a whole differed from the arch-conservative life in towns and cities, gained further impetus.²⁷ The villages seemed inclined to imitate, willingly, and without much opposition from inside, city manners, habits, and clothing. Small villages also seemed to disappear either by fusion with other smaller villages or by becoming part of larger ones.

The Turkish peasants had not yet developed a political doctrine of their own corresponding to the agrarian philosophies in the Balkans prior to the second World War.²⁸ Their views and demands resulting from their conditions of life had nevertheless become crystallized and sufficiently forceful to find political expression and to find representation in political parties.

B. The Industrial Workers

The most recent social group, one which was formed almost exclusively during the Republican regime, is the industrial

²⁶ This view does not apply to the eastern part of the country, where the economy is still in the primitive stage and where the landlords still are powerful. For a general description of villagers in the Near East, see Douglas D. Crary, "The Villager," *Social Forces in the Middle East*, pp. 43-59. An objective study on the social organization and property relations in Turkish villages is long overdue.

²⁷ Boys and girls could freely visit each other, if they were engaged, and daughters could choose their future consorts, rejecting the choice of their parents. In family life, however, the husband still enjoyed undisputed authority and privilege. Monogamy in the family seemed well established. Boran, *Toplumsal*, pp. 189-197. According to Turhan's study in the eastern part of Anatolia, the *nouveau riche* in the villages seemed to favor a polygamic family. The villagers still preferred the religious marriage (*imam nikâhı*) to the civil one because the latter was complicated and took too long. See "The Reception of Foreign Law in Turkey," *International Social Science Bulletin*, ix, 1957, pp. 7-81, *passim*. For a study of villages in central Anatolia, see Niyazi Berkes, *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara, 1942; also Yasa, *Hasanoğlu*, pp. 126ff.

²⁸ For a survey of agrarian philosophies in the Balkans, see Feliks Gross, ed., *European Ideologies*, New York, 1948, pp. 396-452.

working class. The formation of such a group was anticipated from the very beginning when economic development was planned. It was generally accepted that industrialization would create a group of industrial workers with attitudes and specific political tendencies of their own, and that this would have repercussions on the whole political development. Recollecting the class struggle in Europe, the leaders of Turkey arbitrarily assumed that the political tendencies of the Turkish workers would be "leftist." The first measures concerning the workers were consequently political in character and motive. Class struggle and related activities, such as strikes, were sternly punished, and any political literature concerning labor or labor problems was suppressed. The Labor Act (#3008) of 1936, enacted on the model of the prewar Italian labor law, regulated labor relations in a totalitarian manner.²⁹ In general, from the inception of the Republican regime until 1945, and despite statism with its theoretical policy of welfare, labor in Turkey was considered only as a factor in production. The human aspect of labor was disregarded; politically it was held to be a liability created by economic necessities.

The number of industrial workers increased steadily as industry expanded. Most of these workers came from rural areas or immigrant groups, and in many ways still preserved their relations with their villages. In 1923 the number of industrial workers in Turkey did not exceed 20,000-30,000 people. In 1948, 301,299 persons were employed in large factories alone,³⁰ while there were twice that number of workers

²⁹ Recep Peker declared in 1936 that: "the new law shall not allow the birth or the survival of class consciousness. . . . With this law we are not following one-sided purposes but are establishing a nationalist and populist front and an occupational life in which the rights and positions [interests of the parties involved] are mutually organized. . . . We are on our way towards performing our duty of establishing a society without a [class] struggle and exploitation based on principle of reconciliation." *BMMTD*, Session 5, Vol. 1, p. 84, debate of June 8, 1936.

³⁰ *Labor Problems in Turkey*, a publication of the I.L.O., Geneva, 1950, pp. 73ff. *Çalışma*, August 1947.

class composed of landowners, businessmen, industrialists, and the intelligentsia,³⁷ including government officials, all of whom are influential in politics and as a whole direct the country's life.

Landowners originated in both the Ottoman Empire and the Republican regime. They accumulated land by inheritance, purchase (in some cases the moneylender became landowner by buying the mortgaged land of the indebted peasant), or by combining and preserving two or more properties on the basis of family relationship, such as inter-group and inter-family marriage, or by voluntary fusion of several land holdings. There is no definite criteria for "landlordism." Those who work their land with hired labor or rent it to tenants and sharecroppers are normally included in this category. Definite statistics are lacking in respect to this group, but it can be estimated safely to number about 50,000 families.³⁸

The landowners who deserve special attention are those who own farms which produce industrial crops such as tobacco, olives, cotton, and fruit, and who reside in a number of small towns in the Aegean, Adana, and Marmara regions.

³⁷ The middle classes in Turkey, according to our criteria in this study, would have the following characteristics: semi-manual or non-manual occupation, incomes above the average, a relatively comfortable living, a certain degree of education and refinement, and consciousness of their special status in the society as an actual or potential factor in politics and culture. For a discussion of definitions of social classes, see Aydın Yalçın, "İçtimai Sınıflar Meselesi," *İktisat Fakültesi Mecmuası*, October 1946-July 1947, pp. 3-45. It is generally accepted that the Middle Eastern countries possess tiny middle classes and that this view is valid for Turkey too. However, this cannot be accurate in view of the fact that the urban population in Turkey—a relative measure of the middle class—according to the last census of 1955, increased to 29 per cent of the total population as contrasted with 17 per cent in the past. A detailed study of the Turkish middle class and its economic status is urgently needed to appraise more accurately political developments in that group. For a description of some aspects of demography in Turkey see Webster, *Turkey of Atatürk*, pp. 49-60. For changes in mentality in recent years, see my Chapter 13.

³⁸ A survey by the Ministry of Agriculture in 1953 showed that 25 per cent of the total arable land belonged to only 1.5 per cent of the farm families. *Forum*, April 1, 1956, p. 6.

They cultivate and process their crops, selling them to the government or directly to the consumers, or export them through their own business offices, which serve at times also as intermediaries for the small farmers raising the same crops.³⁹ They are thus a semi-urbanized group who deal with the populations of both towns and villages, and exert political influence in both areas, as was seen in the political struggle after 1946.

The industrialists and businessmen, the latter group including the shopkeepers, have grown considerably in number during the Republican regime.⁴⁰ Their business capital varies from a few thousand Turkish pounds to several million.⁴¹ Statistics in respect to this group are scanty, but a moderate estimate would be that the group numbers not less than 300,000 families.⁴²

These two sections (landowners and industrialists) of the middle class are politically conservative, in general. A good many of their members lack a sense of social responsibility, and to some extent reflect the old mentality of the ruling groups of the Ottoman Empire:⁴³ the inclination to luxury,

³⁹ A typical example of such landowners could be found in the town of Ayvalık on the coast of the Aegean Sea, the capital of the olive growers and oil and soap makers of Turkey. The town has the greatest percentage of millionaires in Turkey—over 50, in a population of about 15,000 people. The largest part of the population is composed of immigrants from Greek Islands, who replaced the former Greek residents. For the history of Greek residents, see Toynbee, *The Western Question*, pp. 121-122.

⁴⁰ Small privately owned industries, exclusive of home industries, vendors, utility enterprises, mines, construction, defense works, and municipality and state sponsored activities, amounted to 96,626 enterprises in 1950, employing 225,346 people. *İstatistik Yıllığı*, p. 283.

⁴¹ For instance, one business association, *Kolad* (the truck, car, and tire dealers), in Turkey, has 183 members, and the total capital of 91 of them is estimated at more than one billion Turkish pounds. *Cumhuriyet*, December 10, 1955. Premier Menderes claimed during the 1957 election campaign that each *mahalle* (neighborhood) in cities had 10-15 millionaires.

⁴² For the basis of this estimate see *İstatistik Yıllığı*, pp. 383ff.

⁴³ For a description of the mentality of the middle (ruling) classes in the Ottoman Empire, see Sabri F. Ülgener, *İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri*, İstanbul, 1951, pp. 196-197.

the natural social consequence of the principle of populism accepted in the Constitution.⁶² It brought social justice and "protected the Turkish peasant from becoming serf or slave to this or that one."⁶³ The law was a "national necessity imposed by the course of [our] history and the economic structure of [our] society,"⁶⁴ to save "millions of citizens from working the land as the sharecroppers and servants of landowners or for subsistence." It was "the proof of the fact that we are a nation without classes and social privileges."⁶⁵

The Land Reform Law aimed at fulfilling a promise the Republican Party had made to the farmers; it was most needed, and was already overdue. In order to back the land reform, one deputy claimed that in one province there were forty-three villages, established on eighteen estates, in which the peasants did not have "one inch of land of their own."⁶⁶

The opponents claimed that certain provisions in the law violated the private property rights granted under the Constitution and the Civil Code. The law, in their opinion, had a number of shortcomings: it paid no attention to the production capacity of the farms and the means of cultivation; it overlooked the fact that the expropriation would create stagnation in the country's economy; it liquidated in effect the average sized farms; it neglected the problems of settlement and rational cultivation of land; and finally, it took away the land from the citizens.⁶⁷

⁶² *BMMTD*, Session 7, Vol. 17, pp. 59ff. See also Volume 18, pp. 37ff. *Vatan*, May 15, 1945.

⁶³ *BMMTD*, Session 7, Vol. 17, p. 100, Feyzullah Uslu (Manisa).

⁶⁴ *Ibid.*, p. 125, H. Oğuz Bekta (Ankara). *Ayin Tarihi*, May 1945, p. 39.

⁶⁵ *BMMTD*, Session 7, Vol. 17, pp. 124-125.

⁶⁶ *Ibid.*, pp. 118ff., 130, Sadi Irmak (Konya), E. Erişirgil (Zonguldak); p. 141, Salahattin Batu (Çanakkale); p. 79, Recai Güreli (Gümüşhane), who supplied also an example of unorthodox land acquisition in the Ottoman Empire.

⁶⁷ *Ibid.*, pp. 63ff., 101ff., Cavit Oral (Seyhan), Hamdi Şarlan (Ordu); p. 78, Halil Menteşe (İzmir); p. 83, Damat Arıkoğlu (Seyhan); pp. 64ff., Cavit Oral (Seyhan); pp. 131ff., Naci Eldeniz (Seyhan). Seyhan province is situated in the Çukurova valley where there are extensive land estates.

The strongest opposition was voiced by two deputies who were to be among the future founders of the Democratic Party, Refik Koraltan and Adnan Menderes. Koraltan demanded respect for certain constitutional principles. According to him,

... the most important element in a modern society, which requires careful handling, is, first, and above all, the right to think, speak, write, associate, and express ideas, and finally, to have a guarantee of property and home. Humanity's fight throughout the centuries has capitalized on obtaining a guarantee of these rights. If an individual in a community cannot speak, think, associate, live freely, and let his conscience work freely, if he cannot accumulate wealth and preserve it, and is deprived of a guarantee that he may benefit from it, it is difficult to believe that such a community will last long. . . . My friends, whatever is said, the spirit of this Law is to take Ali's fortune and give it to Veli.⁶⁸

And this was done in spite of the Constitution, which upheld as a basic principle the property rights of the individual.⁶⁹

Menderes (himself descendent from an ancient land-own-

⁶⁸ *Ibid.*, p. 70.

⁶⁹ Emin Sazak, a very rich landowner and a deputy from Eskişehir, became a fierce opponent of the government because of the land reform. He acquired a short-lived popularity in 1946-1948. His views on the land reform and his motives in opposing it are clear in his declaration: "I haven't abused my position or anything else. I cannot avoid suffering when I give away my lands which I have acquired with my sweat and intelligence [ability]. I have feelings. What would anyone of you do if you were subject to the same treatment? The Turkish people put me by chance among you [in the Assembly]. They placed me in a position to be able to fight for my rights. But the interests of other people are here involved." Discussing social philosophy he continued; "We cannot change peoples' *dough* [nature]. One becomes a commander, a marshal, while the other remains a private. We cannot make marshals of all of them. Friends, this question of workers [agricultural workers to receive land] will create turmoil in all the villages. The farmers will get out of it [land reform] relatively more easily. But if this principle [distribution of property] is generally accepted the worker then will be entitled to request a room in any apartment house. Brothers, this is the principle we are accepting." He concluded, "Now that the land to be left to the owner will be only something like fifty *dönüms* (5 ha.) it is impossible for someone like me who feels this loss not to become crazy [sic]. Laughter and, God forbid, voices in the Assembly." *Ibid.*, pp. 80, 81.

These were in general the ideas and policy with which the Turkish Workers and Peasants Socialist Party entered the political struggle in 1946. The success of this party, and to some extent that of the Turkish Socialist Party, is best evidenced by the fact that they were closed six months after their establishment.

The 1946 action against the two parties was precipitated by the unexpected success of the socialist ideologies among the trade unions and some of the intelligentsia, and by the apprehension that such ideologies might cause a rift in the united popular front with which the government wanted to face the Soviet claims to the Straits. Had these two parties met with total indifference, and as a consequence remained really small and harmless,⁴⁰ they would have been left in peace, as were some other more passive socialist parties.

The government abolished the two parties in accordance with Articles 141 and 142 of the Turkish Penal Code, which forbid class struggle. It was obvious, especially from the program of the Turkish Workers and Peasants Socialist Party, that it was strictly a class party, and one may ask why the party was allowed to form in the first place, if not just to bring it into the open. The undemocratic aspects of this

The Soviet Union and the Muslim World, Seattle, 1958, pp. 82-90. The second text and the special party directives are to be found in *Türkiyede Siyasi Dernekler*, pp. 353-368.

⁴⁰ Reliable figures are lacking to indicate the exact number of communists in Turkey. One figure mentioned in the National Assembly (probably taken from the famous police records) placed the number of active communists at 589, while a more recent figure places the number as high as 3,000. Walter Z. Laqueur, "The Appeal of Communism in the Middle East," *The Middle East Journal*, Winter 1955, p. 21; *BMMTD*, Session 8.3, Vol. 20, p. 582 (debate on June 8, 1949).

In Istanbul and Ankara alone more than ten newspapers and periodicals, obviously inspired by socialist ideologies, were being published in 1946. Moreover, two student associations in Ankara and Istanbul, *Türkiye Gençler Derneği* (Youth Association of Turkey), were known to have been established by students of leftist tendencies, and their membership grew to several hundreds. Their headquarters were searched by the police and some members brought to court, but they were acquitted. *Vatan*, July 30, September 30, 1948.

drastic action were apparently so obvious that Necmeddin Sadak (Foreign Affairs Minister in 1947-1950) found it necessary to write in the pro-government *Akşam* (Evening):⁴¹

What have the founders and the active members of the T.W.P.S. and T.S. [author's abbreviations] parties done to be subject to treatment that contradicts the simplest principles of freedom? Can this action be reconciled with an advanced type of democracy? Is it forbidden to adopt a "leftist" view on social, economic, and political matters? Can there be question of democracy and freedom anywhere in this century when "leftist" opinions cannot be expressed freely? The answer is no . . . the action against the two political parties, however, was taken because they were suspected of concealing their real purposes and because they worked in the country on behalf of a foreign nation . . . and acted on a program different from the one submitted to the government.⁴²

The truth is that the very program the parties had openly submitted to the government was based on Marxism.⁴³ Moreover the court found no evidence to show that the two parties had any direct connections abroad or that they received funds from any foreign powers; nor did the court find proof that the action against the communists and the trade unionists was undertaken "on direct orders from Washington" as claimed by the Soviet foreign affairs magazine *New Times*.⁴⁴

What was the cause of the relative success of leftist currents in Turkey? First of all, the low standard of living, the unsatisfactory social conditions, the lack of employment, and all the evils that may possibly result from an economy of state capitalism. If one considers the very low wages of the

⁴¹ This was especially true in respect to the trade unions. Three months earlier the Minister of Labor had stated that the "trade unions which are established are in our view entirely legal organizations and legitimate. I wish with all my heart that they be of benefit to the country." Yet most of them were abolished shortly afterward because of communist infiltration. *Tasvir*, September 12, 1946.

⁴² *Akşam* (editorial), December 19, 1946.

⁴³ For programs, see *Siyasi Dernekler*, pp. 343ff., 273ff.

⁴⁴ *New Times*, April 14, 1948.

worker, the contempt with which he was looked upon because of the manual work he did, and the denial to him of any means of improving his standard of living, one can better understand the situation. The militant trade-unionism based on class warfare advocated by the Communist Party seemed exactly the weapon needed to break the intolerance and scorn with which employers and some of the intelligentsia treated labor. The idea of "devotion to the motherland" with which the employer wanted to protect the "innocent" worker from the "evils" of "foreign ideologies"—the best proof of devotion to the motherland by the worker being not to ask for a wage raise and cause trouble—was an anachronistic echo of surviving paternalism which hardly satisfied the material needs of a new individualistic society.⁴⁵

Furthermore, the communists and the leftists in general introduced for the first time into society clear, simple, emotionally appealing political explanations of the existing social and economic difficulties and presented short-cut solutions to them. In the absence of other social and economic views inspired by non-Marxist ideologies, they were able to create the impression that Marxism was the only solution to all social and economic problems. One is bound to admit that in Turkey it was the leftists (the term "leftist" is used to include the communists and socialists) who defined for the first time, in political perspective, some of the existing economic and social problems of Turkey.⁴⁶ These ideas appeared orig-

⁴⁵ During the Young Turks period, adherence to a social-political ideology because of concern with the material necessities of life seemed utterly unacceptable. One deputy expressed it in the following way: "Socialism can be found only among the European workers whose wages are too low to suffice to their comparatively [too numerous] needs. This idea cannot develop among the Ottoman unpretentious *knaatkâr* [one who is satisfied with little] workers and porters." Tunaya, *Siyasi Partiler*, p. 304, quoted from *Sabah*, August 23, 1908. The survival of this idea is demonstrated in an editorial in *Tasvir* which described individuals accepting some ideology because of material necessities as "animal-like stomach-mindedness." *Tasvir*, December 24, 1946.

⁴⁶ Reading the social literature of Turkey between 1930-1945, one

inal and as such attracted attention and awakened interest. While some intellectuals embraced Marxism as the "fashionable ideology," others sincerely accepted it, for lack of other alternatives, as the solution for a rapid modernization and a means of social justice.

Many individuals were aware of the new problems arising from the country's socio-economic transformation, but the general policy of intimidation, hostility, and distrust which developed towards social research and discussion rendered impossible the proper mental adjustment to this transformation. The summary suppression of publications and associations which were established as a natural by-product of the country's transformation and intellectual development, and the platitudes offered officially as substitutes for freely reached conclusions, could lead only to extremism. The establishment of a balanced, mutual relationship between the concepts of democracy, humanitarianism, and socio-economic development could take place only with a free debate on such important issues as "social justice," "economic interest," and "social classes."

The religious-nationalist opposition to the ideas of universal brotherhood and of international understanding, and the condemnation of such ideas as Marxist-inspired "internationalism," "cosmopolitanism," and "intellectual decadence," increased the prestige of Marxism instead of diminishing it. Instead of finding the explanation for the leftist upsurge in

realizes that problems such as labor organization, social classes, land distribution, and standards of living, not to mention political topics, were debated mainly in the socialist publications. It is enough to glance through some of the issues of *Tan* (Morning) during 1944-1945 and compare them with other newspapers to realize the diversity of the problems with which it dealt. In a country like Turkey, in need of progress and geared through its social evolution toward progress, any idea likely to give meaning, direction, and purpose to its dynamism will find acceptance. It is true that economic and social matters were studied and given a greater place in the life of the country by the Republican regime than by the Ottoman Empire, but an "idealistic" interpretation of society and social relations seems to have had priority over basic socio-economic considerations.

Turkey in 1945-1946 in the society's transformation, the press and the government arbitrarily attributed it to the lack of moral and ethical education,⁴⁷ to material privation, and to the weakening of family life.⁴⁸ Actually lacking were new ideals, new principles, and new goals in accord with the rationalist, realistic, modern spirit which Turkish society was acquiring. It was more than obvious that the ideas, manners, and philosophy of life, the narrow ossified contemplative concept of life, inherited by the Turkish middle class from the ruling circle of the Ottoman Empire could no longer satisfy the new dynamic and progressive society of the Republic.⁴⁹

In any event, the developments in respect to communist activities in Turkey proved a few essential facts and served as a lesson for the future. They proved that to avoid discussion of social and economic problems does not solve them, for however sublime idealism may be in itself, it does not suffice to assure the social welfare of the people; they showed that if the existing political parties do not include in their programs some basic ideas for solving the economic and social problems of Turkey, sooner or later they will be defeated by political parties with clear and concise views and solutions in respect to these problems; and they showed that whenever

⁴⁷ In 1944, the Ministry of Education, acknowledging in obscure terms the existence of a spiritual crisis, called the attention of educational institutions to the danger of some ideologies (leftist) that might take advantage of the crisis. As a consequence, the Press Directorate was recognized to oppose extremist currents more effectively. For this communique, see *Ayin Tarihi*, April 1944, pp. 2-4; Jäschke, *Die Türkei 1942-1951*, p. 24. For comments, see *Ulus, Akşam*, April 5, 6, 1944.

⁴⁸ *Tasvir*, December 24, 1946.

⁴⁹ One example of the old habit of attempting to solve social problems by an appeal to the emotions was furnished by a deputy (Emin Soysal of Maraş) during the debate on the influences of socialism on the Village Institutes and villages. He declared: "They [the communists and socialists] . . . want to lead the peasants and the city proletariat to revolution. They won't be able to do it. The Turkish peasants, from the rich to the starving ones, love their country. They [the communists and socialists] do not know the Turkish peasant. He may starve, he'll put a stone upon his stomach [to forget his hunger] and still remain faithful to the State [and not accept their ideology]." *BMMTD*, Session 8.1, Vol. 3, p. 458.

necessary the interest groups in Turkey can use communism as a pretext to dispose of the workers associations and in this way perpetuate their own social and economic supremacy despite the theoretical rejection of the political supremacy of social groups. In the eyes of the government and most of the press there was not much difference between socialism and communism and the two could be equally condemned.

B. Communism and Cultural Reaction

The actual strength of the Communist Party in Turkey is limited, but its indirect impact on every phase of cultural and political life by far surpasses its numerical importance, for communism is so broadly defined as to include a very wide range of activities.⁵⁰ Indeed, the reaction which began during 1946-1947 under the pretext of combating communism soon spread to many of the reforms introduced in the Republic and definitely undermined some of them.

As a first measure against the leftist currents the government increased the penalties for such activities by amending Articles 141 and 142 of the Penal Code, in accordance with the recommendations of the Republican Party Convention of 1947. The necessary legislation was quickly adopted, with the opposition and the government parties both casting their votes in favor of the amendment.⁵¹ (A further amendment introduced by the Democratic Party government in 1951 increased the penalties for the establishment, or even the attempted establishment, of political parties and associations which aimed at the supremacy of a particular social class, or at altering any of the country's existing fundamental economic or social principles. Individuals directing the activities of these organizations are subject to death penalties.⁵²)

⁵⁰ Lewis, "Recent Developments," p. 330.

⁵¹ See *Vatan*, April 20, 1949; *Millet*, July 22, 1948; *BMMTD*, Session 8.3, Vol. 20, pp. 572ff., Law #5435; Jäschke, *Die Türkei 1942-1951*, pp. 103-104.

⁵² *BMMTD*, Session 9.2, Vol. 10, pp. 200, 248.

yüzde 3,8 oranında
8 oranında bir geri-

978 yılını içeren son
an ticaret şirketle-
lara ilişkin değişim
le yer almaktadır.

önem içerisinde ku-
nda meydana gelen
üm içindedir. 1975
ktif ve gerekse ko-
974 yıllarında aza-
limi göstermiştir.
paralelliğe karşılık
zelişmelerde farklı
şirketlerin kuruluş
: üzere dönem içe-
rin sermayesi ise;
dilen dönemin öte-
ladır. Ayrıca, Ko-
kse sermaye mik-
şişmelerde bir pa-

k dönem içerisinde
sayısı ile serma-
bir görüntü ver-

şirketlerin sayı-
mi göstermiş bu-
1973 ve 1978 yıla-
ış kaydetmiş bu-

şirketlerin sayı-
ic) artışa para-
71 ve 1975 yıla-
lmış olduğu gö-

(TABLO : 254)

SON ONBİR YIL İÇERİSİNDE KUBULAN ŞİRKETLER

Yıllar	Kollektif Şirket			Komandit Şirket			Limited şirket			Anonim Şirket			Kooperatifler							
	Adet	Fark	Sermaye Fark	Adet	Fark	Sermaye Fark	Adet	Fark	Sermaye Fark	Adet	Fark	Sermaye Fark	Adet	Fark	Sermaye Fark					
	(*)%	(**)	(*)%	(*)%	(**)	(*)%	(*)%	(**)	(*)%	(*)%	(**)	(*)%	(*)%	(**)	(*)%					
1968	1425	+ 1,6	211,0	+ 6,2	256	+13,8	51,0	+ 8,9	318	+ 9,3	107,5	+25,9	210	+47,9	986,6	+115,0	888	+11,7	4,2	- 33,0
1969	1541	+ 6,7	240,2	+13,9	408	+59,4	87,5	+71,6	282	-11,3	95,5	-11,2	242	+15,2	895,1	- 9,3	1.145	+28,9	5,0	+ 19,0
1970	1381	- 9,2	224,8	- 6,4	284	-30,4	73,3	-16,2	283	+ 0,4	84,9	-11,1	249	+ 2,9	1.128,1	+ 26,0	2.050	+79,0	10,7	+114,0
1971	1316	- 4,7	241,3	+ 7,3	270	-4,9	72,0	- 1,8	323	+14,1	81,3	- 4,2	231	- 7,2	758,0	- 32,8	2.886	+40,8	15,6	+ 45,8
1972	1648	+25,2	343,7	+42,4	324	+20,0	100,5	+39,6	333	+ 3,1	119,3	+46,7	364	+57,6	2.067,7	+172,8	2.584	-10,5	19,7	+ 26,3
1973	1886	+14,4	476,2	+38,6	337	+ 4,0	118,4	+17,8	344	+ 3,3	108,3	- 9,2	470	+29,1	2.256,6	+ 9,1	1.836	-28,9	15,2	- 22,8
1974	1805	- 4,3	512,4	+ 7,6	281	-16,6	100,9	-14,8	388	-12,8	150,8	+39,2	636	+35,3	2.851,2	+ 26,3	1.314	-28,4	13,7	- 9,9
1975	1722	- 4,6	480,3	- 6,3	307	+ 9,3	124,9	+23,8	539	+38,9	252,4	+67,4	671	+ 5,5	2.730,3	- 4,2	1.016	-22,7	24,0	+ 75,2
1976	2269	+31,8	851,0	+77,2	332	+ 8,1	176,3	+41,2	759	+40,8	423,0	+ 2,7	1.196	+78,2	4.009,4	+ 46,9	2.021	+98,9	78,2	+225,8
1977	2626	+15,7	1.030,3	+21,1	363	+ 9,3	186,2	+ 5,6	902	+18,8	703,5	+66,3	1.651	+38,0	7.023,7	+ 75,2	2.479	+22,7	36,5	- 53,3
1978 ⁽¹⁾	...	—	...	—	...	—	...	—	936	+ 3,8	663,0	- 5,8	1.783	+ 8,0	8.325,6	+ 18,5	...	—	...	—

(1) Geçici bilgilerdir.

(...) Bilgi temin edilememiştir.

(*) Zincirleme indeks farkıdır.

(**) Milyon liradır.

Kaynak : 1968-1976 Dönemi için T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü
1977-1978 Dönemi için Devlet İstatistik Enstitüsü.

(TABLO : 256)

1968 - 1978 YILLARINDA FESİH VE TASFİYELER

Kollektif Şirket			Komandit Şirket		Limited Şirket		Anonim Şirket		Koopera- tifler	
Yıllar	Adet	Fark %	Adet	Fark %	Adet	Fark %	Adet	Fark %	Adet	Fark %
1968	588	+ 8,9	86	+45,8	104	— 16,8	17	— 15,0	24	+242,9
1969	613	+ 4,3	109	+26,7	111	+ 6,7	22	+ 29,4	19	— 20,8
1970	667	+ 8,8	163	+49,5	141	+ 27,0	24	+ 9,1	12	— 36,8
1971	737	+10,5	124	—23,9	118	— 16,3	30	+ 25,0	13	+ 8,3
1972	653	—11,4	99	—20,2	123	+ 4,2	35	+ 16,7	9	— 30,8
1973	445	—31,9	79	—20,2	48	— 61,0	20	— 42,9	—	—
1974	590	+32,6	94	+19,0	63	+ 31,2	21	+ 5,0	—	—
1975	539	— 8,6	118	+25,5	29	— 54,0	51	+142,9	—	—
1976	523	— 3,0	86	—27,1	40	+ 37,9	14	— 72,5	3	—
1977	846	+61,8	130	+51,2	115	+187,5	16	+ 14,3	—	—
1978*	...	—	...	—	99	— 13,9	21	+ 31,3	...	—

(*) Geçici bilgilerdir.

(...) Bilgi temin edilememiştir.

Kaynak: 1968 - 1976 yılları için T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

1977 - 1978 yılları için Devlet İstatistik Enstitüsü.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminin ilk uygulama yılı olan 1968 den 1978 yılına kadar geçen son onbir yıllık dönem içerisinde fesih ve tasfiye olunan anonim şirketlerin sayısı ise; 1968, 1973 ve 1976 yıllarında olumlu yönde azalışa karşılık dönemin diğer sekiz yılında olumsuz yönde artış kaydetmiş bulunmaktadır.

Aynı dönem içerisinde kooperatiflerde meydana gelen fesih ve tasfiyeler değişik bir görünüm arz etmektedir. Kooperatiflerin fesih ve tasfiyesi 1968, 1971 ve 1976 yıllarında olumsuz

yönde artış ve 1969, 1970 ve 1972 yıllarında olumlu yönde azalış göstermektedir. Dönemin diğer beş yılında ise fesih ve tasfiye olunan kooperatif bulunmamaktadır.

c) Ticari Unvan Tescilleri ve Ticareti Terk Eden Firmalar:

İç ticaret kesiminde yer alan konularda ötedenberi yapmakta olduğumuz son iki yılın mukayeseli incelemesini, ticari unvanları tescil olunan ve ticareti terk eden hakiki şahıs firmalarına ilişkin 1978 yılı verilerinin temin edilememesi nedeniyle ele almak mümkün olmamıştır. Bununla beraber yapagelmekte olduğumuz İkinci Plan döneminin ilk uygulama yılından son yıla kadar olan seri teşkilini devam ettirmekte yarar görülmektedir.

Bu itibarla, 1968-1977 döneminde ticari unvanı tescil olunan ve ticareti terk eden hakiki şahıs firmalarına ilişkin bilgiler (Tablo: 257)'de gösterilmektedir.

(TABLO : 257)

1968 - 1977 YILLARINDA TİCARİ UNVAN TESCİLLERİ VE TİCARETİ TERKEDEN FİRMALAR

	Ticari unvan tescilleri		Ticareti terk eden firmalar	
Yıllar	Adet	Fark %	Adet	Fark %
1968	14.325	- 6,7	5.051	- 25,8
1969	15.741	+ 9,9	4.080	- 1,4
1970	15.243	- 3,2	5.737	+ 15,2
1971	14.651	- 3,9	5.518	- 3,8
1972	17.397	+18,7	5.611	+ 1,7
1973	24.363	+40,0	5.995	+ 6,8
1974	16.325	-33,0	7.907	+ 31,9
1975	16.954	+ 3,9	5.222	- 34,0
1976	22.122	+30,5	4.558	- 12,7
1977	25.049	+13,2	9.442	+107,2

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

İkinci Beş Yıllık Planın ilk dilimini teşkil eden 1968 yılından itibaren son onbir yıl içerisinde protesto edilen senetlere ilişkin veriler (Tablo: 260)'da yer almaktadır.

(TABLO : 260)

SON ONBİR YIL İÇERİSİNDE PROTESTO EDİLEN
SENETLER

Yıllar	Senet miktarı		M e b l a ğ	
	Adet	Fark (*) %	T.L.	Fark (*) %
1968	537.347	+ 33,7	1.475.898.862	+ 39,9
1969	658.411	+ 22,5	1.797.962.383	+ 21,8
1970	779.888	+ 18,5	2.291.769.189	+ 27,5
1971	684.927	- 12,2	2.233.863.183	- 2,5
1972	759.040	+ 10,8	2.780.263.348	+ 24,5
1973	960.631	+ 26,6	4.085.268.140	+ 46,9
1974	868.877	- 9,6	5.240.738.044	+ 28,3
1975	550.074	- 36,7	5.666.477.828	+ 8,1
1976	762.896	+ 38,7	8.718.514.929	+ 53,9
1977	945.241	+ 23,9	12.383.043.556	+ 42,0
1978	1.201.792	+ 27,1	20.390.542.109	+ 64,7

(*) Zincirleme indeks farkı

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları
Müdürlüğü.

Tablodan da anlaşılacağı gibi, son onbir yıl içerisinde protesto edilen senetlerin gerek miktarında ve gerekse baliğinde yalnız 1971 yılında azalış kaydedilmiş, buna karşılık 1974 ve 1975 yılları hariç olmak üzere inceleme konusu edilen dönemin diğer yıllarında önemli ölçüde artış meydana gelmiş bulunmaktadır. 1974 ve 1975 yıllarında ise ters yönde bir eğilim müşahade edilmektedir. Gerçekten, senet sayılarında meydana gelen olumlu yöndeki azalışa mukabil baliğlerde oldukça yüksek oranda artış kaydedilmiş olması dikkati çekmektedir.

Protesto edilen senetlerde meydana gelmiş bulunan olumsuz yönde ve yüksek düzeydeki gelişmeleri daha belirgin bir biçimde ortaya koyan aynı döneme ilişkin veriler, İkinci Plan döneminin ilk dilimini teşkil eden 1968 yılı baz alınmak suretiyle saptanmış ve (Tablo: 261)'de gösterilmiş bulunmaktadır.

(TABLO : 266)
1977-1978 YILLARINDA İFLÂSLAR

Firma türü	İFLAS ETMİŞ BULUNAN FİRMALARIN SAYISI			SERMAYESİ		
	1977	1978	Fark %	1977	1978	Fark %
				TL.	TL.	
Hakiki şahıslar	35	35	± 0,0	5.100.000	4.005.000	- 21,5
Hükmi şahıslar	29	42	+44,8	23.371.150	120.167.000	+414,2
Koll. şirketler	10	12	+20,0	2.990.000	8.122.000	+171,6
Komandit "	3	2	-33,3	1.636.150	1.000.000	- 38,9
Limited "	9	16	+77,8	8.945.000	6.115.000	- 31,6
Anonim "	7	11	+57,1	9.800.000	104.900.000	+970,4
Kooperatifler	—	1	+—	—	30.000	+—
TOPLAM	64	77	+20,3	28.471.150	124.172.000	+336,1

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

yısında ve gerekse sermaye miktarında bir önceki yıla nazaran olumsuz yönde artış kaydedilmiş olduğu görülmektedir. İflâslarda kaydedilen olumsuz artışların oranı hükmi şahıslar toplam miktarında yüzde 44,8 ve sermaye tutarında yüzde 414,2 olmaktadır.

1977 yılına nazaran 1978 yılı içerisinde, şirket türleri itibariyle iflâs etmiş bulunan hükmi şahıslardan gerek şirket sayısı ve gerekse sermaye tutarları yönünden kolektif ve anonim şirketlerle kooperatiflerde olumsuz yönde artış, komandit şirketlerde olumlu yönde azalış meydana geldiği müşahade edilmektedir. Limited şirketlerde ise, değişik bir eğilim gözlenmektedir. Gerçekten limited şirketlerin sayısı bir önceki yıla göre artış kaydetmiş olmasına karşılık sermaye değeri olumlu yönde olmak üzere azalış göstermiş bulunmaktadır.

İkinci Plan döneminin ilk dilimini teşkil eden 1968 yılından günümüzedek geçen son onbir yıllık dönem içerisindeki iflâslarla ilgili bilgiler (Tablo: 267)'de verilmektedir.

(TABLO : 267)
1968 - 1978 YILLARINDA İFLÂSLAR

Yıllar	İFLAS ETMİŞ BULUNAN FİRMALARIN			SERMAYESİ	
	Adet	Miktarı Fark % (*)	TL.	Fark % (*)	TL.
1968	108	— 1,8	21.698.638	— 21,8	
1969	101	— 6,5	35.266.000	+ 62,5	
1970	103	+ 2,0	23.444.136	— 33,5	
1971	88	—14,6	21.891.500	— 6,6	
1972	82	— 6,8	24.584.451	+ 12,3	
1973	101	+23,2	32.979.400	+ 34,1	
1974	43	—57,4	9.092.076	— 72,4	
1975	61	+41,9	21.568.500	+137,2	
1976	55	— 9,8	25.182.000	+ 16,8	
1977	64	+16,4	28.471.150	+ 13,1	
1978	77	+20,3	124.172.000	+336,1	

(*) Zincirleme indeks farkı.

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

Tablodan da izlenebileceği gibi, inceleme konusu olarak ele alınan dönem içerisinde hakiki ve hükmi şahıs firmalarında meydana gelmiş bulunan iflâslar gerek firma sayısı ve gerekse sermaye değeri yönünden 1973, 1975, 1977 ve 1978 yıllarında olumsuz yönde artış buna mukabil 1968, 1971 ve 1974 yıllarında da olumlu yönde olmak üzere azalış göstermiş bulunmaktadır. Sözü edilen dönemin öteki yıllarında ise ters bir eğilim müşahade edilmektedir. Gerçekten 1969, 1972 ve 1976 yıllarında iflâs etmiş bulunan firma sayılarında meydana gelen olumlu yöndeki eksilişe rağmen sermaye değerleri olumsuz yönde artış kaydetmiş bulunmaktadır. 1970 yılında ise, firma sayısında kaydedilen olumsuz artışa karşılık sermaye değerinde eksiliş meydana gelmiş olduğu görülmektedir.

(TABLO : 264)

SON ONBİR YILDA KONKORDATO TALEPLERİ

Yıllar	Firma sayısı	Fark (*) %	Sermaye TL.	Fark (*) %
1968	80	+ 11,1	11.559.487	+ 13,2
1969	64	— 20,0	5.734.085	— 50,4
1970	71	+ 10,9	16.153.430	+181,7
1971	70	— 1,4	40.868.507	+153,0
1972	48	— 31,4	6.833.636	— 83,3
1973	44	— 8,3	42.601.000	+523,4
1974	37	— 15,9	24.780.000	— 41,8
1975	13	— 64,9	15.965.000	— 35,6
1976	7	— 46,1	1.645.000	— 89,7
1977	19	+171,4	17.420.000	+959,0
1978	33	+ 73,7	74.060.000	+325,1

(*) Zincirleme indeks farkı.

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

iki yılında (1971 ve 1973) ise, değişik bir durum göze çarpmaktadır. Görüldüğü gibi, bu yıllarda konkordato talebinde bulunan firmaların sayısında kaydedilen olumlu yöndeki azalış karşılık sermaye değerinde olumsuz yönde artış meydana gelmiş bulunmaktadır.

f) İflâslar:

1978 yılı içerisinde meydana gelen iflâslar ile ilgili bilgiler Odalar ve Borsalar itibarıyla ve hakikî ve hükmi şahıslar ayrımında olmak üzere (Tablo: 265)'de gösterilmiştir.

Tablonun incelenmesi sırasında görüleceği gibi, 1978 yılı içerisinde toplam sermaye miktarı 124 milyon 172 bin lira olan 77 firmada iflâs vukua gelmiş bulunmaktadır. Toplam iflâs olayının 35 adedi hakikî şahıs firmasında meydana gelmiş olup sermaye miktarı 4 milyon 5 bin lira tutmaktadır. Toplam iflâs içindeki hakikî şahıs firma sayısının oranı yüzde 45,5 sermaye miktarının oranı ise yüzde 3,2 olmaktadır. Aynı yıl içerisinde iflâs etmiş bulunan hükmi şahıs firmalarının gerçek rakamlarla sayısı 42 olup sermaye miktarı 120 milyon 167 bin lira tutmak-

gnadigt. Weiteren Schriftstellern wurden Repressalien angedroht, ihre Bücher wurden verbrannt oder durch die Zensur verboten. In den neunziger Jahren, besonders unter dem tyrannischen Regime Pauls I., unterdrückte der russische Zarismus jegliches freiheitliches Denken.

Erst zu Beginn des 19. Jahrhunderts erlebten die Ideen der Aufklärung in den Kreisen des fortschrittlichen Adels, insbesondere in der Dekabristenbewegung, einen neuen Höhepunkt.

- 1 Siehe E. Engelberg, Zu methodologischen Problemen der Periodisierung, in: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, XIX/1971, S. 1249 ff.
- 2 W. I. Lenin, Werke, Bd. 2, Berlin 1963, S. 515.
- 3 Vgl. E. Winter, Frühaufklärung, Berlin 1966.
- 4 Vgl. W. Küttler, Gesellschaftliche Voraussetzungen und Entwicklungstyp des Absolutismus in Rußland, in: Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder, 13, 2/1969, S. 78.
- 5 Vgl. L. Richter, Leibniz und sein Rußlandbild, Berlin 1947, S. 27.
- 6 E. Donnert, Aufgeklärter Absolutismus und Agrarfrage in Rußland in der 2. Hälfte des 18. Jh., in: Problemy razvitiya feodalizma i kapitalizma v stranach baltiki, Tartu 1972, S. 8.
- 7 Marx/Engels, Werke, Bd. 16, Berlin 1962, S. 161.
- 8 A. N. Raditschew, Reise von Petersburg nach Moskau, Berlin 1961, S. 213.

Aus:

M. Kossok; H. U. Seiffert; H. Grapshoff;
E. Werner

Aspekte der Aufklärungsbewegung

Berlin 1974

074/11087

ERNST WERNER

Tanzimat — Staatsreform und Aufklärung (münevver) 1839—1860

In der internationalen Forschung besteht bezüglich der Einschätzung der großen Reformbewegung im Osmanenreich, die dem angeschlagenen Staatswesen eine neue, stabile Ordnung und eine funktionsfähige Organisation (tanzimat, Plural von tanzim) geben sollte, als bedeutungsvoller Schritt zur Europäisierung, will sagen Modernisierung seltene Einmütigkeit. Strittig ist und bleibt der chronologische Anfangs- und Endpunkt. Eine Reihe von türkischen Forschern, wie etwa T. Z. Tunaya führen die Reformzeit von 1839 bis 1876, d. h. bis zur ersten türkischen Konstitution, andere, wie M. A. Ubicini und A. D. Novičev, lassen sie bereits 1826 unter Sultan Mahmud II. (1808—1839) mit der Vernichtung des Janitscharenkorps beginnen.

Zweifellos bereitete eine Reihe von Maßnahmen Mahmuds die Tanzimat vor, aber sie können selbst noch nicht als Zeit der großen Reformen, die, wenigstens auf dem Papier, mit einer Reihe von geheiligten Traditionen brachen, betrachtet werden. Andererseits setzte nach 1859, d. h. nach dem gescheiterten kuleli vakası (Vorfall in der Kulelikaserne), einer Verschwörung gegen den Reformsultan Abdul Mecid I. (1839—1861), die eine Ablösung der Despotie zum Ziel hatte, eine neue Bewegung ein, die sich um die Jungosmanen gruppierte und eine konstitutionelle Monarchie erstrebte, wovon in der Tanzimatperiode noch keine Rede war.

Aus diesen Gründen begrenze ich meine Darlegungen auf die in der Überschrift angegebenen Jahre.

Das Osmanenreich befand sich seit Beginn des 19. Jahrhunderts in einer permanenten inneren und äußeren Krise, die die Frage nach dem Überleben des Staates immer unerbittlicher stellte. Der russisch-türkische Krieg von 1806—1812 hatte die völlige Zerrüttung des antiquierten Militärsystems zutage treten lassen. Die großen serbischen Aufstände von 1804—13 und 1815 sowie die Erhebung der Walachei von 1821 leiteten über zum griechischen Freiheitskampf, der 1829 mit der Unabhängigkeitserklärung im Frieden von Edirne (Adrianopel) endete. Den türkisch-ägyptischen Konflikt der Jahre

1831—1833 benutzten die europäischen Großmächte zur Einmischung, um sich weitere Vorteile auf dem Balkan und in Kleinasien, Syrien und dem Irak zu sichern. Die Situation spitzte sich nach den Worten F. Š. Šabanovs so weit zu, daß 1839 vor der Türkei die Alternative stand: Unterwerfung unter die Vormundschaft der Großmächte oder eine Reform an Haupt und Gliedern (S. 188).

Aber nur ein Teil der herrschenden Klasse war von der Reformnotwendigkeit überzeugt. Die mächtige Geistlichkeit mit dem Šeih-ül Islam an der Spitze, dem die geistliche Gerichtsbarkeit und das Schulwesen unterstanden, sträubte sich gegen jede, auch noch so geringfügige Veränderung in der Gesellschaftsstruktur des Reiches, da sie um ihre Privilegien fürchtete. Sie hatte schon die Pläne Mahmuds II. mit Argwohn, ja Haß verfolgt, denn die beginnende Konzipierung eines weltlichen Wissensbegriffs drohte die islamische Staatsidee zu säkularisieren und das Šeri'at zu entwerten. Demgegenüber versuchten Intellektuelle, vor allem Diplomaten, von Europa zu lernen, um der Türkei den Übergang zur Neuzeit zu ermöglichen. Es waren vor allem drei Männer, Mustafā Sāmi (gest. 1854), Sadik Rifat (gest. 1856) und Mustafā Rešid Paša (1800—1857), die ein Reformprogramm konzipierten. 1838 erschien die kleine Schrift Sāmis „Avrupa risālesi“ (Europäischer Traktat), in welcher die Fortschrittsfaktoren der europäischen, will sagen französischen Zivilisation hervorgehoben und herausgestellt werden sollten. Sāmi nannte deren drei: 1. die weltliche Wissenschaft, 2. die Religionsfreiheit und 3. die organische Verbindung neuer Erkenntnisse mit den Errungenschaften der Vergangenheit. Es ist nicht schwer, aus der Betonung gerade dieser Faktoren die Misere im eigenen Lande herauszulesen, denn alle drei lagen in der Türkei im argen. Dabei ging es Sāmi nicht um eine kritiklose Übernahme, eine prinzipienlose Europäisierung, sondern um die Erreichung einer Zivilisationsstufe, die der westeuropäischen seiner Zeit entsprach — ohne Verlust türkischer Eigenart. Er prägte als einer der ersten türkischen Schriftsteller den Begriff der Vaterlandsliebe im bürgerlichen Sinne, des Hubb-i memleket ve millet, den später Šinasi und Namik Kemal aufgriffen und vertieften und der dann von den Jungtürken zu Nationalismus und Chauvinismus umbogen wurde.

Den entscheidenden Einfluß auf die offizielle Tanzimatpolitik übte jedoch Sadik Rifat mit seinen beiden Essays über die Situation in Europa und den Zustand der Reformen im Osmanenstaat (Devlet-i aliye'nin islah-ı) aus. Kern allen Fortschritts schien ihm die Denkweise der Menschen. Europa, vor allem aber Frankreich mit seiner großen Revolution habe gelehrt, daß es gelte, mit Gewohnheiten und Traditionen zu brechen, um Zivilisation zu erringen. Diese basiere auf Verwirklichung der Menschenrechte, der Freiheit und Sicherheit der Person und des Eigentums des Einzelnen sowie seiner Ehre und Wür-

de. Er entwickelte aus diesen Forderungen eine Art Reformphilosophie, in deren Mittelpunkt das Individuum, d. h. der bürgerliche Mensch französischer Prägung stand. Das hieß, daß man im Staate der Osmanen Schluß machen müsse mit Herrscherwillkür und übergehen solle zu Rechts- und Verwaltungskodifikation und der ordentlichen Festlegung der Pflichten eines Untertanen. All das war seiner Meinung nach jedoch nicht einfach durch eine Willenserklärung des Padišahs zu erreichen, sondern nur durch die geduldige Erziehung des Volkes, eine Reorganisation von Armee und Flotte sowie eine protektionistische Wirtschaftspolitik. Weit deutlicher als bei Sāmi wurde bei ihm die Stoßrichtung gegen die Feudalstruktur der Gesellschaft und die sie stützende Ideologie der Ulemā, der sunnitischen Geistlichen.

Am resolutesten drängte der erfolgreiche Diplomat und spätere Außenminister Mustafā Rešid Paša nach einer Änderung der lamentablen Verhältnisse. Durch seine diplomatische Tätigkeit hatte er Zeit und Muße, sich in Paris und London mit den Ideen der französischen Revolution und ihren Auswirkungen sowie dem System konstitutioneller Monarchien vertraut zu machen. 1836 kehrte er nach Istanbul zurück und fixierte noch zu Lebzeiten Mahmuds II. seine Reformprinzipien, die sich mit denen Sāmis und Rifats eng berührten. Wie diese verlangte er Sicherheit für Person und Eigentum des Einzelnen und gerechte Steuerverteilung. Entschieden wandte er sich gegen jede Form von Zwangsarbeiten und Konfiskationen. Dagegen forderte er die Gleichheit aller Untertanen vor dem Gesetz, unabhängig von ihrem Glauben und ihrer Volkszugehörigkeit.

Am 3. November 1839 war es dann soweit. Der neue Sultan, Abdul Mecid I., verkündete in seinem Palast Gülhane das Hatt-i šerif, das in allen Punkten die Hand Rešids erkennen ließ. Im Wesen konzentrierte sich der Erlass auf 3 Punkte:

1. Sicherung der Unverletzlichkeit des Lebens, des Eigentums und der Würde aller Untertanen ohne Unterschied der Religion, der Volkszugehörigkeit und des sozialen Standes
2. Abschaffung der Steuerpacht und gerechte Veranlagung und Eintreibung der Abgaben
3. Gerechte Aushebung zum Militärdienst und Festlegung seiner Dauer.

Feierlich versicherte Abdul Mecid, daß das Reskript dem Wohle der Religion, der Regierung und des Staates dienen solle, um das Reich und seine Völker einer glücklichen Zukunft entgegenzuführen.

Ein Teil der französischen Presse feierte das Hatt als Bürgerrechtserklärung und sprach von einer sozialen und administrativen Revolution. Man glaubte zu dieser Wertung um so mehr berechtigt zu sein, als das von einem beraten-

den Gremium (Meclis-i şura) ausgearbeitete Zusatzprotokoll bestimmte, daß das gesamte veraltete Staatssystem auf neue Grundlagen gestellt werden sollte, die sich in Übereinstimmung mit dem Šeri'at befinden müßten, aber auf der Unverletzlichkeit der Person, ihres Eigentums und ihrer Würde basieren und für alle Untertanen und religiösen Gruppen gleichermaßen gelten sollten. In der Tat verkündeten die beiden Dokumente zum erstenmal in einem islamischen Lande Prinzipien, die der europäischen Aufklärung entlehnt oder angenähert waren. Sie banden den Padišah an Gesetze, die nicht seiner Machtvollkommenheit, sondern einem Rat entsprangen, wenn auch sein Herrscherwille entscheidend blieb. Weiterhin durchbrachen die Reformer den Grundsatz, daß es in einem islamischen Staate nur ein Gesetz, das göttliche Šeri'at geben dürfe, da ausdrücklich auf neue Verordnungen verwiesen wurde, auch wenn sie dem Šeri'at nicht zuwiderlaufen durften. Damit unterschied der Gesetzgeber zwischen Religiösem und Weltlichem als zwei getrennten Sphären und redete der Säkularisierung des Staates das Wort. Schließlich mußte es in den Ohren der Āyanen (Provinznotabeln) und Mullahs (Geistlichen) als unerhörte Gotteslästerung klingen, wenn die bis dahin getrennten Gemeinschaften der Muslime und der nichtmuslimischen Millet¹ auf eine Stufe gestellt wurden und vor dem Gesetz als gleichberechtigt galten.

Dennoch darf man das Hatt-i šerif in seiner Bedeutung, vor allem aber in seiner Wirkung nicht überschätzen. Zunächst war es kein Ferman, d. h. kein Sultansbefehl, sondern eine Prinzipien Deklaration, die sich die Bürokratie und mit ihr das Volk nach und nach aneignen sollte. Man verkündete höchsten Orts ein Reformprogramm, ohne ein Reformgesetz zu erlassen. Daher betrieb die Regierung mit Mustafā Rešid an der Spitze auch eine intensive Propaganda in Anatolien und Rumelien, vor allem unter den Muslimen, um sie zur Zustimmung zu den christenfreundlichen Passagen des Hatt zu bewegen. Die Reformer wagten im übrigen nicht die Proklamierung radikaler Neuerungen, weshalb die alten Šeriatsverordnungen nicht aufgehoben, sondern lediglich durch neue Gesetze ergänzt werden sollten. Keinerlei Maßnahmen waren gegen die reaktionären Kräfte der feudalen Großgrundbesitzer und der Ulemā' vorgesehen, die jede Realisierung der Deklaration mit allen Mitteln verhinderten. Kein Wunder, daß von der Unverletzbarkeit der Person und ihres Eigentums nach Jahren ebenso wenig zu verspüren war wie von der Liquidierung der Steuerpacht und den skandalösen Rekrutenaushebun-

¹ Das Wort bedeutete im klassischen Arabisch Glaubensgemeinschaft. In diesem Sinne wurde es etwa seit Mehmed II. (1451–1481) im Osmanenreich verwendet. Im 19. Jahrhundert benutzte man das Wort zur Bezeichnung einer nichtmuslimischen Volksgruppe. Im modernen Türkischen umschreibt man damit den Begriff der Nation.

gen. Die Vorsteher der nicht muslimischen millet agierten ebenfalls gegen die Tanzimat, da sie um ihre Stellung und Privilegien fürchteten. Bauern und Handwerker sträubten sich gegen die neue Steuerveranlagung nach dem Besitz ohne gleichzeitiges Verschwinden der Steuerpächter, was für die Raya zur Verdoppelung der Abgaben führte.

Die sich auf diese Weise verschärfenden Klassengegensätze brachen in offenen Aufständen aus, so 1840 in Zypern, 1841 in Niš, 1845 in Vidin und Bosnien und 1850 in Bulgarien. Die Zerschlagung der Kaukasusarmee und die Vernichtung der Flotte im Krimkrieg durch Rußland taten ein übriges, um die Reformer zu energischeren Schritten aufzurütteln. Am 18. Februar 1856 verkündete der Sultan das Hatt-i humayūn, das die Forderungen des Hatt-i šerif wiederholte und ihnen Gesetzescharakter verlieh, zum anderen allen Nichtmuslimen politische Gleichheit einräumte, um ihnen Staatsbewußtsein einzuflößen und Einmischungsgelüsten europäischer Großmächte einen Riegel vorzuschieben. Zugleich verlangte es eine Bildungsreform und die Einrichtung weltlicher Schulen und Hochschulen nach westlichen Vorbildern. Bereits 1845 hatte die höchste Ratsversammlung beim Sultan gefordert, religiöses und nützliches Wissen, das in gleicher Weise der Religion und der Welt diene, zu verbreiten, um die Unwissenheit im Volke zu bekämpfen. Wir sehen, daß sich auch auf kulturellem Gebiet die Männer der Tanzimat nicht zu konsequenten Veränderungen durchrangen, aber immerhin fand weltliche Wissenschaft Förderung. Im gleichen Jahre entschloß sich das Meclis-i maārif umūmiye (Rat für Volksbildung) zur Gründung einer Universität (Darülfünun), die jedoch wegen baulicher Schwierigkeiten erst 1870 eröffnet werden konnte. Demgegenüber gelang es 1850, das Encümen-i dāniş, die türkische Akademie, ins Leben zu rufen. Sie setzte sich aus 40 ordentlichen und 40 korrespondierenden Mitgliedern zusammen und hatte die Aufgabe, die türkische Sprache zu pflegen und zu popularisieren. Das war deshalb notwendig, weil sich die geschriebene Sprache, das Osmanische, von der Volkssprache, dem kaba türkçe (Vulgärtürkisch), grundlegend unterschied und nur die Bürokratie und die Spitzen der herrschenden Klasse erstere verstanden. Das Osmanische setzte sich aus arabischen und persischen Elementen im Vokabular und teilweise in der Syntax zusammen und bewahrte nur noch in großen Zügen türkische Satzstellungen und Satzgefüge. Die Akademie legte zunächst ein türkisches Wörterbuch und eine türkische Grammatik an und begann mit Übersetzungen fremdsprachiger Werke aus den Bereichen der Geographie, Geschichte, Wirtschaft, Mathematik und der Naturwissenschaften. Sie reinigte die Hochsprache von der arabischen und persischen Überwucherung im Wortschatz und bemühte sich um einen türkischen Satzbau. Damit begann eine Sprachreform, die bis heute fort dauert und erst 1928 mit der Einführung des

Lateinalphabetes auf phonetischer Grundlage einen entscheidenden Durchbruch zum gesprochenen Türkisch erzielte. Dem Encümen-i dāniş kommt das unbestreitbare Verdienst zu, eine neue türkische Literatursprache geschaffen und der Popularisierung westeuropäischen Aufklärungsdenkens in breiteren Schichten gedient zu haben. Die philosophischen Dialoge (Muhaverat-i hiki-miye) Voltaires, Fénélons und Fontenelles wurden Bestseller, Fénélons „Télémaque“ nach 1862 eine Art politisches Volksbuch, das in Kreisen der Intelligenz, der Offiziere und der Beamten die Wünsche nach Konstitutionalismus und Liberalismus beflügelte. Des neuen Osmanischen bediente sich auch die türkische Presse, die 1843 mit dem Blatt Ceride-i havadis (Neueste Nachrichten) in der Öffentlichkeit erschien und die 1831 ins Leben gerufene erste amtliche Zeitung Takvim-i vakayi (Kalender von Ereignissen) ablöste. Das Blatt vermittelte dem Leser Nachrichten aus den europäischen Ländern politischer, wissenschaftlicher und kultureller Natur. Nach 1850 wurde es zu einem wichtigen Agitator progressiver Ideen, die sich immer stärker an der europäischen Aufklärung orientierten und versteckt gegen das Dunkelmännertum der Ulemā' polemisierten. Auf diese Weise trug es die Gedanken einer Säkularisierung des Staates und der gesamten Bildung in die Schichten, aus denen sich seit 1860 das Jungosmanentum rekrutierte. Aber bereits zuvor, d. h. noch in der Tanzimatperiode, verfochten Männer aus dem genannten Milieu nicht nur eine aufgeklärte Monarchie, sondern auch die ökonomische und politische Unabhängigkeit von den Großmächten, die Selbstbesinnung des Reiches auf seine Kräfte.

Das führt uns zu der entscheidenden Frage nach der sozialen Basis der Reformer, zur Frage nach der Rolle der Bourgeoisie, auf die ja eine ganze Reihe der angeführten Prinzipien und Forderungen zugeschnitten waren oder doch zumindest zugeschnitten schienen.

Neuere Untersuchungen sowjetischer, bulgarischer, jugoslawischer und griechischer Historiker zeigen, daß sich seit der Mitte des 18. Jahrhunderts kapitalistische Produktionsverhältnisse in Rumelien herauszubilden begannen. Diese Entwicklung erfaßte jedoch nur die unterworfenen Völker, nicht das türkische Staatsvolk. Die Türken blieben Krieger und Beamte und versuchten sich durch Einkommen aus Landbesitz, Staatsfunktionen und Privilegien zu saturieren. Dabei stiegen sowohl Großgrundbesitzer und Beamte durchaus in Wuchergeschäfte ein, aber sie schlugen damit keine Brücke zu kapitalistischen Unternehmungen. Typisch für das Ende des 18. und das 19. Jahrhundert war das weitgehende Ausscheiden muslimischer Groß- und Fernhändler, die der Konkurrenz von Armeniern, Griechen, Juden und Bulgaren erlagen. Auch die Agrarreform in den dreißiger Jahren des 19. Jahrhunderts, die das überlebte Lehenssystem ablöste und die Bauern zu staatlichen Natural-

pächtern machte, wodurch halbfeudale Ausbeutungsformen auf dem Lande entstanden, führte keineswegs zu einer frühkapitalistisch orientierten Landwirtschaft türkischer Prägung, sondern zog viel eher Spekulanten aus den nichtmuslimischen Schichten an, die mittels Groß- und Unterpachten die Raya ausbeuteten, was z. B. in Bulgarien vereinzelt zu Expropriierungen und zu Formen der ursprünglichen Akkumulation führte. Waren auch die kapitalistischen Fortschritte der unterworfenen hommes d'affaires im Produktions- und Handelssektor recht bescheiden, so entwickelten sich doch gerade diese zu Fortschrittsträgern und hätten dem Staat als Stütze eines aufgeklärten Absolutismus dienen können. Aber der Sultan und mit ihm die herrschende Klasse sah in der bewußten Förderung dieser Tendenzen eine Aufwertung der Christen, an der ihnen nicht gelegen war, ja eine Gefährdung des gesamten Herrschaftssystems. Daher hinderte der Staat die kapitalistische Entwicklung eher, als daß er sie stimulierte. In die gleiche Kerbe hieben, wenn auch aus anderen Beweggründen, die Popen und Rabbiner, die eine Zerstörung des Milletsystems fürchteten und daher mit allen Mitteln das Vordringen kapitalistischer Ausbeutungsverhältnisse in ihren Gemeinschaften zu verhindern suchten. Ihnen galten sie genau so als widergöttlich wie den Mullahs. Jeder Reformversuch der Regierung, auch wenn er sich in anderer Richtung bewegte, war ihnen verdächtig, da er dem Rationalismus eine Bresche schlug und den Traditionalismus in Wirtschaft und Gesellschaft gefährdete.

Die Ideologen und Politiker der Tanzimatperiode sahen das Dilemma, das ihren Fortschrittsplänen im Wege stand. Sie versuchten es durch eine Öffnung nach innen und außen (Aufklärung) zu bannen. Das Hatt-i humayûn ging in dieser Hinsicht einen entscheidenden Schritt nach vorn, indem es den Millet die politische Gleichberechtigung garantierte und zugleich ihren künftigen Zusammenhalt mehr auf religiöser denn auf administrativer Basis befürwortete. Folgerichtig war Ministerpräsident Ali Paşa 1864 bestrebt, die Millet zu religiösen Genossenschaften zu erklären, während ihre Mitglieder nur noch den Staatsorganen als Individuen unterstanden. Christliche und jüdische Glaubensvorschriften mußten dann genauso privaten Charakter erhalten wie das Şeri'at.

Schufen sich die Reformer auf diese Weise nicht eine soziale Basis in den Frühkapitalisten der Millet, wenn auch ohne türkisch-muslimische Elemente? Die Jungosmanen verstanden ihr Vorgehen so und kritisierten die Tanzimatakteure eben deswegen, da sie nichttürkische Interessen gefördert hätten. Aber auch die werdende Bourgeoisie der gâvur, der Ungläubigen, distanzierte sich von ihnen. Sie verurteilten die ökonomische Öffnung nach dem Westen, die sie einer übermächtigen Konkurrenz auslieferte. Seit die Pforte 1838 mit London einen Handelsvertrag geschlossen hatte, strömte englisches Kapital

in das osmanische Wirtschaftsleben ein. Britischen Untertanen war es fortan erlaubt, türkische Waren ohne Einschränkungen aufzukaufen. Damit fielen alle Staatsmonopole (yedi-vahit) weg, sowie alle Abgaben, die Ausländer im Binnenhandel zu entrichten hatten. Sultan Mahmud II. akzeptierte also bereits 1838 die englische Free-trade-Politik mit allen Konsequenzen, vor allem was den einheimischen Handel betraf. Die Reformer schritten auf diesem Wege weiter und akzeptierten die Aufhebung des Binnenhandelsmonopols. Dieses Binnenhandelsmonopol hatte die nichttürkischen Kaufleute reich und wohlhabend gemacht. Nun aber glaubten die Reformer dem europäischen Wirtschaftsliberalismus entgegenkommen zu müssen, um nicht nur kulturell, sondern auch ökonomisch mit der westlichen Welt gleichzuziehen, um den Nachweis der Lebensfähigkeit des Reiches zu führen. Rascher und gründlicher, als es den Tanzimatinitiatoren lieb war, gerieten Gewerbe und Agrikultur in den Sog des kapitalistischen Marktmechanismus. Die europäische Wirtschaft integrierte die osmanischen Länder als Rohstoffquellen und Absatzmärkte von Fertigwaren. Handelsgesellschaften, Banken und Kreditinstitute schossen wie Pilze aus der Erde. Zunächst erfaßte der Boom Teile der osmanischen Agrikultur, die mit ausländischen Kapitalien modernisiert und spezialisiert wurden. Sie orientierte sich auf die Bedürfnisse der europäischen Industrie und des Konsums. Die unmittelbare Folge bestand in der Freisetzung von Bauern und Pächtern, die zu Tausenden in die Städte flüchteten, wo sie um die Schulen bei den Moscheen, die Medresen, eine fanatische und heruntergekommene Reservearmee des politischen und geistigen Dunkelmännertums bildeten, ein willfähiges Werkzeug der Reaktion. Nicht minder schwer wurde die städtische Wirtschaft durch den Kapitalimport betroffen. Die türkischen Handwerkerzünfte hatten auch im 19. Jahrhundert noch nicht aus ihrer mittelalterlichen Produktions-, Organisations- und Denkweise herausgefunden. Nun überschwemmten europäische Händler den Markt mit billigen Massenwaren, gegen die jede türkische Konkurrenz von vornherein hoffnungslos blieb. Die Handwerker verarmten und sanken zu Bettlern oder Lohnarbeitern fremder Unternehmer herab. Zählte man beispielsweise 1820 in Brussa noch 100 Webstühle, so waren es 1860 noch ganze 30. Die englischen Baumwollstoffe schlugen die teuren anatolischen Qualitätstuche rasch aus dem Felde.

Die einst florierende Seidenmanufaktur Brussas sank von 1000 Werkstätten im Jahre 1820 auf 75 zwischen 1848 und 1865 herab. Nicht viel besser sah es in Damaskus, Aleppo, Amasya und Diyarbakir aus. Die durch Wucher und Handel reich gewordenen Armenier, Juden, Griechen und Bulgaren wurden nicht nur aus den Tauschgeschäften verdrängt, sondern sie scheiterten auch in ihren Bemühungen, in industrielle Unternehmungen oder Banken einzusteigen. Mit ihren antiquierten Methoden und Vorstellungen vermochten sie Fran-

zosen, Engländern und Holländern nicht das Wasser zu reichen. Bankrotte am laufenden Band exproprierten sie zugunsten des europäischen Kapitals.

Demgegenüber florierten Importe und Exporte der Fremden. 1840 exportierte England in die Türkei für 1,4 Mill. türk. Pfund, 1856 für 3 Mill. und 1860 schon für 5,5 Mill., in der Hauptsache Seidenstoffe, Baumwolle, Galanteriewaren, Kaffee und Tee.

Aus der Türkei bezog man Rohseide, Schafwolle, Traubenwein, Feigen und andere Agrarprodukte. Die Summen betrugen 1839 1,5 Mill., 1848 über 3 Mill. und 1860 schon 5 640 000 türk. Pfund.

Den zweiten Platz im Außenhandel der Türkei nahm Frankreich ein. Sein Export machte 1856 53 Mill. Fr., 1857 bereits 110 Mill. und 1862 138 Mill. Fr. aus. Der osmanische Reichsgeschichtsschreiber und Reichsrat Ahmed Lutfi bemerkte Ende der vierziger Jahre des 19. Jahrhunderts in seinem „Tarih“: „Von jenseits der Grenzen führen sie (die Ausländer, E. W.) all das ein, was wir dringend benötigen, bis hin zu Besen, hölzernen Löffeln und Kämmen. Und sie finden reißenden Absatz mit ihren billigen Preisen. Gleichzeitig aber saugen diese Fremden wie Blutegel alle bei uns vorhandenen Reichtümer aus.“ (F. Š. Šabanov, S. 72). Lutfi erkannte die ökonomische Zielsetzung der kapitalistischen Staaten sehr klar und beschrieb Transaktionen, welche die Türkei allmählich in eine Halbkolonie der Westmächte verwandelten. In diesem Prozeß spielte die Anleihenpolitik eine entscheidende Rolle, da sie dem Reich die Lebenskräfte entzog. Frankreich und England gewährten den Sultanen in der Zeit von 1854 bis 1865 8 Anleihen mit einer Gesamtsumme von 40 Mill. türk. Pfund, für welche sie jährlich fast 200 000 türk. Pfund an Zinsen aufzubringen hatten. Gleichzeitig deckten die Anleihen ältere Staatsschulden, so daß nur minimale flüssige Mittel in die Hände der Pforte gelangten, die bei weitem nicht ihre finanziellen Bedürfnisse befriedigten, so daß gerade während der Tanzimat eine trostlose Budgetlage entstand. Dabei lag den ausländischen Geldgebern an einer Verwendung der Kapitalien in der nichtproduktiven Sphäre, d. h. für Luxus, Prunk und militärische Belange, um jede Gesundung der Volkswirtschaft von vornherein zu verhindern. Die bürgerliche Presse Europas hatte wohl das Hatt-i šerif begeistert begrüßt, aber nicht als Reform der Türkei zur Erringung ökonomischer Stabilität, sondern als Instrument zur Öffnung nach außen, als Startschuß zum Wettlauf um die osmanischen Märkte. Deshalb bestärkte sie Abdul Mecid in seiner Prunksucht und klatschte der enormen Aufblähung des Beamtenapparates Beifall. Der englische Kapitalist Nassau Senior schrieb 1859 ganz unverblümt, daß sich europäische Bankiers und Industrielle als ökonomische Kreuzfahrer betrachteten. Für sie existierte der osmanische Staat nur noch aus zwei Gründen: 1. in seiner Funktion als Wachhund vor der Krippe, um eine ein-

zelne christliche Macht daran zu hindern, den Staat, der sich selbst nicht mehr regieren und schützen konnte, zu vereinnahmen, und 2. zum Nutzen von 50 bis 60 Bankiers und Wucherern und 30 bis 40 Pašas, die an der Beute Anteil hatten. Er fährt dann fort: „It is the land of jobs — all the respectable statesmen are jobbers. Reshid pasha ... sold to himself at low prices large tracts of public land“ (N. W. Senior, S. 85).

Diese von den Reformern nicht beabsichtigten Konsequenzen diskreditierten ihr Werk nicht nur unter den dumpf dahinlebenden Muslimen und Raya, sondern sie trieben auch einen Teil der Intelligenz und der Offiziere in die Arme der Opposition. Man gab bald der geistigen und kulturellen Öffnung nach Europa die Schuld, nannte sie prinzipienlos und untürkisch, ja sah in ihr die Hauptgefahr für die Fortexistenz des Reiches. 1859 formierte sich die Opposition in Istanbul, Saloniki, Edirne, Izmir und anderen Städten mit dem Ziel, den Sultan und seine Regierung zu stürzen. Die Kritik der Verschwörer richtete sich vordergründig gegen die steigenden Preise, die ausländischen Anleihen und die Wucherzinsen. Dahinter stand jedoch zugleich eine Offensive gegen das münevver, die Aufklärung, die von den Ulemā' vorgetragen wurde und die sich auf die reaktionärsten Bevölkerungsschichten, vom Feudaladel bis zum Lumpenproletariat, stützte. Die Intelligenz, Teile des Offizierskorps und bürgerliche Kreise der Millet erstrebten demgegenüber den Sturz der Despotie und die Errichtung einer konstitutionellen Monarchie. Am 14. September 1859 flog die Verschwörung auf, etwa 100 Personen wurden in der Kulelikaserne von Cangelki in Sambul inhaftiert und abgeurteilt.

Damit endete aber nicht nur die Konspiration, sondern auch die eigentliche Tanzimatzeit, denn seit 1860 scharten sich die reformwilligen Kräfte um Männer, die zwar der europäischen Aufklärung normative Bedeutung bei der Umgestaltung von Staat und Gesellschaft zuerkannten, wie Ahmed Rıza, die aber zugleich die Aufmerksamkeit stärker auf die spezifischen Bedürfnisse des islamisch-orientalisch bestimmten Vielvölkerreiches lenkten, das in der Konfrontation mit dem Westen seine Eigenheit bewahren und nur das an Ideen und Techniken übernehmen sollte, was seiner Gesundheit diene. Das Ideal des münevver interpretierte man jetzt durch die Trias: Konstituante, Protektionismus, osmanischer Nationalismus. Dennoch blieben die Jungosmanen Schüler der Tanzimatideologen, vor allem Mustafā Sâmis, denn sie mußten genauso wie diese den Weg des neuen Denkens beschreiten, auch wenn sie vorgaben, nur Zivilisations-, aber keine Kulturgüter von Europa zu übernehmen. Es gelang ihnen nicht, die Europäisierung zu filtern, sondern sie gerieten selbst immer mehr in den Sog kapitalistischer Denk- und Lebensweisen, die sie von ihrer vorgegebenen islamischen Basis rasch entfernten und 1878 die hamidische Reaktion auf den Plan riefen.

So leiteten die Tanzimat einen nicht mehr rückgängig zu machenden Entwicklungsprozeß auf geistigem, sozialem und ökonomischem Gebiet ein, der herangereifte Probleme zu meistern suchte, ohne die Kraft dazu zu besitzen. Daß die Reformen sie erkannten und anpackten, mit jahrhundertalten Tabus brachen und den Anschluß an den Fortschritt suchten, garantierte ihnen einen Ehrenplatz in der Geschichte ihres Volkes und darüber hinaus in der Geschichte der islamischen Völker und Staaten, die sich alle im 19. Jahrhundert vor gleiche oder ähnliche Fragen gestellt sahen.

Literatur

- Berkes, N., *The Development of Secularism in Turkey*, Montreal 1964.
- Hirsch, E. E., *Die Verfassung der türkischen Republik*, in: *Die Staatsverfassungen der Welt in Einzelausgaben*, Bd. 7, Frankfurt/M. — Berlin 1966.
- İnalçik, H., *Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri* (Die Anordnungen der Tanzimat und die sozialen Reaktionen) in: *Belleten* Nr. 112, Ankara 1964, S. 623 bis 649.
- Capital Formation in the Ottoman Empire, in: *The Journal of Economic History*, Vol. XXIX, 1969, S. 98—140.
- Kaynar, R., *Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat*, Ankara 1954.
- Köymen, O., *The Advent and Consequences of Free Trade in the Ottoman Empire*, in: *Etudes balkaniques* VII, Sofia 1971, S. 47—55.
- Novičev, A. D., *Istorija Turcii*, t. II, Leningrad 1968, S. 216—274.
- Petrosjan, Ju. A., *Iz istorii obščestvenno-političeskoj mysli v Turcii v XIX v.*, in: *Kratkie soobščeniya Instituta Narodov Azii*, Nr. 71, Moskva 1964, S. 88—98.
- Šabanov, F. Š., *Gosudarstvennyi stroj i pravovaja sistema Turcii v period Tanzimata*, Baku 1967.
- Senior, N. W., *A Journal kept in Turkey and Greece*, London 1859.
- Tanpınar, A. H., *XIX asır türk edebiyatı tarihi* [Türkische Literaturgeschichte im 19. Jahrhundert], c. I, Ankara 1959.
- Todorov, N., *Sur quelques aspects du passage du féodalisme au capitalisme dans les territoires balcaniques de l'Empire Ottoman*, in: *Revue des études sud-est européennes* I, Bukarest 1963, S. 103—136.
- Balkanskij gorod XV—XIX vv. v sostave Osmanskij imperii, in: *Etudes balkaniques* VII, Sofia 1971, S. 28—54.
- Tunaya, T. Z., *Türkiyenin siyasi hayatında batılâşma hareketleri* [Westlich orientierte Bewegungen im politischen Leben der Türkei], Istanbul 1960.
- Werner, E., *Despotie, Absolutismus oder feudale Zersplitterung? Strukturwandlungen im Osmanenreich zwischen 1566 und 1699*, in: *Jahrbuch f. Wirtschaftsgeschichte* III, 1972, S. 107—128.
- Želtjakov, A. D., *K voprosu o vesterizacii Turcii v novoe vremja*, in: *Istoriografija i istočnikovedenie istorii stran Azii i Afriki* t. II, Leningrad 1968, S. 125—135.

Emperyalist kellele celikin olan buje vurunin ozellikleri

Ulusal dende

ihaleke giriyor

- Devlet rehtimyle ihaleke isel satiyor, daha cok aliyor
- Devlet rehtimini yabam yopha alanlarda yabam yapasla koder buzit remayon gote, dolayısıyla ~~rehtim~~ devlet rehtimini raka olarka gorunyor.
- 44 Tervise bu alanlar yed-yabam rehtim korekturunda kuykulu

- Genellikle daha ileri teknolojiye ^{yazilanıyor} ~~kullanıyor~~. Bu nedale voneh is gucu, bu asda miterdis kullandiyor. Bu yuzden biles kasi rehtim politikaya destekliyor.

- Bu buje vurun bir bolimin devlet aygitinda gorer yopon "buzitohak buje vuri". Devlet rehtimyle digerde cikar bazi ur!

- ~~Bu sanayi buje vurunin devlet aygitiga~~, devlet rehtimyle bazi kerim ~~aydinlat~~ aydinlatla geleneksel bazi vuri. Sosyal tabonunun ozel. bir boliminin aydinlat ve cunk. ota katmanlar olusturuyor.

Bunaka karsilik ~~buje vuri~~ orta buje vurunin daha cok ilkel teknoloji uygulayan (tara uvinlerin pakellere, ya da ^{yazilan} ~~isler~~ ^{isler}) ~~isort~~ tuzla kivenit gibi insaat malzemeleri uire; kuyuk imalathaneleri gelishleyle ortaya cikan islemler.

Geni kalmış ülkelerde devletin karakteri
ile ilgili olarak → Asya, Afrika, Latinamerika
Grundfrage des antimonopolistischen Kampfs, S. 297, 298 ve devamı!

13.8.79/5

Türkiye'de devletin karakteri

1. Cumhuriyet kurulunca Osmanlı Devleti Aygıtı
hemen bitkinlikle devir alındı. Osmanlı Devleti'nin
biri özellikleri: 1. Burjuva-demokratik değil,
despotik 2. Merkeziyetçi ~~olmayan~~ 3. Osmanlı Devletinde reform çabalarında,
burjuva devriminde (1908 ve 1919-23), anti-fevkal çıkışlarda
devlet aygıtındaki (sivil ve asker) orta ve aşağı kademe-
lerin rolü çok büyük oldu.
2. Bu üç özellik Cumhuriyet'in ilk döneminde,
1950 yılına kadar devam etti. (İnişli-çıkışlı bir
süreç halinde! Daha ayrıntılı bakarsak, Anadolu
burjuvazisi ile İstanbul - İzmir'deki komprador
burjuvazi arasında bir çekişme görürüz. Örneğin,
1925 krizi, 1930 krizi, 1932 krizi gibi.)
Tüm bu dönemde devlet aygıtında görevler büyük ayrıcalıklara sahiptiler.

ler, Senato, seçim sisteminde değişiklik v.s.)

5. Bugün bile CHP'nin devlet aygıtında genel toplumsal ağırlığından oldukça fazla etkisi var. Özellikle yargı organlarında, idareci kademelerinde ve kamu sektöründe.

Buradan çıkarak Türkiye'de "devlet aygıtı" tümüyle tutucu bir etmen olarak nitelendirilemez! Bu, birçok genikalmı, ülkege kıyasla özel bir durumu gösteriyor. (Baker, Asien, Afrika, Lateinamerika, Grundfragen des anti-imperialistischen Kampfs, S. 310) Anti-demokratik olmasınca anti-demokratik, fakat anti-national değil! Çelişkili! Ancak bunun fazla abartılmaması gerekir. AP için anti-national denelir mi?

Devlet Aygıtı

<u>Ordu</u>	<u>Sivil idare</u>	<u>Adalet</u>	<u>Milli Eğitim</u>	<u>Kam Kurumları</u>	<u>Diğer</u>
	İçişleri Valiler Kaymakamlar Jandarma Polis				

Böyle bir şenaye işler ve örgütsel yapısına göre ayrıarak yap!

13.8.79/7

Devlet memurlarının sendikal haklarının kaldırılması, siyaset haklarının büyük ölçüde zaten olmaması, Ecevit'in words "taraf devlet" temasının olması. Pol-Der'i yasaklama eğilimleri vs. nasıl değerlendirilecek?

Açıklığa kavuşmayan gerçek bir sorun:

→ "Parti" nedir? Tarihsel gelişimi nasıl oldu? ^{veya "politik hareketler"}
Örneğin "örgütlü politik grup"tan, farkı ne?
Şöyle denir mi?
Örgütlü politik grup kendine kitle tabanı aramaz, ^{hatta bir ölçüde} parti ise arar. Bizde İttihat ve Terakki, CHP'nin 1930'a kadar ki durumu buna beniyor. Anl kitleleşme ile ~~1946'dan~~ 1946'dan sonra.

Genel olarak gelişen ülkelerde partiler ile ilgili olarak bak → Asya, Afrika, Latinamerika.
Grundfragen des antihierarchischen Kampfs, S.334 ve devamı.

"Zusammenfassend kann gesagt werden, daß in afro-asiatischen Ländern Parteien folgende Typs von besonderer politischer Bedeutung sind:

- marxistisch-leninistische Parteien
- revolutionär-demokratische Parteien
- bürgerliche (und pro-bürgerliche) Parteien
- kleinbürgerlich-reformistische Parteien "

Grundfragen..., S. 338-339

Sayfa 339 - 346 da bu tipler daha ayrıntılı tanımlanıp karakterize ediliyor!

Soru

Devlet hangi sınıfsal güçlerin elinde?
 ("welche der einheimische Klassenkräfte [ist]
 unmittelbar in den Besitz der Staatsmacht
 [gelangt?]")

Türkiye'de Osmanlı'dan bu yana, devlet
aygıtının elinde tutan önemli bir kesim
burjuvazinin bir bölümünü oluşturmuyordu.
Burjuvazinin bir fraksiyonu. Neden burjuva-
zi değersun da feodalizmin bir fraksiyonu
değersizun? Neden "orta katmanlar" değersizun?

Orta katman deneye bunların toplumsal
 iş bölümündeki yeri, ulusal servetten aldıkları
 pay, engel.

Feodalizmden saymaya toplumsal ekonomideki
 yeri engel.

Aydınlık Ulusal Burjuvazi Devlet Aygıtı

Bun üç toplumsal olguyu birbirleriyle yokeden
büyük bir gemiye binipiler!

- Kitleler büyük hareket. olmadıkları için demokratik eğilimler gelişti.
- 1920 Burjuvazi devrimi anti-emperyalist fişet demokratik
değil yarı yarıya! Ulusal reformite döndü.
- ~~Devlet aygıtı~~ ^{Ulusal} Burjuvazi kitle hareketi yarımadı.
devlet aygıtı kullandı.
- Devlet aygıtında reformist eğilimler ağır banyor.
Fişet anti-demokratik.

Sonuç:

- Ulusal burjuvazi ile devlet aygıtı arasında sık bağlar
var.
- Devlet aygıtı ile aydınlar arasında, aydınlar ulusal
burjuvazi arasında sık bağlar var.
- Devlet aygıtında reformist eğilimler ağır banyor.

Bu kesim ~~bir gangla da~~ iyi

Dikkatle bakıldığında bu kesim aydınlık, içki.
orta katmanlar ve burjuvazi arasında bir yer tuttuğu

görmek. Toplumsal ^{bu} bölünmede: yerli, ulusal

veretten aldıkları pay açısından bunlar ~~bu~~

doğrudan olan ^(ulusal) burjuvaziye yakındılar ve ~~çok zaman~~

onun toplumsal kökenini ^(içki, bir bölün) oluşturdular.

1919 - 1925 yıllarında bu ayrışma daha da belirginleşti ve sonunda tam bir kopmaya yol açtı.

Bu konuda "bürokratik burjuvazi" (bürokratik Bourgeoisie) anlamak olabilir mi? Galiba evet!

Bu sorunun daha iyi anlamak için örneğin İran, Mısır ve diğer Benzer sosyal yarı ülkelere (ama Japonya ve Çin de olabilir!) karşılaştırmak geçerek!

Örneğin İran'ın aksine Türkiye'de ~~sözde~~ ^(bürokratik burjuvazi) burjuvazinin bir farkının ^{öncelik} demokratik veya ulusal etmediği bir ~~toplum~~ sosyal hareketler (sosyalist hareketler dışında) yok.

Özellikle

Dikkat: Kastedilen ^{Osmanlı} devlet aygıtında görevli olan-
ların tümü değil; çeşitli nedenlerle
"reform"a uğramış kesimlerdekiler. Ordudaki subay-
ların bir kısmı, iç işlerindeki, haricelerdeki
bir bölümü. Bu kesimle devlet aygıtında feodal
kesimleri temsil edenler arasında çatışmalar
uzun sürdü! 31 Mart olayı gibi!
» İttihat ve Terakki « bu kesimin örgütüydü.

1950'ye kadar devlet aygıtında tüm görevliler (orta
katmanlar dahil) büyük ayrıcalıklara sahiptiler. Aynı şekilde aydınlar da
ayrıcalıklı bir konumda idi.

ler, Senato (öğünler meclisi"), rejim sisteminde
değişiklikler v.s.

3. 1950-60 dönemi büyük burjuvazinin, toprak ağalarının zengin çiftçilerin artan baskıları (ekonomik, siyasal ve ideolojik) getirdi. Bu baskılar ~~devlet aygıtının CHP ve onun temsil ettiği sosyal güçlerle daha da yakınlaşmalarına~~ yol açılar. *burjuvazinin aydınları ve küçük orta kesimlerde yakınlaşmalarına yol açtı.*

4. 1961 Anayasası Devlet Aygıtını ele geçirmek, ~~çıkartmak~~, kendi hedeflerine uygulamak için savunan büyük burjuvazi ve toprak ağaların belli ölçüde geri attı. *(Burjuvazinin)* ~~CHP'nin~~ konumu güçlendi. (TRT ve üniversitelerin özerkliği, yargı organlarına yeni görevler-

Türkiye ile Karşılaştırarak

- ① Türkiye'de de buğün durumu serisine (Zyklus) daha yakın bir bağlilik var! (Aynı Akıntıya Kuyula!)
- ② Türkiye'de de sınıfsal güçlerin çatışması ve burjuvazinin geniş halk hareketinden korkmuş ordusunun bu rolü oynamasına neden oldu.
- ③ Türkiye'de de demokratik hareket uzun süre ve belki de bugün bile bir köylü hareketi niteliği kazanmadı. Şehir küçük burjuvazisi, hatta aydınlar da buğa kaldı (kitle tabanı olarak)
- ④ Türkiye'de de 1930'ların başında ulusal reformist hareket burjuvazinin ~~eski~~ ulusal politikasında egemen cırtı oldu. Burjuvazinin durumu ulusal reformist harekete döndü.

Dikkat İşçi sınıfının artan örgütlülüğünün ve sınıfsal konularının burjuvazinin ilerici veya ulusal bölümünü üzerindeki ters etki önemli. Bu genel bir kural, yalnız böyle bariz değil, çelişkili bir bağlanti.

1. Örnekle CHP'nin 1936'larda sağa kayması!
2. " CHP'nin 1966'da sola kayması!

Aydınlık ise genellikle yütsel düzeyde uzmanlık
göstere (çok büyük çoğunluğuyla bunlar yütsel
öğrenim görmüş kişilerdir) işlerde çalışırlar. Ancak
~~bu her iki~~ gerek orta katmanların bu her iki
bölümünün ~~iki~~ yukarıya (burjuvazi) ve aşağıya
(işçi sınıfı) olan sınırları kesin olarak
belirlenmelidir. Ve yine belirtmek gerekir ki
her ikisinin niteliklerini ^{maddi} ~~sektörde~~ ~~ekonomik~~
^(tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı ideolojik) ~~özelliklerin~~ ~~yansıması~~ ~~özellikler~~ ~~de~~ ^{ağırlık} ~~olduğu~~
kazanmaktadır. Bu son dediğimle özellikle
Türkiye'deki aydınlık için büyük bir ~~önem~~
~~korunması~~ önemlidir.

~~Aydınlık~~ Aydınlık belirlenir ~~ve~~ içinde bulunduğu
bir başka yön de, onların toplumsal
ve ~~ekonomik~~ ~~özellikler~~ ~~inde~~ ~~aldıkları~~
yerdir. Örneğin genellikle yütsel öğrenim
görmüş olmaları baskın kapitalist şirketlerde
büyük ölçüde başlangıçta karar vere yetkililik
sahibi üst düzey yöneticilerini (genel müdürler,
genel müdür yardımcılar, işletme müdürleri v.s.)
başlı oldukları şirketin durumuna göre,
orta, büyük veya tekeli burjuvaziye saymak
gerekir. Gerçekten bunlar ~~oldu~~ toplumsal
verdikleri aldıkları pay ve tüm toplumsal

ilişkileri yönünden de bu sınıflardan bir parçasıdır.

Aynı şekilde kamu sektöründe ^{ülke} yöneli olarak görevli (bir çok konuda ^{uygulan politikaları belirleyen} karar veren) ~~aydınlar~~ orta burjuvaziye, ~~genel aydınlar~~ ~~genel müdürler~~ büyük burjuvaziye ve belki de tehlike burjuvaziye sayılabilir. Ülke içindeki etken ~~kamu kurumlarının~~ KİT'leri (örnek ver:) genel müdür ve genel müdür

^{yardımcıları bu gruba girer. Bu K.İ.T. lerin (sinema fabrikaları, şeker fabrikaları v.s.)}
(bölge ~~aydınları~~ olan) aynı aynı işletmelerinde görevli üst düzey yöneticileri ise (müdürler ve müdür yardımcısı gibi) ~~bu~~ büyük veya orta burjuvaziden sayılmalıdır.

Aynı biçimde devlet aygıtının ^{ve Ankara istisna dışında büyük şehirlerde ve diğer büyük şehirlerde} merkezinde politik görevli olan bakanlar, genel müdürler, yüksek yöneticiler, generaller v.s. büyük burjuvaziden ^{ve} sayılmalıdır. Tehlike burjuvaziden sayılmalıdır.

Devlet aygıtının orta kesiminde ~~genel~~ genellikle emir almadan görev yapan valiler, genel idare müdürleri, yöneticiler, profesörler, yüksek subaylar ise büyük ~~veya~~ burjuvaziye veya orta burjuvaziye sayılmalıdır.

Buna karşılık üst düzeyde belirlenen çerçevede içinde ~~üretimde~~ ~~üretim~~ ekonominin işleyişinde uzman olarak görev yapan

egitim ve sağlık gibi toplumsal hizmetlerde çalışanlar

teknik ve ~~idari~~ ~~işlerde~~ herşey işlerinde
veya hizmetlerde ~~çalışanlar~~ (mühendisler,
öğretmenler, ~~ve diğer çalışanlar~~ doktorlar,
yüksek öğrenim görenler diğer insanlar)
aydınlar grubuna girer.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de
Belediyeler
ve
Sorunları
ile ilgili
bilgiler

1 – BİRAZ TARİH

Türkiye’de bir beldede oturan halkın, ortak mahalli ihtiyaçlarını karşılamaları uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Yerel hizmetlerin yerine getirilmesi şehirlerde ve köylerde farklı şekilde gelişmiştir. Merkezi yönetim hizmetlerinin erişemediği kırsal yörelerde, köy halkı mahalli hizmetlerini, önemli ölçüde yerel kaynaklarına dayanarak karşılamış ve düzenlemiştir. Bunun sonucu olarak, köy topluluklarında «ihtiyar meclisi» gibi bugüne kadar varlığını sürdüren ve oldukça demokratik yapıya sahip kurumlar gelişmiştir.

Kentsel yöreler’de mahalli işler, adli yetkilere de sahip olan *Kadı*’ların yetki ve sorumluluğu altındaydı. Kadı, vakıfların denetleyicisi, belediye ve belediye kolluk hizmetlerinin yetkili amiriydi. Şehrin çeşitli yerlerinde kadının *ayak naibi* denilen vekilleri vardı. Bunlar esnafı denetler ve ilk merci olarak davalara bakardı. Mahallelerde ise kadının görevleri *mahalle imamı* tarafından yerine getiriliyordu. Belediye işlerinin yerine getirilmesinde kadınların, *muhtesip* veya *ihtisap ağası* denilen yardımcıları vardı. Muhtesipler bugünkü zabitanın görevlerini üstlenmişlerdi.

Osmanlı döneminde, mahalli hizmetler, uzun bir geçmişe sahip olan, üç temel kurumca yerine getiriliyordu. Bunlar; *Vakıflar*, *Lonca’lar* ve *Mahalle*’lerdir.

Vakıflar, cami, medrese, hastane, aşevi, han, hamam, köprü, çeşme gibi şehrin eğitim, kültür, sağlık ve sosyal yardım gibi tesislerini yapıyorlar; meslek kuruluşu olan *Loncalar*, çarşı ve pazarların temizlik ve aydınlatma hizmetlerine katılıyorlar; aynı mahalde oturan *mahalle* halkı, kendi mahallesinin temizlik ve aydınlatma hizmetlerini yerine getiriyor, kendi bekçisini seçiyor, müşterek mahalli ihtiyaçlarını kendileri karşılıyorlardı. Mahalle halkının bu dayanışma ve muhtariyet geleneği, kuvvetli bir hemşehrilik duygusunun gelişmesine yol açmıştır.

1839 yılında, batılılaşma hareketlerinin de etkisi ile, daha da merkezi bir idare sistemine geçilmiş, belediye işlerine bakma yetkisi vali ve kaymakamlara verilmiştir. İlk batı örneği belediye kurma girişimi 1855 yılında İstanbul Şehremanetinin kurulması ile başlamış, 1857'de İstanbul şehri belediye Dairelerine ayrılmış, İstanbul'da batılı anlamda ilk belediye teşkilâtı, Beyoğlu ve Galata Bölgesinde, *Altıncı Daireyi Belediye* (6. Arrondissement) adı altında kurulmuştur. Bu iki denemeden sonra, İstanbul'un diğer bölgelerinde ve taşra şehirlerinde de belediye idareleri kurmak için hukuki düzenlemeler yapılmış, 1876 Anayasası belediyelerin seçimi ile işbaşına gelecek meclislerce yönetilmesini kabul etmiştir. Ancak bu girişimler istenen sonucu vermemiş, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar, belediyecilik alanında yeterli düzenlemeler getirilememiştir. Diğer yandan, batı kurumlarının yerel düzeyde de zorlaması sonucu, Osmanlı-Türk, İslâm ve Anadolu medeniyetlerinin bir sentezi olan, vakıf, lonca, mahalle gibi temel kurumlar bozulmuş ve etkinliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, belediyelerle ilgili yeni düzenlemeler getirilmişse de, bütünlüğü olan bir belediye yapısı 1930'lara kadar oluşmamıştır. 1930 yılında, Fransız Belediye Kanunundan esinlenerek hazırlanan 1580 sayılı *Belediye Kanunu*, o günün koşullarına göre belediyelere önemli görevler, hak ve yetkiler getirmiş, halk tarafından seçilen belediye meclisi ve meclis tarafından seçilen belediye başkanı sistemini kabul etmiştir. Aynı yıllarda getirilen Hıfzısıhha Kanunu, Yapı ve Yollar Kanunu, Belediyeler Bankası v.b. düzenlemelerle bugünkü sistemin çerçevesi oluşturulmuştur.

Hızlı Kentleşme ve Belediyeler

İkinci Dünya Savaşından sonra takip edilen gelişme modeli, ülkenin sosyo-ekonomik yapısında ve yerleşme merkezlerinde önemli değişikliklere yolaçmış, kırsal alanlardan kentlere başlayan hızlı göç, hızlı bir kentleşme sürecini başlatmıştır. Yaşanan teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişmeler, kentlerin geleneksel yapılarının değişmesine neden olmuştur.

1930 tarihli Belediye Kanunu ile belediyelere verilen hak ve yetkiler,

1945'li yıllarda getirilen İller Bankası ve Belediye Gelirler Kanunu dışında güçlü bir merkezi yönetim geleneği olan ülkemizde, 1960 başlarına kadarki toplumsal gelişmeye paralel gelişmemiştir. Diğer yandan 1950 yıllarından itibaren hızlı bir kentleşmenin yaşanmağa başlanması ve artan kentsel sorunlarla karşı karşıya kalan belediyeler, daha çok kaynak ve daha çok yetkiye gerek duymaya başlamışlardır.

1950-60 döneminde kentlerde ortaya çıkan konut açığını ve yeni alt yapı ihtiyaçlarını karşılamak ve ülke ölçeğinde konut sorununu çözmek üzere 1957 yılında *İmar ve İskân Bakanlığı* kurulmuştur. Yine bu tarihlerde yürürlüğe giren *İmar Kanunu*, kentlerin imarı ve planlanması konusunda Bakanlığa önemli yetkiler vermiştir.

1961 *Anayasası*, yerel yönetimleri seçimle iş başına gelen, özerk yönetim birimleri olarak tanımlamış ve görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanmaması sonucu, (Bkz. Ek 2 - Tablo 1, 3) yerel yönetimlerin temel yasal düzenlemelerin, sanayileşme ve kentleşme öncesi döneminin izlerini taşıması, merkezi yönetimin ağır vesayet ve denetim yetkisinin sürdürülmesi, yerel yönetimlere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanmaması sonucu, (Bkz. Ek 2 - Tablo 1, 3) yerel yönetimlerin temel sorunları 1960'dan sonra da devam etmiştir.

1950'lerden sonra yaşanan hızlı kentleşme sonucu, (Bkz. Ek 1 - Tablo 3) 1950'de ülke nüfusunun yüzde 20'si 10 binin üstündeki kentlerde yaşarken, 1975'de bu oran yüzde 42'ye ulaşmıştır. (Bkz. Ek 1, Tablo 1) Bugün ise bu oranın yüzde 50'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. Diğer yandan kentlere göç eden nüfus bir kaç büyük kentte yoğunlaşmış ve kentli nüfusun yüzde 40'ı üç büyük kentte, İstanbul, Ankara, ve İzmir'de yaşamaya başlamıştır. (Ek 1 - Tablo 2,3) Bu durum ise, siyasal kararların oluşturulmasında, kentlerin ağırlık ve etkinlik kazanmasına yol açmıştır. Bu hızlı sanayileşme ve kentleşme, yerel yönetimlerin, ülke politikasındaki önemini ve ağırlığını artırmış, özellikle 1970'lerden sonra belirli kent başlamışlardır. Kentlerin ve kent yönetimlerinin ülke politikasında belediye başkanları, siyasal arenada önemli bir etki ve güce sahip olmaya kazandığı bu etkinlik ve ağırlık, yeni bir yerel yönetim anlayışının doğmasına yol açmıştır.

II – YEREL YÖNETİMLERİN BUGÜNKÜ YAPISI

Anayasanın 116. maddesi, yerel yönetimleri, il, belediye ve köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve karar organları halk tarafından seçilen birer kamu tüzel kişileri olarak tanımlamıştır. *Anayasanın 116. maddesi şöyledir:*

«Mahalli idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahalli içerikli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir.

Mahalli idarelerin seçimleri, kanunun gösterdiği zamanlarda ve 55'inci maddede yazılı esaslara göre yapılır.

Mahalli idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim, ancak yargı yolu ile olur.

Mahalli idarelerin seçimleri, kanunun gösterdiği zamanlarda ve 55'inci yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

Anayasanın yukardaki maddesinde de belirtildiği gibi ülkemizde üç temel yerel yönetim birimi vardır. Bunlar; *Belediye, İl Özel İdaresi ve Köy'dür.* Bu üç temel yerel yönetim birimi yanında, bunların, Anayasa ve Belediye Kanununa göre, kendi aralarında kurdukları ve kamu tüzel kişiliğine sahip Yerel Yönetim Birlikleri, özellikle *Belediye Birlikleri* de son yıllarda etkinlik kazanan, önemli birer yerel yönetim birimidirler.

İl Özel İdaresi

Anayasaya göre Türkiye, merkezi idare kuruluşu olarak, illere, illerde diğer

kademeli bölümlere (ilçe, bucak) ayrılmıştır. Bir merkezi idare kademesi olan il, aynı zamanda bir yerel yönetim birimidir. Merkezi idare kademesi olarak tüzel kişiliğe sahip olmayan İl, bir yerel yönetim birimi olarak tüzel kişiliğe sahiptir.

Merkezi yönetimin İl'deki temsilcisi olan *Vali* aynı zamanda İl Özel İdaresinin başıdır. İl Özel İdaresinin diğer organları, *İl Genel Meclisi* ve *İl Daimi Encümenidir*. Karar ve danışma organı olan İl Genel Meclisi 4 yıllık süre için ilçeler adına seçilen üyelerden oluşur. İl Özel İdaresinin karar ve yürütme organı olan Daimi Encümen, Vali ve İl Genel Meclisinin kendi üyeleri arasından seçtiği 4 üyeden oluşur.

1913 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu (İdare-i Umumiye i Vilayet Kanunu Muvakkati), o günün koşullarına göre İl Özel İdarelerine, eğitim ve öğretim, sağlık ve sosyal yardım, bayındırlık, tarım ve hayvancılık alanlarında, iktisadi ve ticari konularda çok sayıda görev vermiştir.

Ancak bu hizmetlerin büyük bir bölümü daha sonra çeşitli bakanlıklarca üstlenilmiştir. Bugün İl Özel İdareleri, ilkokul binalarının yapımı, onarımı, valilik hizmet tesislerinin yapımı, onarımı, bazı yolların yapımı ve onarımı gibi sınırlı bazı hizmetleri yapmaktadır. Merkezi yönetimin artan vesayeti altında bulunan İl Özel İdareleri, bir yerel yönetim birimi olarak etkinliklerini giderek yitirmişler, daha önce bu idarelere verilen görevlerden birçoğu, uygulamada belediyeler ve merkezi yönetim birimlerince üstlenilmiştir. İl Özel İdarelerinin bütçe rakamları bu durumu açıkça göstermektedir. (Bkz. Ek - 2, Tablo 2)

Genel Bütçeden İl Özel İdarelerine ayrılan pay, 1929'da yüzde 18'den 1976'da yüzde 0,7'ye düşmüştür.

Köy İdaresi

İnsanların birarada yaşadıkları en küçük yerleşme birimi olan köy, geleneksel ve temel kırsal yerel yönetim birimidir. 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu, köyü; nüfusu 2 binden az olan cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan tüzel kişiliğe sahip bir yerleşme ve yönetim birimi olarak tanımlamıştır.

Köy kanunu köyün organlarını, *Köy Derneği*, *Köy Muhtarı* ve *Köy İhtiyar Meclisi* olarak belirtmiştir. Köy Muhtarını ve İhtiyar Meclisini seçme hakkı olan kadın ve erkekler Köy Derneğini oluşturmaktadır. Köy Muhtarı ve İhtiyar Meclisi, Köy Derneği tarafından çoğunluk sistemine göre, tek dereceli seçimle, 4 yıllık süre için seçilmektedirler. Muhtar, İhtiyar Meclisinin başkanı ve köyün yürütme organıdır. Muhtar, köy işlerini yerine getirmeden başka, köydeki Devlet İşlerini de yerine getirir. Köy İhtiyar Meclisi, köy işlerinin ne zaman ve hangilerinin köylü tarafından doğrudan ımece usulü ile, hangilerinin para ile yaptırılacağına karar verir. Köy Derneği, köyün ihtiyari işlerinin mecburi işlerden sayılmasına karar verebilir.

Köy Kanunu, köye zorunlu ve köylünün isteğine bağlı olmak üzere çok sayıda görev vermiştir. Köylünün zorunlu işleri yapmaması halinde ceza göreceği de hükme bağlanmıştır. Köye verilen çok sayıda görevler genellikle, sağlık temizlik, tarım, bayındırlık, eğitim gibi köy halkının ortak hizmet ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Köy Kanununda sayılan köyün ihtiyari işleri ise, daha çok, köylünün yaşam düzeyini yükseltmeye yönelik hizmetlerdir.

Köy Kanunu, köy işlerinin çoğunu, bütün köylünün birleşerek *İmece* usulü ile yapacağını belirtmiştir. Köyün normal gelirleri köy işlerinin yerine getirilmesine yetmezse, azami haddi 20 lirayı geçmemek üzere, İhtiyar Heyeti kararı ile, herkesin durumuna göre *Salma* salınabilir.

Köye ait zorunlu işlerden birçoğu zamanla merkezi yönetim kuruluşlarınca da üstlenilmiştir. Özellikle, eğitim, sağlık, bayındırlık işleri bunlar arasındadır. Köy, temel kırsal yerel yönetim birimlerinden birisi olmakla birlikte, köyün tüm karar işlemleri ve köyün organları, merkezi yönetimin (Vali, Kaymakam, Bucak Müdürü) vesayet ve denetimi altındadır.

III – TEMEL KENTSEL YEREL YÖNETİM BİRİMİ: BELEDİYE

Belediye Kavramı

Anayasa ve Belediye Yasası belediyeyi, *belde halkının ortak yerel ihtiyaçlarını düzenleyip karşılayan, genel karar organları ve başkanı halk tarafından doğrudan seçilen bir kamu tüzel kişisi olarak tanımlamıştır.*

Kuruluş Usulü

Belediye yasası ile nüfusu 2000'den fazla olan yerleşme merkezlerinde ve nüfusu ne olursa olsun il ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması ilkesi getirilmiştir.

Belediyelerin kuruluşunda Valilik, İçişleri Bakanlığı, Danıştay ve Cumhurbaşkanının onayına kadar uzanan bir prosedür getirilmekle birlikte, belediye kurulacak yöredeki halkın oyuna başvurma (referandum) temel olarak alınmıştır. Bugün Türkiye'de belediye sayısı 1710'u aşmıştır.

Belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun, tüm nüfusa oranı 1935'de yüzde 25 iken 1975'de yüzde 55'e ulaşmıştır. Belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun yarıdan çoğu nüfusu 50 binin üstündeki kentlerde yaşamaktadır. Bu nüfusun yarısı ise üç büyük kentte, İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşamaktadır. Belediyelerin nüfuslarına göre dağılımı, Ek I Tablo 2'de verilmiştir.

Temel Görevleri

Belediyelerin görevleri temel olarak Belediye yasasında 76 madde halinde örnek olarak sayılmıştır. Ancak belediye yasası dışında çok çeşitli yasalar belediyelere görevler yüklemiştir. Belediyelere çok çeşitli görevler verilirken, getirilen düzenlemeler çok kez belediyelerin yetki ve kaynaklarını sınırlayıcı, merkezi yönetimin vesayet ve

- ★ Belediye bütçesini yapma
- ★ Belediye vergi, resim ve harçlarını toplama

Veteriner ve tarım görevleri

Evlendirme Görevleri

İmar Planlama ve İmar Denetimi Yapma Görevleri

- ★ Beldenin plana göre gelişmesini sağlama
- ★ Bütün yapıları imar yönünden denetleme

Eğitim, kültür ve sanat hizmetleri sağlama görevleri

Koruma ve Turizm Görevleri

- ★ Tarihi, doğal ve turistik yerleri koruma
- ★ Müze açma
- ★ Turizm danışma büroları açma
- ★ Turistik yerler açma ve işletme, kıyıları koruma, turizm müesseselerini denetleme görevleri.

Belediyelerin görevleri yukardakilerle sınırlanmamış, Belediye Yasası bu konuda şu genel hükmü getirmiştir: Belediye idareleri, kanunun kendilerine verdiği görevleri ve hizmetleri yerine getirdikten sonra kent halkının ortak ve medeni ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü girişimde bulunabilirler. (Bel. K. Madde 19)

Belediye Yetki ve İhtiyazları

Belediyeler yukarıda özetlenen görevlerini yerine getirirken bir takım temel hak ve yetkilere sahip bulunmaktadır. Bu hak ve yetkilerinin belli başlıları şöyle özetlenebilir:

- ★ Belediye Kanunu ve diğer mevzuat hükümleri ile verilen çok sayıda görevi yerine getirme yetkisinden başka, belediyeler, beldelerinde oturan halkın müşterek ve medeni ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü girişimde bulunmak yetkisine sahiptirler.
- ★ Belediyeler, beldenin ve belde halkının sağlık ve refahını temin ve belde düzenini sağlamak için, yönetmelikler yapma, belediye emir ve yasakları koyma ve bunlara uymayanları cezalandırma yetkisine sahiptirler.
- ★ Belediyeler bir kamu tüzel kişisi olarak, belediye sınırları içinde ve dışında taşınır ve taşınmaz malları almaya, satmaya,

denetimini ağırlaştırıcı yönde olmuştur. (Bkz. Ek 4-Tablo 1)

Bugün, Belediyelerin temel görevlerini şu ana başlıklar altında toplayabiliriz:

Kentin imar planını ve imar programını yapmak görevleri,

Kentsel Teknik ve Sosyal alt yapı hizmetleri yapmak görevleri.

Yani

Teknik altyapı hizmeti olarak;

- * ★ su sağlama
- ★ elektrik sağlama
- ★ kent içi yolları, meydan ve caddeleri, sokakları yapma, bakma onarma
- ★ kanalizasyon tesisatını yapma.

Sosyal altyapı hizmetleri olarak;

- ★ eğitim, sağlık, kültür tesisleri yapmak,
- ★ Park, bahçe, çocuk bahçesi, oyun alanları, spor tesisleri yapmak.

Sağlık ve Sosyal Yardım hizmetleri sağlama görevleri

- ★ Hastahane, dispanser, ilk yardım merkezleri, doğumevleri vb.

Belde Esenliği ve düzenini sağlama görevleri

- ★ Zabıta hizmetleri
- ★ İtfaiye hizmetleri
- ★ Belediye emir ve yasakları koyma ve yaptırım uygulama yetki ve görevleri
- ★ Kent içi trafiği düzenleme görevleri

Ulaşım Hizmetleri, Sunma Görevleri

- ★ Kent içi ulaşımı sağlama
— toplu taşın —
- ★ Yakın sahil ulaşımını yapma

Tüketiciyi Koruma ve Tüketimi Düzenleme Görevleri

- ★ Piyasa denetimi yapma
- ★ Karaborsa ve stokçuluğu önleme
- ★ Tanzim satışları yapmak suretiyle ihtiyaç maddelerinin karaborsasını önleme, fiyatlarını düzenleme

Konut ve Yapı Malzemeleri Üretme

- ★ Ucuz belediye konutları üretme
- ★ Yapı ve yapı malzemeleri üretme

Mali Görevleri

bağış kabulüne, sözleşme yapmaya, dava açmaya, sulha ve ibraya yetkilidirler.

- ★ Belediye sınırları içinde su, elektrik, havagazı hizmetleri için işletme kurmak, kent içinde ve yakın sahiller arasında ulaşımı sağlamak üzere ulaşım vasıtaları çalıştırmak imtiyazı belediyelere aittir. Belediye imtiyaz vermedikçe diğer kişi ve kuruluşlar bu konularda işletme kuramaz, çalışamaz.
- ★ Belediye sınırları içinde çöpleri toplama ve imha tesisleri ve işletme belediyelerin imtiyazındadır.
- ★ Belediyelerin, 20 sene vadeli tahvil çıkarma, şehir bankaları açma ve yardım sandıkları kurmak hak ve yetkileri vardır.

Belediyelere, bu hak ve yetkilerini kullanırken bir kamu tüzel kişisi olarak bazı imtiyazlar tanınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- ★ Belediye vergi ve resimleri, Amme Alacakları Tahsili usulüne göre tahsil edilir.
- ★ Belediye vergi ve resim gelirlerine, belediye mallarına ve eşyalarına haciz konamaz.
- ★ Belediye mallarını zimmetine geçirenler, Devlet mallarını geçirenlerle aynı işleme tabidir.
- ★ Belediye zabıtasına karşı gelenler Devlet Zabıtasına karşı gelenler gibi ceza görürler.

Bugün belediyeler tüm bu görevlerini gereği gibi yerine getirememektedirler. Çünkü belediyelere, Anayasa emri olmasına rağmen görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanmamaktadır. Belediyelerin ulusal gelirden aldıkları paylar zaman içinde giderek düşmüştür. (Bkz. Ek 2, Tablo 1) Belediyelere kaynak sağlayacak, günün ihtiyaçlarını karşılayan bir yasa yıllarca tartışıldığı halde henüz çıkarılmamıştır.

Temel Karar ve Yürütme Organları

Belediyelerin temel karar ve yürütme organları, belediye meclisi, belediye encümeni, belediye başkanı ve belediye hizmet birimlerinden oluşmaktadır.

(i) *Oluşumu:*

Belediyenin genel karar ve denetleme organı olan belediye meclisinin üyeleri, nisbi temsil sistemine göre 4 yıllık süre için doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Meclisin üye sayısı belediye nüfusuna göre değişmekte, en az 12 üyeden oluşmaktadır. (Beld. K. Mad. 21)

(ii) *Toplantılar:*

Belediye Meclisi yılda üç kez Şubat, Haziran ve Ekim aylarında toplanmakta; bütçe görüşmelerine rastlayan Şubat ayı toplantısı 30 gün, diğer toplantıları 15 günle sınırlandırılmış bulunmaktadır. Bu sürelerde çalışmalar bitmezse her toplantı 15 gün uzatılabilmektedir. Meclis, acele hallerde başkanın veya üyelerinin 1/3'nün önerisi ile her zaman olağanüstü toplanabilir. (Bel. Kan. Md. 54)
Belediye Başkanı, Meclisin de başkanıdır, Meclis çoğunlukla toplanır, kararlarını hazır olanların çoğunluğu ile alır.

(iii) *Temel Yetkileri:*

Belediye bütçesini, çalışma programını kabul etmek, borç almak, borç vermek, belediye gelirlerine ilişkin tarifeleri kararlaştırmak, beldenin imar planı ve imar programını karara bağlamak, belediye mallarını tahsis etmek, bağışları kabul etmek, belediye adına imtiyaz sözleşmelerini yapmak, belediye yönetmeliklerini kabul etmek, başkan ve üyeler tarafından belediyenin görevlerine ilişkin önerilen diğer konuları görüşüp karara bağlamaktır.

Belediye Başkanı

(i) *Göreve Geliş Biçimi*

Belediye Başkanı 4 yıllık süre için çoğunluk sistemine göre doğrudan halk tarafından seçilmektedir.

(ii) *Yetkileri*

Belediye Başkanı, belediye meclisinin yürütme organı ve belediye idaresinin başıdır. Başkan belediye hizmetlerinin yürütücüsü ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye zabıtası doğrudan başkana bağlı

ve onun emri altındadır. Belediye işlerinin yürütülmesinde, belediye başkanı güçlü bir konuma sahip bulunmaktadır.

Belediye Encümeni

(i) Oluşumu

Belediye Encümeni atanmış ve seçilmiş üyelerden oluşur. Belediye hizmet birimlerinden Belediye Yasasında belirtilmiş olanlar, encümenin üyesidirler. Belediye Meclisi, ikiden az olmamak ve atanmış üyelerin yarısını geçmemek üzere, kendi üyeleri arasından bir yıl süre için encümene yeteri kadar üye seçer. Belediye Başkanı encümenin başkanıdır.

(ii) Yetkileri

Belediye Karar ve Yürütme organı olan Encümen, belediye meclisi toplantı halinde olmadığı durumlarda onun yerine karar alabilir. Encümen genellikle belediye hizmetlerinin yürütülmesinin gerektirdiği günlük kararları alır, bütçe taslağının ilk incelemesini yapar, kamulaştırma kararları verir, fiyat ve tarifeleri tesbit eder, belediye muhasebe kayıtlarını inceler, belediye personelinin özlük hakları konusunda karar verir.

Belediye Temel Hizmet Birimleri

Belediye Yasası, belediye başkanı ve yeteri kadar başkan yardımcısından başka, belediye hizmet birimlerinin temel olarak şunlar olduğunu belirtmiştir: Yazı İşleri, Hesap İşleri, Sağlık İşleri, Veterinerlik, Fen İşleri, Denetim Heyeti, Personel İşleri, Hukuk İşleri, Belediye Zabıtası, Belediye İtfaiyesi, bu temel hizmet birimleri yanında orta ve büyük belediyelerde Belediye İşletmeleri (elektrik, su, otobüs) bulunmaktadır.

Belediye yasasında sayılan hizmet birimlerinden başka, özellikle büyük belediyelerde, günün koşullarına uygun çok sayıda hizmet birimi bulunmakta, bazı temel birimler de alt birimlere ayrılmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropoliten büyüklüğe ulaşmış belediyeler

birkaç merkezi bakanlık kadar geniş personel ve hizmet ünitelerine sahip bulunmaktadır. (Bkz. Ek. 3)

Belediye Personeli

Belediye personeli iki temel dilimden oluşur. Belediye memurları ve belediye işçileri. Belediye memurları, özlük hakları bakımından Devlet memurları ile aynı statüye tabidirler. Belediye memurları genellikle belediye başkanı tarafından atanırlar. Ancak belediyenin fen işleri, sağlık işleri, veteriner işleri sorumluları ilgili merkezi bakanlıkça atanırlar.

Ankara ve İstanbul belediye başkan yardımcıları, daire reisleri, şube müdürleri Başkanın inhası üstüne İçişleri Bakanlığınca atanmaktadırlar.

Belediye memurlarının kadroları belediye meclisinin kararı ve ilgili bakanlığın, bazı durumlarda (1-4 derece) Bakanlar Kurulunun onayı ile kesinleşir.

Belediye İşçileri, diğer kamu ve özel kuruluşlardaki işçilerle aynı statüde olup, işçiler hakkındaki iş yasası, grev - lokavt ve diğer sosyal güvenlik yasalarına tabidir.

Belediye İktisadi ve Mali Yapısı

(i) Bütçeleme Sistemi

Belediye Yasası, belediye bütçesini, belediyenin bir yıllık gelir ve gider tahminlerini gösteren ve gelirlerin toplanmasına, hizmetlerin yapılmasına ve giderlerin harcanmasına izin veren bir kararname olarak tanımlamaktadır. (Md. 119)

Belediyelerin uyguladıkları bütçe sistemi, genel olarak harcama kalemlerine göre yapılan bir sınıflandırmaya dayanan klasik bütçeleme sistemidir. Bütçe yıllık olarak yapılır ve Mart ayı başı ile, Şubat ayı sonu bütçe yılı kabul edilmiştir. Belediye Bütçeleri, bütçe kararnamesi, Gider Bütçesi, Gelir Bütçesi ve Bağlı Cetvellerden meydana gelmektedir.

(ii) *Başlıca Gelir Kaynakları*

Belediye gelirleri konusunda temel düzenleme, 1948 tarihli **Belediye Gelirleri Kanunu** ile getirilmekle birlikte bu kanunun dışında çok sayıda yasayla, belediye gelirleri, özellikle devlet gelirlerinden ayrılan belediye payları, düzenlenmiştir.

Belediyelerin gelirleri belli başlı şu başlıklar altında toplanabilir.

- (1) Devlet vergilerinden paylar,
- (2) Belediyelerce salınan resim ve harçlar,
- (3) Vergi dışı gelirler (taşınmaz mallardan, cezalardan, belediye işletmelerinden)
- (4) Yardımlar, bağışlar, borçlanmalar ve diğer gelirler.

Devletçe toplanan vergilerden belediyelere ayrılan paylar şöyledir:

- (1) Gelir ve Kurumlar Vergilerinden yüzde 5,
- (2) Gümrük vergilerine eklenen belediye payı yüzde 15,
- (3) Tekel gelirleri safi hasılatından ayrılan yüzde 2 belediye payı,
- (4) Akaryakıt istihsal vergisinden ayrılan yüzde 8 belediye payı,
- (5) Motorlu kara taşıt vergisi ile trafik cezalarından yüzde 11 belediye payı (Bkz. Ek 2-Tablo: 4)
- (6) İhale bedellerinden 100.000 liraya kadar olanlardan yüzde 1, 100.000 liradan fazla olanlardan binde 1 oranında alınan telâlliye resmi.

Ayrıca Emlak Vergisinden yüzde 45 belediye payı olarak düzenlenmiştir.

1961 Anayasası belediyelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması hükmünü getirmesine rağmen, Anayasanın yürürlüğe girdiği 1961 yılından bu yana belediye gelirlerinin ulusal gelir içindeki payı giderek düşmüştür. Bugün, bu pay yüzde 4'ün altındadır. (Bkz. Ek 2 - Tablo 5, 6) Belediye gelirlerini düzenleyen 1948 tarihli yasa halen yürürlüktedir. O tarihten bu yana Belediye gelirlerini arttırıcı çok sayıda yasa tasarısı hazırlanmışsa da hiç biri kanunlaşmamıştır.

(iii) Belediye İktisadi Girişimleri

Genel olarak belediyeler, toplumda üretilen mal ve hizmetlerin, yaratılan değerın bir bölümünü doğrudan yarattıkları gibi, esas olarak toplumsal üretim ve tüketimin, alt yapı yatırımları, ekonomik ve toplumsal çevreyi düzenleme v.b. işlevleriyle gerekli ön koşullarını hazırlarlar. Diğer bir deyişle, belediyeler kentsel toplumsal ve iktisadi işleyişin üzerinde temelleneceği alanın oluşturulması ve bu işleyiş sürecinin organizasyonunu gerçekleştirmekle yükümlüdürler.

Türkiye'de belediyeler çok sayıda görevlerini yerine getirirken çeşitli alanlarda ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır.

Kamu sektörünün ülke ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olmasının bir sonucu, yerel halkın mahalli ihtiyaçlarını karşılamakla görevli belediyeler çok çeşitli alanda iktisadi girişimde bulunmaktadır. (Bkz. Ek 5 - Tablo 1-6) Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir. Elektrik, su, otobüs işletmeleri; toptancı halleri, mezbaha, tanzim satış işletmeleri; konut ve yapı malzemeleri üretimi, un ve ekmek fabrikaları; sosyal, kültürel ve turistik tesisler ve işletmeleri ve benzeri. (Bkz. Ek 5, Tablo 1)

Belediyelerin bugüne kadar yürüttükleri iktisadi girişimler kâr amacı gütmekten çok, hizmet girdilerinin üretilmesi, dar gelirli kent halkına ucuz konut sağlanması ve temel tüketim maddelerinin üretim ve dağıtımı gibi bir kamu hizmetinin yerine getirilmesini amaçlamaktadır.

Ancak son yıllarda belediyeler, iktisadi girişimler alanında yeni bir anlayışa yönelmektedirler. Klasik kamu hizmeti niteliğindeki iktisadi faaliyetler yanında, belediyelere *kaynak yaratıcı*, sağlıklı kentleşmeyi sağlayıcı, kentsel yaşantıyı yönlendirici yerel halkın katıldığı, çağdaş ve rasyonel işletmecilik anlayışı ile çalışan iktisadi girişimlerde bulunma çabası içindedirler. (Bkz. Ek 5-Tablo 7)

Belediye Üzerinde Merkezi Yönetimin Vesayet ve Denetimi

Türkiye'de güçlü bir merkeziyetçilik geleneğinin bulunması, birçok

yerel hizmet alanında merkezi bakanlıkların ve kuruluşların doğrudan veya belediyelerle birlikte yetkili olması sonucunu doğurmuştur. 1930 yılında çıkarılan Belediye Yasası, belediyelere, yerel hizmetler alanında çok sayıda görev verirken, bu tarihten sonra merkezi yönetim düzeyinde oluşturulan çok sayıda kuruluşun kuruluş yasaları ile belediyelerin yetkileri sınırlandırılmış veya tamamen merkezi kuruluşlara verilmiştir. Örneğin su, elektrik, kanalizasyon gibi geleneksel yerel hizmetler konusunda bile sonradan ülke ölçeğinde görev yapmak üzere kurulan merkezi kuruluşlar da yetkili kılınmıştır. Belediyelerce yapılan bu tür hizmetlerin projelerini onaylama yetkisi, bu kuruluşlara verilmiştir.

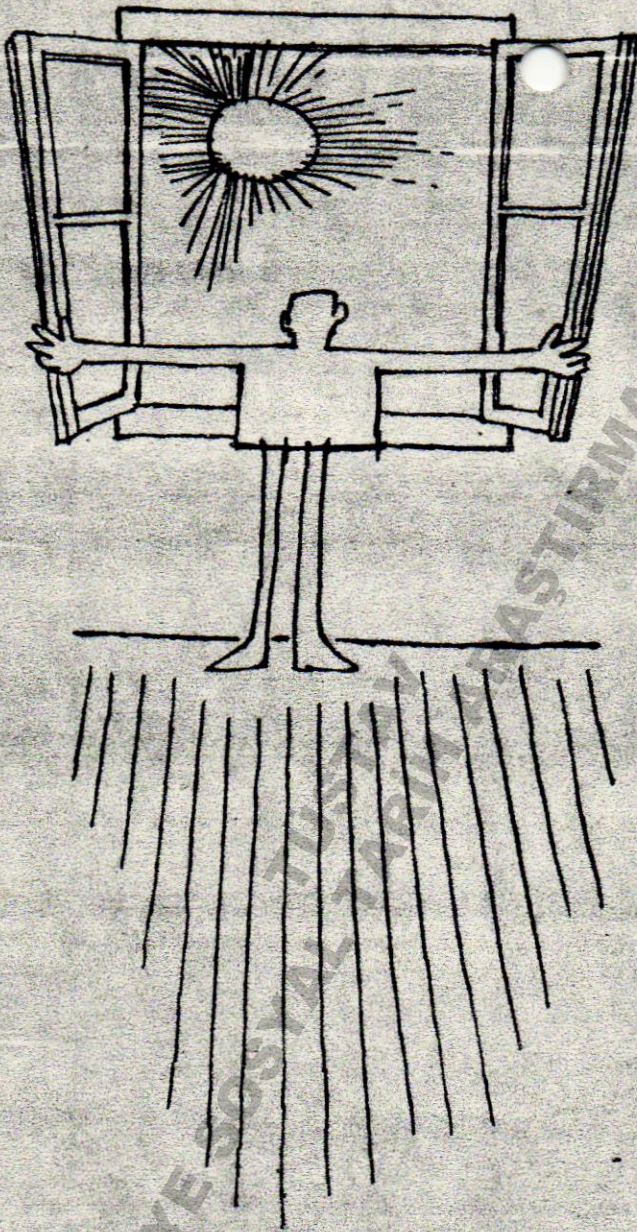
Zaman içinde ortaya çıkan böyle bir gelişme sonucu, denetim ve vesayetin ötesinde, birçok yerel hizmet alanında merkezi yönetim birimleri belediyelerin yerine geçerek hizmeti üstlenmişlerdir. Böyle bir durum yerel yönetimlerle merkezi yönetim birimleri arasında sürekli yetki ve görev çatışmasına yol açmıştır.

1961 Anayasası 116. maddesi ile *demokratik ve özerk* bir yerel yönetim anlayışını, yerel yönetimlerin genel karar organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusunda *yargı denetimini* kabul etmiştir. Böylece Anayasa, yerel yönetimlerin, belediyelerin özerk yönetim birimleri olmasını, bu birimlerin özerk karar alacaklarını ve uygulayacaklarını kabul etmiştir.

Anayasa ile, yerel yönetimler özerk olarak düzenlenmekle birlikte, çoğu Anayasanın tarihinden önceki tarihleri taşıyan çeşitli yasalar, merkezi yönetime belediyeler üzerinde denetim, vesayet, hatta daha ileri giden ve belediyenin yerine geçerek karar verme yetkisi tanımıştır.

Merkezi yönetim birimlerinin, belediye organları, belediye personeli, gelirleri ve belediyelerin işlem ve uygulamaları üzerinde çok çeşitli alanlarda denetim ve vesayet yetkisi bulunmaktadır. Bütün bunları burada saymak mümkün değildir. Ancak belediyeler üzerinde veya belediyelerle ilgili olarak merkezi yönetimin haiz olduğu bazı denetim ve vesayet yetkilerini şöyle sıralayabiliriz:

- ★ Yasaların uygulanmasını göstermek üzere belediye meclislerince düzenlenen, Zabıta, sağlık zabıtası gibi yönetmelikler, ilgili bakanlıkların onayına tabidir.
- ★ Belediyelerin uygulayacakları bazı yönetmelikler; belediye meclisinin çalışma usulü, imar yönetmeliği, imar planlarının yapılış usulü yönetmeliği, zabıta personel yönetmeliği, v.b. doğrudan ilgili bakanlıklarca düzenlenmekte veya tip yönetmelik olarak düzenlenmektedir.
- ★ Belediye meclisince kararlaştırılan; İmar planı, imar programı, yıllık çalışma programı, bütçe, tahvil çıkarma, borç alma borç verme hizmet karşılıklarını gösteren tarifeleri düzenleme gibi konularda merkezi yönetimin kabulü veya onayı söz konusudur. Hatta İmar ve İskân Bakanlığının bazı durumlarda belediyenin yerine geçerek doğrudan imar planı yapma yetkisi bulunmaktadır.
- ★ Merkezi Yönetime Belediye Kanununda sayılan nedenlere dayanarak Belediye organlarının feshi konusunda Danıştaya başvurma ve görüş bildirme yetkisi tanınmıştır.
- ★ Belediye organlarının yasada belirtilen kararları ve işlemlerine itiraz edildiğinde, bir idare mahkemesi olmayan, İdare Kurullarına, idare mahkemesi gibi karar verme yetkisi tanınmıştır.
- ★ Belediyelerce verilen kamulaştırma kararları merkezi yönetimin (mülki amirin) onayına tabi bulunmaktadır.
- ★ Elektrik, havagazı ve taşıt ücret tarifeleri ve elektrik, su, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetlerinin projeleri ilgili bakanlıkların onayına tabidir,
- ★ Belediyelerin personel kadroları, ancak ilgili Bakanlığın, bazıları (1-4 derece) Bakanlar Kurulunun kabulü ile konulabilir,

4-SORUNLAR VE BEKLENTİLER

IV. SORUNLAR VE BEKLENTİLER

1950 yıllarından sonra başlayan hızlı kentleşme sonucu, kent halkının ihtiyaç ve sorunları artarken, birer kent yönetimi olan belediyelerin önemi ve kent halkının belediyelerden beklentileri de artmıştır. Belediyelerin halkın seçimi ile iş başına gelen halka en yakın yönetim birimi olması ve halkla sürekli ilişki içinde bulunması, bu idareleri halkın beklentilerine daha duyarlı hale getirmiştir. Bugün belediyeler iki temel sorunla karşı karşıyadırlar. Bunlar; *kaynak* ve *yetki* sorunudur. 1961 Anayasası özerk yönetimler olarak kabul ettiği belediyelere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanmasını hükme bağladığı halde, belediyeler bugün yeterli gelir kaynaklarına sahip olmadıkları gibi, merkezi yönetimin ağır vesayeti altındadırlar. Ancak buna rağmen belediyeler, 1970'lerden sonra, kentlerin ülke politikasındaki etkinliğine koşut olarak, önemli bir dinamizm kazanmışlardır. Bunun sonucu olarak herşeyi merkezi yönetimden, yukardan bekleyen klasik yaklaşım yerine, kendi aralarında işbirliği ve dayanışmayı güçlendiren, kent halkının desteğini kazanan ve bu yoldan yerel kaynakları daha iyi harekete geçiren bir anlayışa yönelmişlerdir.

Yeni Belediyecilik Anlayışı

1973 yerel seçimlerinden sonra oluşan yeni belediyecilik anlayışı, *demokratik, üretici, kaynak yaratıcı, tüketimi düzenleyici*, belediyeler ve kent halkı arasında *birlik ve dayanışmayı sağlayıcı* bir belediyecilik olarak tanımlanabilir. Bu yeni yaklaşım, kısa sayılacak bir dönemde, belediyelerden, demokratik kuruluşlardan ve belde halkından olumlu bir destek sağlamıştır.

Belediyecilik Hareketi ve Belediyelerarası İşbirliği

1973'lerden bu yana, yeni belediyecilik hareketinin destek görmesi

vetinerer vb.) ilgili bakanlıklarca atanmaktadır,

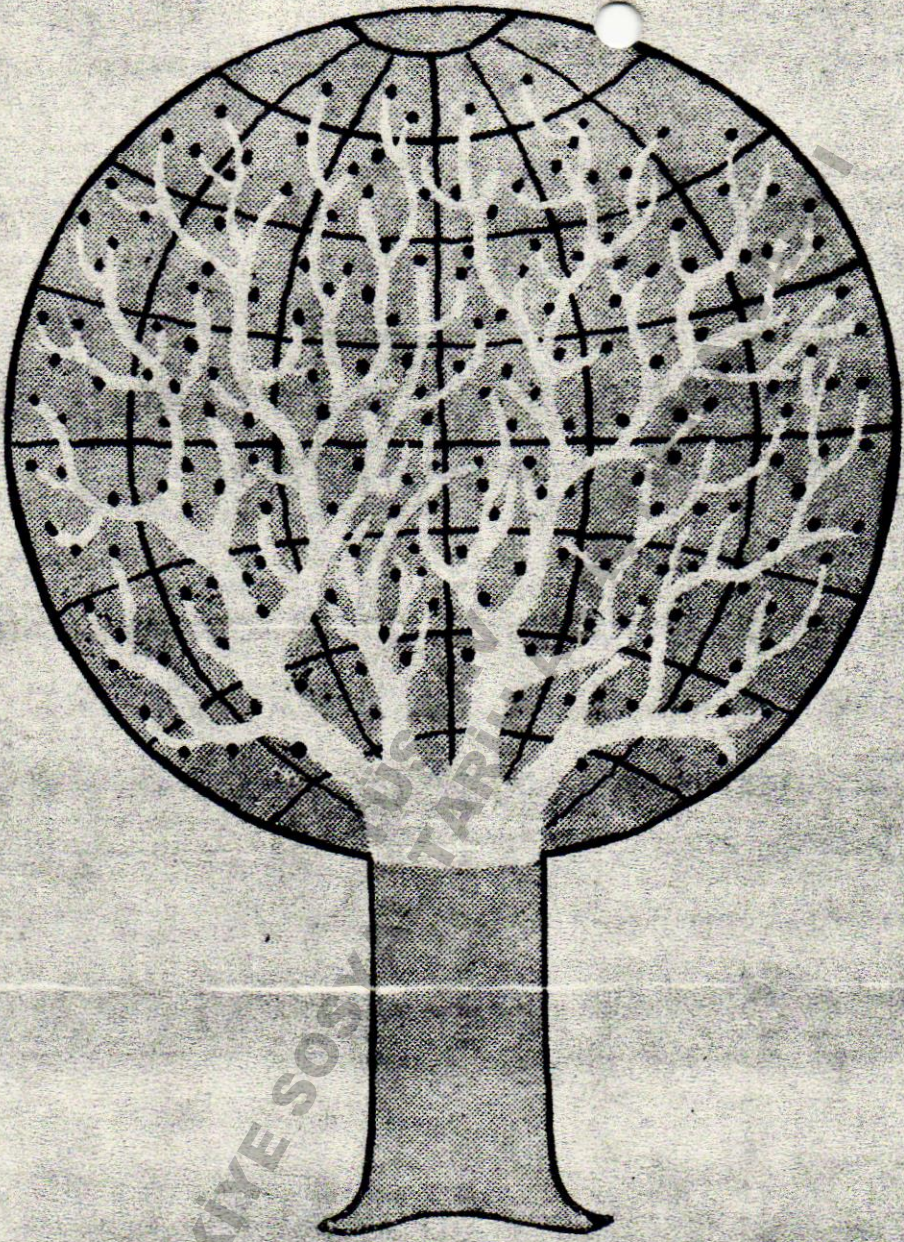
- ★ Ankara ve İstanbul Belediye Başkan yardımcıları, daire başkanları ve şube müdürleri belediye başkanının inhası üzerine ilgili bakanlık (İçişleri Bakanlığı) tarafından atanmaktadır.
- ★ Belediye Meclisi yasal toplanma süreleri içinde işlerini bitiremezse, toplantılarının uzatılması için vesayet makamına başvurmak zorundadır.
- ★ Belediyeler Bankasının bir devamı olan ve kaynaklarının büyük bölümü belediyelerden ve bağlı kuruluşlarından sağlanan *İller Bankası*'nın Yönetim Kurulu ve Genel Müdürü merkezi yönetimce atanmaktadır.
- ★ Devlet bütçesinden ayrılan çeşitli yardım ve fonlardan belediyelerin yararlanabilmesi için genellikle başta maliye, İmar ve İskân ve İçişleri Bakanlıkları olmak üzere ilgili Bakanlık ve kuruluşların izni veya onayı gerekmektedir. (Bkz. Ek 4 - Tablo 2)

Yukarıda örnek olarak belirtilen belediyeler üzerindeki merkezi yönetimin tüm bu denetim ve vesayeti içinde, belki de en etkin *mali* olanıdır. Bugün belediyelerin içinde bulunduğu kaynak yetersizliği, bu idareleri sürekli merkezi yönetimin vereceği yardımlara ve kaynak aktarmalarına bağımlı hale getirmektedir. Belediyelerin özerk karar almaları ve uygulamaları, ancak yeterli kaynaklara sahip olmaları ile anlam kazanacaktır.

sonucu, belediyelerarası ekonomik girişimlerin ve belediye birliklerinin sayısında önemli bir artış olmuştur. Daha önce yöresel olarak ve belirli bir hizmetin yerine getirilmesini amaçlayan yerel yönetim birlikleri kurulurken, bu dönemde alt-bölgesel, bölgesel ve ülkesel ölçekte, tek tek belediyelerin gücünü aşan hizmet alanlarında çok amaçlı belediye birlikleri kurulmuştur. (Bkz. Ek 7)

Altbölgesel, bölgesel ve ülke ölçeğinde kurulan belediye birlikleri Hukuksal dayanağını Anayasa'dan ve Belediye Yasasından alan birer Kamu Tüzel Kişisi'dirler. Belediye Birliklerinin temel organları belediyelere benzemektedir; ve bunlar Birlik başkanı, Birlik meclisi, Birlik encümeni, ve Birlik hizmet birimlerinden meydana gelmektedir.

İlk etkin bölgesel birlik 1975 yılında Marmara Bölgesi belediyelerince kurulmuş olan Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'dir. Daha sonra MBB'nin de öncülük ettiği diğer bölgelerde belediye birlikleri kurulmuş, Ocak 1980 yılında ise Türkiye Belediyeleri ülke ölçeğinde biraraya gelerek, Türkiye Belediyeler Birliğini (TBB) kurmuşlardır.

EKLER

TABLO 1: Türkiye'de kentleşme hızı (1950-1975)

TABLE 1: The rate of urbanization in Turkey

TABLEAU 1: Le taux d'urbanisation en Turquie

Beş yıllık dönemler Five year periods Périodes quinquennales	Yıllık ortalama kentleşme hızı (%) Average annual rate of urbanization Taux moyen annuel d'urbanisation
1927 - 1935	2.9
1950 - 1955	7.6
1955 - 1960	5.5
1960 - 1965	5.7
1965 - 1970	6.2
1970 - 1975	5.9
25 Yılın Ortalaması 25 Year Average Moyenne des 25 années	6.4

(Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T.))

(Source: State Planning Organization (S.P.O.))

(Source: Organisation d'Etat au Plan (O.E.P.))

TABLO 2: Belediyelerin nüfus guruplarına göre dağılımı (1975)
TABLE 2: Distribution of municipalities according to population groups
TABLEAU 2: Répartition des municipalités selon leur nombre d'habitants

Nüfus gurupları Population groups Nombre d'habitants	Belediye sayısı (1978) Number of municipalities Nombre de municipalités	Nüfus Population (1000)	%
1.001 - 10.000	1368	5.105,3	23,2
10.000 - 50.000	269	5.761,1	26,1
50.000 - 100.000	29	1.897,4	8,6
100.000 - +	27	9.264,9	42,1
TOPLAM / TOTAL	1693	22.028,7	100,0

(Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.))
 (Source: State Institute of Statistics (S.I.S.))
 (Source: Institut National de la Statistique (I.N.S.))

TABLO 3: Nüfus gruplarına göre kent sayılarında ve kentsel nüfusun toplam nüfusa oranındaki artışlar (1950-1975)

TABLE 3: Increases in the number of cities and in the proportion of urban population to total population according to population groups

TABLEAU 3: Accroissement du nombre des villes et de la population urbaine par rapport à la population totale, selon le nombre d'habitants

Nüfus Grubu Population group Nombre d'habitants	10 - 50.000		50 - 100.000		100 - 500.000		500 - +		TOPLAM / TOTAL	
	Guruptaki kent sayısı Number of cities in the group Nombre de villes	Gurup toplam nüfusu / Ülke toplam kentsel nüfusu Total population of cities in the group / Total urban population in Turkey Pourcentage de la pop. par rapport à l'ensemble des villes	Guruptaki kent sayısı Number of cities in the group Nombre de villes	Gurup toplam nüfusu / Ülke toplam kentsel nüfusu Total population of cities in the group / Total urban population in Turkey Pourcentage de la pop. par rapport à l'ensemble des villes	Guruptaki kent sayısı Number of cities in the group Nombre de villes	Gurup toplam nüfusu / Ülke toplam kentsel nüfusu Total population of cities in the group / Total urban population in Turkey Pourcentage de la pop. par rapport à l'ensemble des villes	Guruptaki kent sayısı Number of cities in the group Nombre de villes	Gurup toplam nüfusu / Ülke toplam kentsel nüfusu Total population of cities in the group / Total urban population in Turkey Pourcentage de la pop. par rapport à l'ensemble des villes	Ülkedeki toplam kent sayısı Total number of cities in Turkey Nombre de villes en Turquie	Kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı Urban population / Total population in Turkey Population urbaine / population totale
Yıllar Years Années										
1950	95	%46,0	6	%10,1	4	%16,6	1	%25,1	108	18,7
1955	110	%41,1	11	%14,1	5	%21,5	1	%23,4	127	22,5
1960	132	%36,3	18	%17,0	7	%17,3	2	%29,4	158	26,3
1965	168	%36,3	18	%13,3	12	%22,1	2	%28,3	200	29,9
1970	221	%34,8	6	%11,1	16	%23,6	3	%30,5	264	35,8
1975	239	%27,9	24	%9,7	24	%28,1	3	%34,3	281	42,7
1980	251	%24,2	37	%11,2	31	%29,8	4	%34,6	333	50,0
Yıllık ortalama artış hızı Average annual rate of increase Taux d'accroissement annuel	5,2		20,0		30,8		25,0		7,2	6,4

(Kaynak: D.P.T. / Source: S.P.O. / Source: O.E.P.)

TABLO 5: Bazı kentlere göç oranı (1965-1970)**TABLE 5: Rates of migration to selected cities****TABLO 5: Taux de migration vers certaines villes**

İstanbul	%20.7
Ankara	%12.2
İzmir	% 8.3
Edirne	% 7.7
Kocaeli	% 5.5

(Kaynak: D.P.T. / Source: S.P.O. / Source: O.E.P.)

TABLO 6: 1965-1970 döneminde toplam göç eden nüfusun bazı kentlere dağılımı**TABLE 6: Distribution of total number of migrants to selected cities during 1965-1970****TABLO 6: Répartition du nombre total des migrants vers certaines villes en 1965-1970**

Kentler	Türkiye'de 1965-1970 döneminde kente gelenlerin aynı dönemde göç eden toplam nüfusa oranı
Cities	Proportion of the number of migrants to total number of people who have migrated in Turkey during 1965-1970
Villes	Pourcentage du nombre total des migrants en 1965-1970
İstanbul	%22.0
Ankara	%11.3
İzmir	% 7.1
Toplam	%40.4
Total	

(Kaynak: D.P.T. / Source: S.P.O. / Source: O.E.P.)

TABLO 7: Bazı kentlerde gecekonduda yaşayanların kent nüfusuna oranı (1970)**TABLE 7: Proportion of the population living in squatter settlements in selected cities (1970)****TABLO 7: Proportion de la population habitant dans des zones de bidonvilles (1970)**

Kentler	Gecekonduda yaşayan kentli nüfus oranı
Cities	Percentage of city population living in squatters
Villes	Pourcentage de la population urbaine vivant dans les bidonvilles
Ankara	65
İstanbul	45
İzmir	35
Adana	45

(Kaynak: MBB / Source: UMMR / Source: UMRM)

TABLO 4: 1965-75 döneminde Türkiye, Marmara Bölgesi ve Doğu Marmara alt bölgesinde imalat sanayindeki gelişmeler (1965-1975)

TABLE 4: Development in manufacturing industry in Turkey, in the Marmara Region and in The Eastern Marmara Sub-region during (1965-1975)

TABEAU 4: Développement de l'industrie manufacturière en Turquie dans la région de Marmara et dans l'Est de la Région de Marmara

	İmalat sanayi kuruluşları sayısı*	Türkiye toplamı içindeki oranı %	İşçi sayısı	Türkiye toplamı içindeki oranı %	Katma değer	Türkiye toplamı içindeki oranı %
	Number of manufacturing establishments*	% in Turkey's total	Number of Employees	% in Turkey's total	Value added	Turkey's total
	Nombre d'établissements industriels*	% du total de la Turquie	Nombre de travailleurs	% du total de la Turquie	Valeur Ajoutée	% du total de la Turquie
1965						
• Doğu Marmara alt bölgesi	1857	51,0	154.563	42,0	4.822.508	34,5
• Eastern Marmara Sub-region						
• Region de l'Est de la Marmara						
• Marmara Bölgesi	1788	55,8	183.212	44,2	5.259.481	37,7
• Marmara Region						
• Region de Marmara						
• Türkiye	3248	100,0	368.943	100,0	13.938.625	100,0
• Turkey						
• Turquie						
1975						
• Doğu Marmara alt bölgesi	3.245	51,3	328.138	47,0	44.926.012	51,3
• Eastern Marmara Sub-region						
• Region de l'Est de la Marmara						
• Marmara Bölgesi	3.460	54,8	345.017	49,3	46.867.446	53,4
• Marmara Region						
• Region de Marmara						
• Türkiye	6.317	100,0	699.615	100,0	97.748.413	100,0
• Turkey						
• Turquie						

* 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeler.

* Manufacturing establishments employing 10 or more persons.

* Etablissements industriels employant plus de 10 personnes.

(Kaynak DİE, MMB / Source: S.I.S. UMMR / Source: I.N.S. UMMR)

TABLO 1: Yerel yönetim gelirlerinin toplam kamu gelirlerine oranı

TABLE 1: Proportion of local government revenues to total public revenues

TABLEAU 1: Proportion des recettes des administrations locales par rapport au total des recettes publiques

Yıllar	Yerel yönetim gelirleri (Carl fiyatlarla 1000 TL)	Toplam kamu gelirlerine oranı
Years	Local government revenues (1000 TL in current prices)	As percentage of total public revenues
Années	Recettes de Administrations locales (1000 TL)	Pourcentage du total des recettes publiques
1968	3.032.248	14,7
1972	4.026.070	7,7
1976	7.873.000*	5,0
1977	9.713.000*	4,4

* Geçici rakamlar.

* Temporary figures.

* Chiffres provisoires.

(Kaynak: D.P.T. / Source: S.P.O. / Source: O.E.P.)

TABLO 2: İl Özel İdareleri gelirlerinin Devlet Bütçesi içindeki payı

TABLE 2: Percentage of the State Budget allocated to Special Provincial Administrations

TABLEAU 2: Pourcentage du Budget de l'Etat alloué aux Administrations Départementales Spéciales

Yıllar	İl Özel İdare gelirleri (Carl fiyatlarla 1000 TL)	Devlet Bütçesine Oranı
Years	Revenues of Special Provincial Administrations (1000 TL in current prices)	As percentage of the State Budget
Années	Recettes des A.D.S. (1000 TL)	Pourcentage du Budget de l'Etat
1929	40.693,2	18,1
1935	30.478,3	13,2
1945	64.846,8	9,8
1955	189.433,7	6,3
1965	705.639,0	5,2
1975	915.500,0	0,8
1976	1.047.700,0	0,7

(Kaynak: D.İ.E. / Source: S.I.S. / Source: I.N.S.)

TABLO 3: Belediye gelir ve harcamalarının evrimi (1973-1977) (1.000.000 TL)

TABLE 3: Evolution of municipal revenues and expenditures (1973-1977) (1.000.000 TL)

TABLEAU 3: Evolution des recettes et dépenses municipales (1973-1977) (1.000.000 TL)

Belediye gelirleri (I) Municipal revenues (I) Recettes municipales (I)						Belediye harcamaları (II) Municipal expenditures (II) Dépenses municipales (II)				
Yıllar	Toplam belediye bütçeleri	Vergi gelirleri		Vergi dışı gelirler		Carl harcamalar		Yatırım harcamaları		Transfer harcamaları
Years	Total municipal budgets	Tax revenues	%	Non-tax revenues	%	Current expenditures	%	Investment expenditures	%	Transfer expenditures
Années	Total des budgets municipaux	Taxes	(1/I)	Autres revenus	(2/I)	Dispenses courants	(3/II)	Dispenses d'investissement	(4/II)	Transferts sociaux
		(1)		(2)		(3)		(4)		(5)
1973	5.247.4	2.519.2	49.4	2.656.2	50.6	2.936.8	55.0	1.269.4	24.0	1.041.1
1974	7.149.2	2.987.1	41.8	4.162.1	58.2	3.713.9	51.1	1.848.7	25.0	1.586.5
1975	9.449.6	3.334.6	35.3	6.115.0	64.7	5.489.1	58.1	2.145.6	22.7	1.805.9
1976	12.275.5	5.668.3	46.2	6.607.1	53.8	7.024.8	57.2	3.174.5	25.1	2.076.1
1977	17.278.8	6.338.9	37.0	10.889.9	63.0	9.853.2	57.0	4.270.6	24.7	3.155.0

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, «Mahalli İdareler İstatistikleri 1977»)

(Source: General Directorate of Local Governments, Ministry of Interior, «Statistics of Local Governments, 1977»)

(Source: Ministère de l'Intérieur, Direction Générale des Administrations Locales, «Statistiques des Administrations Locales 1977»)

TABLO 4: Belediyelerin istihsal ve motorlu taşıtlar vergilerinden aldıkları yasal paylardan yapılan kesintiler (1.000.000 TL)

TABLE 4: Deductions in the legal shares of municipalities in corporate tax and taxes on motorized vehicles (1.000.000 TL)

TABLEAU 4: Parts municipales de l'impôt sur les sociétés et de la taxe sur les véhicules (1.000.000 TL)

Yıllar	Yasal paylar	Devlet Bütçesine koyulan pay	Kesintiler	
Years	Legal shares	Share in the	Differences	
		State Budget	Differences	
Années	Parts légales	Pourcentage dans le Budget de l'Etat	Değer Value En Valeur	Yüzde Percentage En Pourcentage
1970	260	28	232	%89
1971	331	28	303	%92
1972	376	28	348	%93
1973	418	28	390	%93
1974	565	28	537	%95
1975	681	128	553	%81
1976	796	185	631	%79
1977	959	220	739	%77
1978	884	220	664	%75
Toplam				
Total	5 270	873	4.397	%83

(Kaynak: T. Saral, Türk Belediyeciliğinin Genel Görünümü ve Belediye Gelirleri Yasası, Ankara, 1979)

(Source: T. Saral Türk Belediyeciliğinin Genel Görünümü ve Belediye Gelirleri Yasası, Ankara, 1979)

TABLO 5: Kişi başına düşen belediye gelirlerindeki gelişmeler

TABLE 5: Trends in average municipal revenues per capita

TABLEAU 5: Tendances recettes municipales par tête d'habitant

Yıllar	Belediye nüfus	Belediye gelirleri	Kişi başına düşen belediye gelirleri		Toplan eşya fiat indeksi
Years	Municipal population	Municipal revenues	Municipal per capita Recettes municipales		Wholesale price index
Années	Population municipales	Recettes municipales (1.000.000 TL)	Cari fiatlarla In current prices Prix courants	Sabit fiatlarla In constant prices Prix constants	Indice de prix de gros
1950	5.200.000	149,6	28,8	28,8	100
1960	9.500.000	763,1	80,3	30,6	263
1970	13.700.000	2.025,7	147,9	34,1	434
1977 (estimation)	24.000.000	9.650,0	402,1	27,3	1.465

(Kaynak: a.g.e. / Source: ibid)

TABLO 6: Belediye harcamalarındaki artışlar***TABLE 6: Increases in municipal expenditures*****TABLEAU 6: Accroissement des dépenses municipales***

Yıllar Years Années	Toplam harcamalar Total expenditures Depenses totales	Endeks (1948=100) Index (1948=100) Indice (1948=100)
1948 *	96.924.047	100
1955	311.435.881	321
1960	790.686.000	815
1965	1.351.135.314	1394
1970	2.788.451.114	2877
1975	9.449.624.965	9749

* Bu sayılar belediye işletmelerinin bütçelerini kapsamamaktadır.

* These figures do not include the budgets of attached units of municipalities, such as special purpose agencies and municipal economic enterprises.

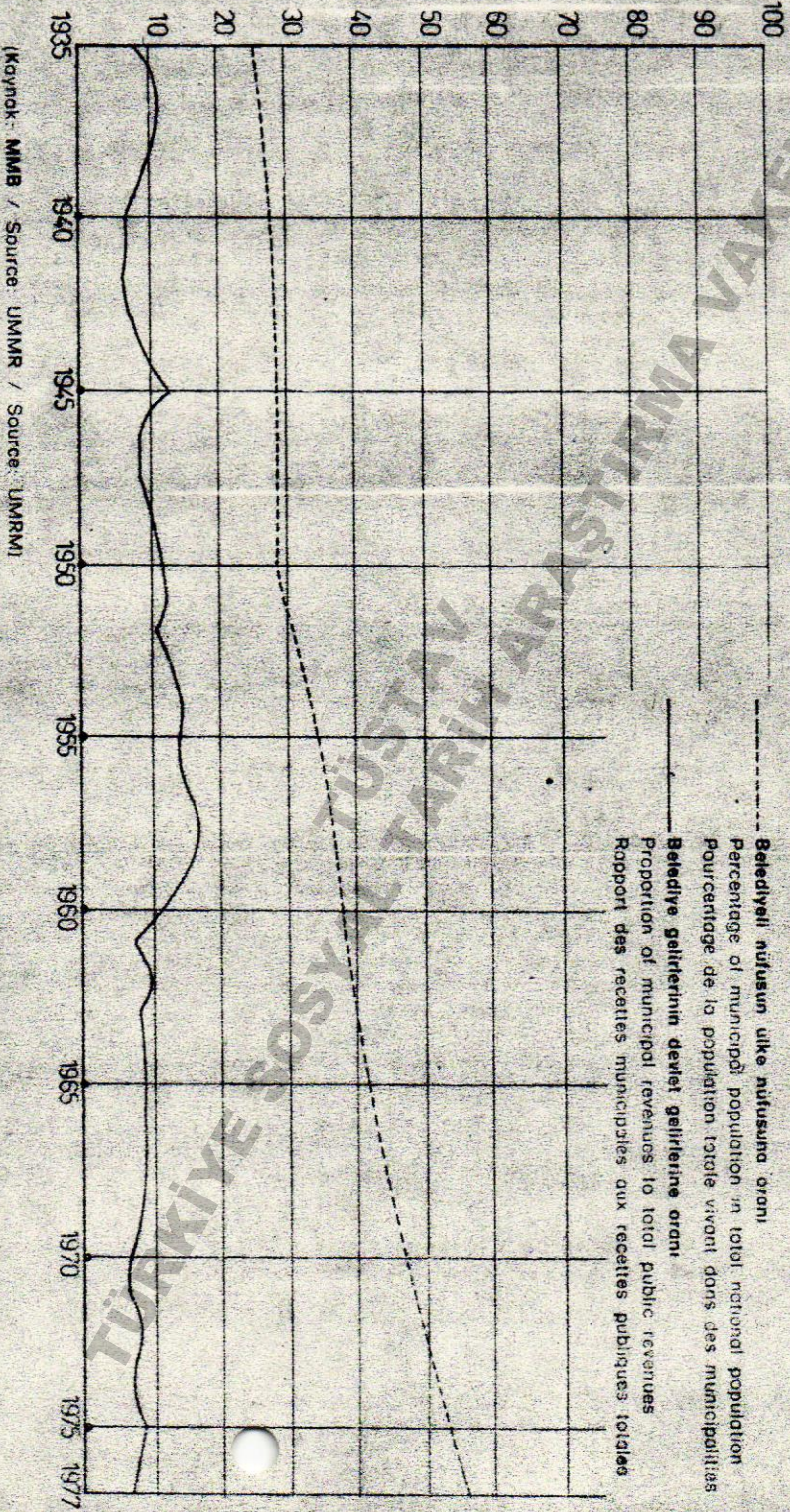
* Ces chiffres ne comprennent pas les budgets des organismes annexes, tels les entreprises économiques municipales.

(Kaynak / Source: Prof. Dr. H. Nadaroğlu, Mahalli İdareler (Local Governments), İstanbul, 1978)

Grafik 1: Belediye gelirleri ve belediyeler nüfusundaki artışlar

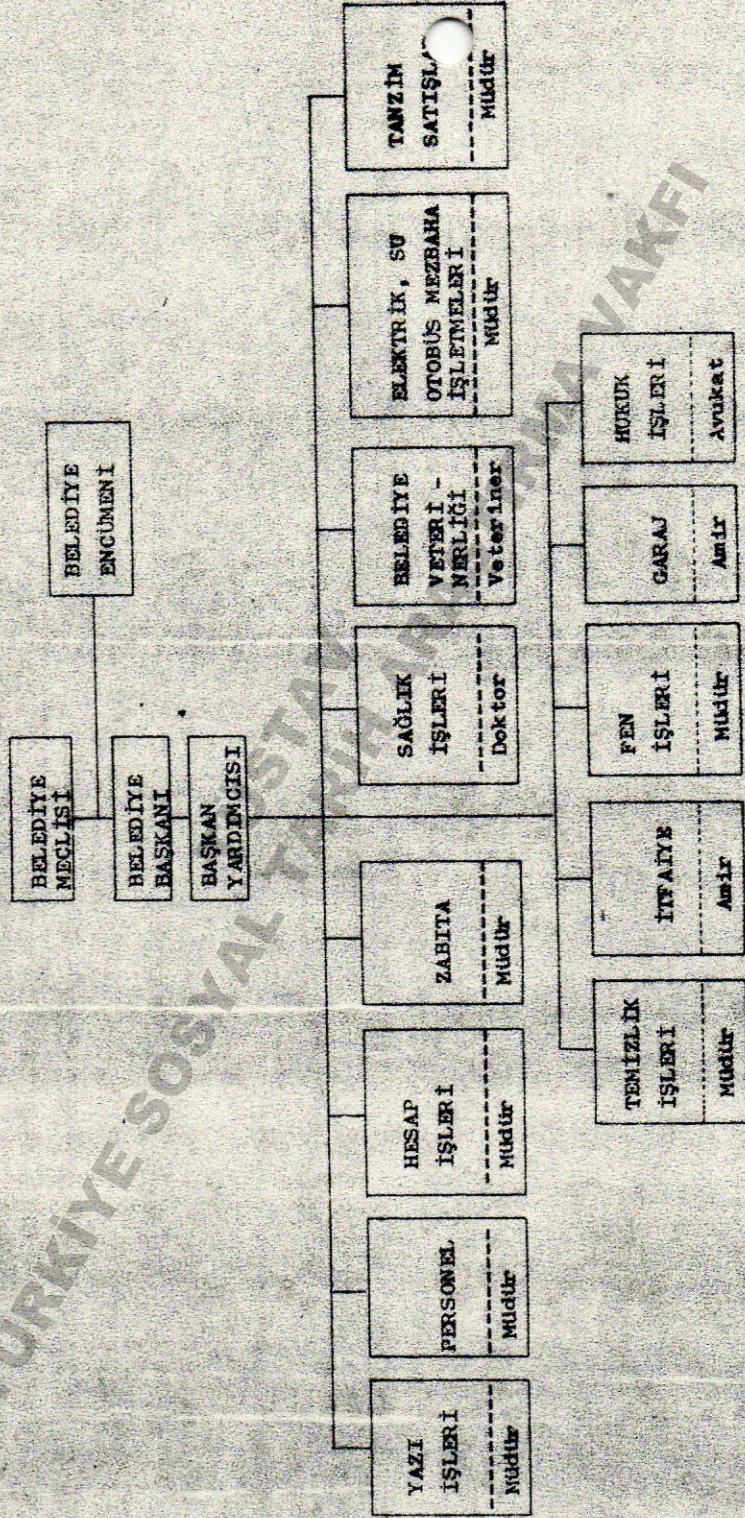
Graph 1: Municipal revenues and increases in the municipal population

Graphique 1: Recettes Municipales et accroissement de la population municipale

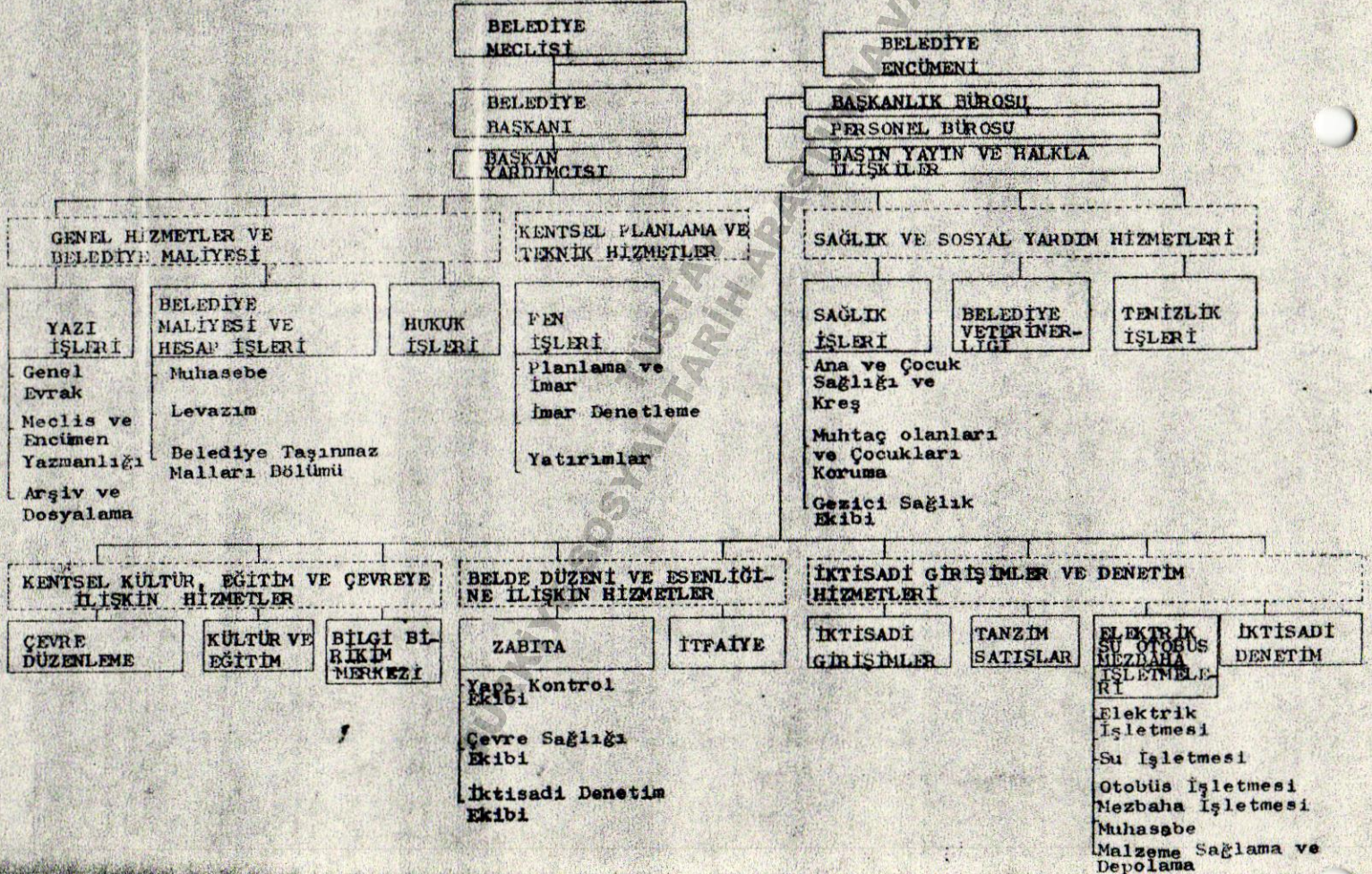

Ek 3: İKİ AYRI BÜYÜKLÜKTEKİ BELEDİYEİN TİPİK İDARİ YAPILARI

Sema 1: Orta Büyüklükteki Belediyede Yönetim Yapısı

Sema 2: Büyük Belediyede Yönetim Yapısı

EK

4: BELEDİYELERİN GÖREVLERİ VE
MERKEZİ DENETİM

APPENDIX 4: FUNCTIONS OF MUNICIPALITIES AND
CENTRAL GOVERNMENT TUTELAGE

ANNEXE 4: FONCTIONS DES MUNICIPALITES ET
TUTELLE DU GOUVERNEMENT CENTRAL

TABLO 1: Kentsel hizmetlerin merkezi yönetim belediyeler arasında dağılımı

	İlk yatırım	Bakım veya hizmetin sunumu
I. KENTSEL PLANLAMA		
• Nazım plan ve imar planı		B (o) M
• Ayrıntılı planlar ve plan tadilatı		B (o)
• İmar programı		B
• İmar ruhsatları (ö) ve imar denetimi		B
II. KENTSEL ALTYAPI		
• Yollar ve meydanlar	B	B
• Park ve mezarlıklar	B	B
• Kanalizasyon	B, M	B
• Su (ö)	Bi, Mi	Bi
• Elektrik (ö)	Bi, Mi	Bi
• Havagazı (ö)	Bi	Bi
• Telefon (ö)	Mi	Mi
III. KONUT		
• Yeni yerleşim alanlarının açılması (ö) ve konut üretimi (ö)	B, M	Bi
IV. KENTSEL ULAŞIM		
• Trafik	M, B	B, M
• Toplu taşıma (ö)	Bi	M, B
V. KENTSEL PAKLAMA		
• Çöp toplama ve imha	B	B
• Açık alanların temizliği	B	B
VI. BELDE DÜZENİ VE ESENLIK İŞLERİ		
• İtfaiye	B	B
• Genel polis	M	M
• Belediye zabıtası	B	B
VII. İKTİSADİ GİRİŞİMLER VE TÜKETİCİYİ KORUMA		
• Fiyat denetimi		B
• Hal (ö) ve pazar yeri (ö)	B	B
• Mezbaha	B	B

	İlk Yatırım	Bakım veya hizmetin sunumu
● Organize sanayi ve ticaret bölgeleri kurmak	B	B
● Tüketicinin korunması	B	B
● Belediye hizmet girdilerinin üretimi	B, Bi	B, Bi

VIII. KAMU SAĞLIĞI VE SOSYAL YARDIM

● Sağlık hizmetleri	M, B	M, B
● Dini hizmetler	M, B	M, B
● Yaşlıların ve kırılsız çocukların korunması	B, M	B, M
● Asker ailelerine yardım		B

IX. KÜLTÜR, EĞİTİM VE ÇEVRE HİZMETLERİ

● Genel eğitim hizmetleri	M	M
● Mesleki eğitim	B, M	B, M
● Tarihi ve doğal güzelliklerin korunması	M, B	M, B
● Kütüphaneler ve kültür merkezleri	B, M	B, M
● Spor alanları	M, B	M, B
● Çocuk bahçeleri ve oyun alanları	B	B

KISALTMALAR:

B: Belediyeler

M: Merkezi yönetim

Bi: Belediye işletmesi

Mi: Merkezi işletme ve müdürlükler

(ö) Karşılığı ödenen hizmetler

(o): Merkezin onayı

TABLO 2: Türkiye'de merkezin belediyeler üzerindeki denetim ve vesayeti konusunda bazı örnekler

		Denetim ve vesayet biçimi		
		Vali veya Kaymakam	İlgili Bakanlıklar	Bakanlar Kurulu
● Belediye organları üzerinde vesayet:				
— Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclisinin organlık sıfatının sona ermesi			Danıştaya müracaat ve görüş bildirme	
● Belediyelerin karar-eylem ve uygulamaları üzerine vesayet:				
— Belediye Meclisince hazırlanan belediye ve sağlık zabıtası yönetmelikleri			Onay	
— İmar planları ve imar programları			Onay	
— Kamulaştırma kararları		Onay		
— Meclis olağan toplantılarının yasal süre içinde bitmediği takdirde uzatılması		Bildirme		
— Belediye Bütçesi		Onay		
— Merkezi idare ile yazışma		Aracılığıyla		
● Belediye finansmanı üzerindeki vesayet:				
— İller Bankası genel müdürü ve yürütme kurulunun atanması			Atama	
— Tahvil çıkarma, borç alma-verme işlemleri			Onay	
— Elektrik, su ve toplu ulaşım hizmetlerinin tarifelerinin belirlenmesi			Onay	Onay
— Devlet Bütçesinden ayrılan çeşitli bağış ve fonların kullanılabilirliği			İzin ve Onay	
— Araç alımı			İzin	İzin
● Belediye personeli üzerindeki vesayet:				
— Yeni personel kadrolarının çıkartılması			Onay	Onay
— Teknik personel, sağlık personeli, veteriner vb.nin atanması			Atama	
— İstanbul ve Ankara belediye başkan yardımcılarının, bölüm başkanlarının ve şube müdürlerinin atanması			Onay	

TABLE 1: Distribution of urban services between central government and municipalities

	Capital investment	Maintenance or provision of service
I. URBAN PLANNING		
● Master plan and development plan		L (a) C
● Detailed plans and plan revisions		L (a)
● Construction and development programme		L (a)
● Construction permits (P) and construction inspection		L
II. URBAN INFRASTRUCTURE		
● Streets and squares	L	L
● Parks and cemeteries	L	L
● Sewerage	L, C	L
● Water supply (P)	Lpa, Cpa	Lpa, Cpa
● Electricity supply (P)	Lpa, Cpa	Lpa
● Public utility gas (P)	Lpa	Lpa
● Telephone (P)	Cpa	Cpa
III. HOUSING		
● Opening up new settlement areas (P) and housing production (P)	L, C	L, C
IV. URBAN TRANSPORTATION		
● Traffic	C, L	C, L
● Public transport (P)	Lpa	Lpa
VI. CLEANSING SERVICES		
● Garbage collection and disposal	L	L
● Cleansing of public spaces	L	L
VI. PROVISION OF ORDER AND RESCUE SERVICES		
● Fire protection	L	L
● Police	C	C
● Municipal police	L	L

VII. ECONOMIC ENTERPRISES AND CONSUMER PROTECTION

● Price inspection		L
● Wholesale market (P) and market places (P)	L	L
● Slaughterhouse (P)	L	L
● Industrial zone/rental shops (P)	L	L
● Consumer protection activities (P)	L	L
● Production of basic urban service inputs (P)	L, Lpa	L, Lpa

VIII. PUBLIC HEALTH AND SOCIAL SERVICES

● Health services	C, L	C, L
● Religious services	C, L	C, L
● Care for the elderly and children	L, C	L, C
● Aid to the families of people at military service		L

IX. CULTURAL, EDUCATIONAL AND ENVIRONMENTAL SERVICES

● General educational services	C	C
● Vocational training	L, C	L, C
● Conservation of historical sites and monuments	C, L	C, L
● Libraries and cultural centers	L, C	L, C
● Playgrounds	L	L
● Sportsgrounds	C, L	C, L

ABBREVIATIONS:

L: Local governments (Municipalities)

C: Central government

Lpa: Special purpose public agencies operated by municipalities

Cpa: Special purpose public agencies operated by central government

(P): Paid services

(a): Subject to central government approval

TABLE 2: So examples of central government control and tutelage over municipalities in Turkey

	Form of control and tutelage		
	Governor or sub-governor	Related Ministries	The Cabinet
● Tutelage on the organs of municipalities:			
— Dissolution of municipal organs (Mayor and Municipal Council)		application and report to Court of State	
● Tutelage on the decisions and activities of municipalities:			
— Legislation/regulations related to local police, health inspectors, etc. prepared by the Municipal Council.		approval	
— Development plan and development and construction programs		approval	
— Expropriation decisions	approval		
— Prolongation of ordinary meetings of Municipal Council	report		
— Annual Municipal Budget	approval		
— Application to and correspondence with central authorities	via		
● Tutelage on the municipal finance:			
— Appointment of the General-Director and Executive Committee of the Bank of Provinces (Municipalities)		appointment	
— Emission of bonds, lending and borrowing		approval	
— Price setting for public utility services such as electricity, gas and transport services		approval	approval
— Access to various grants and fund allocated to local governments from the State Budget		Permission and approval	
— Purchasing of certain equipment		permission	permission
● Tutelage on the municipal personnel:			
— Creation of new posts for municipal personnel (civil servants)		approval	approval
— Appointment of technical personnel, health personnel, veterinary, etc.		appointment	
— Appointment of deputy mayors, department heads and district directors of Istanbul and Ankara		approval	

**TABEAU 1: Distribution des responsabilités des services urbains
entre gouvernement et Municipalité**

	Investissement	Gestion et Fourniture du Service
I. PLANIFICATION URBAINE		
● Plan directeur et plan de Développement		L (a), C
● Plans détaillés et révisions		L (a)
● Programmes de Constructions		L
● Permis de construire et Inspection		L
II. INFRASTRUCTURE URBAINE		
● Rues et places	L	L
● Parcs et cimetières	L	L
● Canalisations	L	L
● Eau (P)	Lpa, Cpa	Lpa Cpa
● Electricité	Lpa, Cpa	Lpa
● Gaz	Lpa	Lpa
● Téléphone	Cpa	Cpa
III. HABITAT		
● Ouverture de nouveaux quartiers et construction	L, C	L, C
IV. TRANSPORTS URBAINS		
● Trafic	C, L	C, L
● Transports publics	Lpa	Lpa
V. NETTOYAGE ET VOIRIE		
● Collecte des ordures	L	L
● Nettoyage des lieux publics	L	L
VI. ORDRE PUBLIC ET SAUVETAGE		
● Pompiers	L	L
● Police	C	C
● Police municipale	L	L

**TABEAU 2: Quelques Exemples de Tutelle et de Contrôle
Gouvernemental des Municipalités**

	Forme du Contrôle ou de la Tutelle		
	Préfet ou Sous-Préfet	Ministères Intéressés	Conseil des Ministres
● Tutelle sur les organes municipaux			
— Dissolution des organes municipaux			Sur rapport ou Conseil d'Etat
● Tutelle sur les actes et décisions des municipalités			
— Règlements et décrets concernant la police locale, d'inspection sanitaire, préparés par le Conseil Municipal			Approbation
— Plans de développement et programmes de construction	Approbation		
— Décisions d'expropriation	Approbation		
— Prolongation des réunions du Conseil Municipal	Rapport		
— Budget Municipal Annuel	Approbation		
— Demandes et correspondance avec les autorités gouvernementales	Vole		
● Tutelle sur les finances municipales			
— Nomination du Directeur Général et du Conseil de la Banque des Départements			Nomination
— Emission d'obligations, emprunts			Approbation
— Fixation du prix des services publics			Approbation Approbation
— Accès aux fonds alloués par le Budget Central			Permission et Approbation
— Achat d'équipement			Permission Permission
● Tutelle sur le personnel municipal			
— Création de nouveaux postes municipaux			Approbation Approbation
— Nomination de personnel technique, médical etc.			Nomination
— Nomination de maires-adjoints, chefs de département et directeurs de district à Istanbul et Ankara			Approbation

	Investissement	Gestion et Fourniture du Service
VII. ENTREPRISES ECONOMIQUES ET PROTECTION DU CONSOMMATEUR		
● Inspection des prix		L
● Marché de gros et marchés de quartier	L	L
● Abattoirs	L	L
● Zone industrielle / location de magasins	L	L
● Activités de protection du consommateur	L	L
● Production de services urbains	L, Lpa	L, Lpa
VIII. SANTE PUBLIQUE ET SERVICES SOCIAUX		
● Services sanitaires	C, L	C, L
● Services religieux	C, L	C, L
● Service de l'enfance et du 3 ème âge.	L, C	L, C
● Aide aux familles des militaires sous les drapeaux		L
IX. SERVICES CULTURELS, DE L'EDUCATION ET DE L'ENVIRONNEMENT		
● Services locaux de l'éducation	C	C
● Education professionnelle	L, C	L, C
● Protection des sites et monuments historiques	C, L	C, L
● Librairies et centres culturels	L, C	L, C
● Sports	C, L	C, L
● Terrains de jeux	L	L

ABBREVIATIONS:

L: Administrations locales (Municipalités)

C: Gouvernement Central

Lpa: Organismes publics locaux gérés par les municipalités

Cpa: Organismes publics locaux gérés par le gouvernement

(P): Services payés

(a): Sous réserve d'approbation gouvernementale

TABLO 1: Belediye İktisadi Girişimlerinin Kentsel Hizmetlere Göre Dağılımı

TABLE 1: Distribution of municipal economic enterprises according to urban services

TABLEAU 1: Répartition des entreprises économiques municipales selon les services urbains

Kentsel Hizmet Urban Services Services Urbains	Kuruluş sayısı Number of enterprises Nombre des entreprises	
★ Kentsel enerji (elektrik, havagazı) Energy supply (electricity, gas, etc.) Approvisionnement en énergie (électricité, gaz, etc...)	392	450
★ Su / Water / Eau	294	410
★ Kentsel Ulaşım / Urban Transport / Transports Urbains	118	225
★ Mezbaa / Slaughterhouse / Abattoirs	72	195
★ Hal, pazaryeri, açık pazar Wholesale markets, markets and open market places Marchés de gros, marchés de détail et marchés ouverts	170	360
★ Soğuk hava deposu, buz üretim tesisleri Frigorific installations Installations frigorifiques	78	210
★ Garaj, makina parkı Garages, repair and maintenance stations Garages, stations de réparation et d'entretien	56	165
★ Otel, motel, kaplıca, hamam, plaj, vb. Hotels, motels, thermal baths, public baths, beaches, etc. Hotels, motels, stations thermales, bains publics, plages, etc.	168	294
★ Un fabrikası, değirmen, ekmek fabrikası, fırın Flour mills, bakeries Moulins, boulangeries	38	96
★ Tiyatro, konservatuvar, sinema, sosyal ve kültürel tesisler Theaters, conservatories, movie theaters, social and cultural centers. Théâtres, conservatoires, cinémas, centres d'animation socio-culturelle	68	138
★ Şişe suyu tesisi Spring water bottling installations Installations pour mettre de l'eau de source en bouteilles	12	22
★ Fuar, park, bahçe Fair, park, garden Faires, parcs, jardins	5	14
★ Süt ve mamulleri üretimi / Dairies / Laiteries	2	7
★ İşhanı, belediye sitesi, ticaret ve sanayi çarşısı Office buildings, municipal complexes, industrial zone and rental shops. Immeubles de bureaux, complexes municipaux, zones industrielles et magasins pour le commerce	108	272
★ Diğer / Other / Divers	39	72
TOPLAM / TOTAL	1.620	2.950

(Kaynak: M.B.B., İller Bankası yayınları)

(Source: U.M.M.R., Publications of the Bank of Provinces)

(Source: U.M.R.M., Publications de la Banque des Provinces)

TABLO 2: Belediye iktisadi girişimlerinin belediye nüfus büyüklüklerine göre dağılımı (1980)

TABLE 2: Distribution of municipal economic activities according to population groups (1980)

TABLEAU 2: Répartition des entreprises économiques municipales selon le nombre d'habitants. (1980)

Nüfus grupları Population groups Nombre d'habitants	Belediye sayısı Number of municipalities Nombre de municipalités	Belediye iktisadi girişimleri sayısı Number of municipal economic enterprises Nombre d'entreprises
5.000 -	1.126	632
* 5.000 - 10.000	259	637
10.000 - 20.000	186	583
20.000 - 50.000	103	451
50.000 - 100.000	29	349
100.000 +	27	298
TOPLAM TOTAL	1.710	2.950

(Kaynak: MBB, İller Bankası / Source: UMMR, Bank of Provinces / Source: UMRM, Banque des Provinces)

TABLO 3: Bazı belediye işletmelerinde çalışan işgücü (1977)

TABLE 3: Employment in economic enterprises of selected 392 municipalities (1977)

TABLEAU 3: L'Emploi dans les entreprises économiques de 392 municipalités (1977)

Nüfus grupları Population groups Nombre d'habitants	Belediye sayısı Number of municipalities Nombre de municipalités	Belediye iktisadi girişimlerinin sayısı Number of municipal enterprises Nombre d'entreprises	Toplam işgücü Total number of employees In these enterprises Nombre total d'employés dans les entreprises
5.000	84	86	596
5.000 - 10.000	99	103	1.480
10.000 - 50.000	163	186	7.321
50.000 - 100.000	24	32	4.214
100.000 +	22	38	38.190
TOPLAM TOTAL	392	445	51.711

(Kaynak / Source: T. Yayın et al, Belediye İşletmelerine Nicel Bir Yaklaşım (A Quantitative Approach to Functions of Municipalities), (Une Approche Quantitative aux Fonctions des Municipalités), T.I.D., Ankara, 1979, p. 246.)

TABLO 4: İstanbul Belediyesine ait bazı işletmelerin bütçeleri ve Devlet Bütçesi (1.000.000 TL)

TABLE 4: Budget figures of some economic enterprises operated by İstanbul Municipality, and the State Budget (1.000.000 TL)

TABLEAU 4: Budgets de certaines entreprises économiques gérées par la Municipalité d'Istanbul, et le Budget de l'Etat (1.000.000 TL)

Yıllar Years Années	İstanbul Belediye Bütçesi Budget of İstanbul Municipality Budget de la Municipalité d'Istanbul	Sular İdaresi Bütçesi Budget of I.S.I. (water supply agency) Budget de l'I.S.I. (Service des Eaux)	İETT Bütçesi Budget of İETT (Electricity, trams) Budget de İETT (Electricité, trams)	(1) Toplam Total	(2) Devlet Bütçesi State Budget Budget de l'Etat	(1)/(2) Toplamın Devlet Bütçesine oranı %
1975	2.230,0	467,7	1.818,5	4.516,3	112.828,0	4,0
1976	2.558,0	675,0	2.252,7	5.485,7	150.716,2	3,6
1977	3.903,0	834,0	2.603,5	7.340,5	196.286,3	3,7
1978	6.793,3	1.027,0	5.112,3	12.832,7	320.757,0	4,0
1979	9.079,9	1.275,1	7.164,3	17.519,3	397.309,3	4,4
1980	18.581,2	2.809,0	19.251,4	40.641,6	706.687,1	5,8

(Kaynak: İstanbul Belediyesi, İETT, İSİ, Maliye Bakanlığı, MİS)

(Source: Municipality of İstanbul, İETT, İSİ, Ministry of Finance, UMMR)

(Source: Municipalité d'Istanbul, İETT, İSİ, Ministère des Finances, UMRM)

TABLO 5: Bazı belediyelerin ve iktisadi girişimlerinin* bütçeleri (1.000 TL)
TABLE 5: Budget figures for selected municipalities and their economic enterprises* (1.000 TL)
TABLEAU 5: Budget de certaines municipalités et de leurs entreprises économiques* (1.000 TL)

Belediyenin Adı Municipality and the Region it is Located in Municipalité et sa Région	Nüfus Population Population (1975)	Belediye Bütçesi Municipal Budget Municipal (1980)	İktisadi girişimler bütçeleri Budgets of economic enterprises Budget des entreprises économiques* (1980)	Toplam Total
Umrubey — (Marmara Region)	2.764	16.770	34.868	61.838
Çanakkale (Région de Marmara)				
Kuşadası (Aegean Region)	10.269	72.531	47.336	119.867
(Région de la Mer Egée)				
Akyazı (Marmara Region)	12.438	31.000	25.070	56.070
(Région de Marmara)				
Sarıkamış (Eastern Anatolian Region)	21.262	35.325	23.500	58.825
(Région de l'Est de l'Anatolie)				
Sungurlu (Central Anatolian Region)	21.641	84.274	29.214	113.488
(Région d'Anatolie Centrale)				
Karabük (Black Sea Region)	75.795	184.296	270.052	454.348
(Région de la Mer Noire)				
Kütahya (Aegean Region)	82.442	350.000	247.000	597.000
(Région de la Mer Egée)				
K. Maraş (South Eastern Anatolian Region)	135.782	700.123	399.799	1.099.922
(Région de l'Anatolie du Sud-Est)				
Kağıthane (Marmara Region)	164.448	764.751	230.633	995.384
(Région de Marmara)				
Bursa (Marmara Region)	346.103	1.150.000	1.129.000	2.279.000
(Région de Marmara)				
Ankara (Central Anatolian Region)	1.701.004	7.900.000	13.500.000	21.400.000
(Région d'Anatolie Centrale)				
İstanbul (Marmara Region)	2.547.364	18.581.186	22.060.433	40.641.619
(Région de Marmara)				

* Bu rakamlara sadece elektrik, su, otobüs işletmelerinin bütçeleri dahildir.

* Budgets of economic enterprises include here only the budgets of electricity, water supply and bus transport agencies.

* Comprend les budgets de l'électricité, de l'eau et des transports urbains. — (Kaynak: MBB / Source: UMMR / Source: UMRM).

TABLO 6: Bazı belediyelerin tüketiciyi koruma ile ilgili ekonomik girişimlerinin bütçe rakamları

TABLE 6: Budget figures for municipal economic enterprises related to consumer protection activities

TABLEAU 6: Budget des entreprises économiques municipales ayant trait à la protection du consommateur

Belediye Adı Name of municipality Municipalité	Belediye Nüfusu Population of municipality Population	Bütçe Rakamları Budget Figures Budget (TL)	
		1979	1980
Adapazarı	114.130	427.260.000	500.000.000
Bayramic	6.385	2.000.000	4.000.000
Bayrampaşa	157.367	20.148.113	30.000.000
Gebze (an industrial town near İstanbul)	33.110	72.103.100	100.000.000
Kırklareli	33.265	16.268.690	25.000.000
Mustafakemalpaşa	27.706	31.185.062	60.000.000
Tekirdağ	41.257	65.000.000	125.000.000
Yakacık	25.500	4.015.948	9.000.000

(Kaynak: MBB / Source: UMMR / Source: UMRM)

TABLO 7: Yöresel belediyecilik anlayışı içinde, 1970 ortalarında, belediyelerce gerçekleştirilen yeni iktisadi girişimlerden örnekler:

I. Kentsel Yerleşme Alanları ve Yapı Malzemeleri Üretimine İlişkin Projeler:

- **İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi;** İzmit Belediyesi 1974 yılında, belediyece kamulaştırılan 741 hektarlık bir alanda, dar gelirliilere yönelik 30 bin konutluk bir projeyi başlattı. Proje konut üretimi yanında tüm ortak yaşama alanlarının yeni bir anlayışla oluşturulmasını amaçlıyordu.
- **Batı Kent Projesi;** Ankara Belediyesi'nce 55 bin konutun ve diğer ortak kullanım alanlarının yapımını amaçlayan proje 1975 yılında başlatıldı. Son iki yılda geliştirilerek uygulamaya başlanmıştır.
- **İstanbul Belediyesi Beton Santralleri, Mıdır Tesisleri**
- **Antalya Belediyesi Mıdır Tesisleri**
- **Kars ve 13 yöre Belediyesince kurulan Tuzluca Kiremit Fabrikası (KARSAN)**

II. Belediyelerin Tüketiciyi Koruyucu Girişimlerine İlişkin Projeler:

- Türkiye'de yaklaşık 250 belediye temel tüketim maddelerinin Tanzim satışını yapmaktadır.

Bazı belediyeler temel tüketim maddelerinin üretimini yapmaktadırlar;

- **Adapazarı Belediyesi Süt ve Süt Mamulleri Üretim ve Dağıtım Girişimi;** Belediye tesisinin günlük üretim kapasitesi 15 ton civarındadır. Tesiste üretilen peynir vb. gibi süt mamülleri çevre belediyelerin tanzim satışlarında satılmaktadır.
- **Kartal Halk Ekmek Fabrikası;** Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, Birliğin üyesi 10 belediye ve Kartal halkının ortaklığı ile kuruluşu tamamlanan Fabrika, 100 bin ekmek kapasiteli olup 1980 yılı ortalarında üretime geçecektir.
- **İstanbul Belediyesi Halk Ekmek Fabrikası;** İstanbul Belediyesi ve 5 yöre belediyesinin ortaklığı ile kurulan ve çalışan Fabrika, günde 300 bin ekmek kapasitelidir.

III. Belediyelerin Diğer İktisadi Girişimleri:

- **İzmit ve Kandıra Belediyeleri ile halkın ortaklığı sonucu kurulan kablo fabrikası «GİMTAŞ».**
- **Şereflikoçhisar Belediyesi Tuz ve Tuzdan çeşitli kimyasal bileşikler üretecek olan üretim tesisleri.**

TABLE 7: Some examples of the new economic enterprises of municipalities undertaken in the mid-1970's within the framework of the New Local Government Concept:

I. Projects related to urban settlements and construction:

- **The İzmit Innovative Settlements Project** was initiated in 1974 by the municipality of İzmit over a total of 741 hectares of expropriated land with a target output of 30,000 dwelling units and related community facilities to cater to the needs of low-income town-dwellers.
- **The «Bati Kent» Settlement Project** was initiated in 1975 by the municipality of Ankara with a target output of 55,000 dwelling units and related community facilities.
- **The Cement-Mixing Installations** of Istanbul Municipality.
- **The Gravel Facilities** of Antalya Municipality.
- **The roof tile factory** set up by the Municipality of Kars and 13 other municipalities in the region.

II. Projects related to consumer protection activities of municipalities:

- More than 250 municipalities in Turkey have become involved in the marketing of certain basic consumer goods.
- Certain municipalities have undertaken the production of certain basic consumer goods, such as:
 - **The Adapazarı Municipal Dairy:** The daily capacity of this enterprise is around 15 tons of dairy products and its products are distributed to the Basic Consumer Goods Marketing Enterprises of other municipalities.
 - **The Kartal Area Bread Factory,** undertaken with the initiative of the UMMR and with the participation of ten municipalities of the Kartal sub-region and the participation of local people, has a target capacity of 100,000 loaves per day.
 - **Istanbul Municipal Bread Factory,** initiated by the Municipality of Istanbul along with five other municipalities, has a daily capacity of 300,000 loaves.

III. Other economic enterprises of municipalities:

- **The Gümüş Cable Factory** established by the municipalities of İzmit and Kandıra with the participation of local people and various private entrepreneurs.
- **The Salination Plant** established by the Municipality of Şereflikoçhisar with the participation of Turkish workers abroad.

TABEAU 7: Quelques exemples d'entreprises des municipalités établies dans les années 1970 dans le contexte du Concept d'Administration locale:

I. Projets liés à la construction et à l'habitat urbains:

- **Projet d'habitat innovatif d'Izmit**, entrepris en 1964 sur l'initiative de la municipalité d'Izmit, couvrait une somme de 741 hectares de terres expropriées avec le but de fournir 30.000 logements et les services communautaires correspondants répondant aux besoins de la population urbaine à petits revenus.
- **Projet d'habitat «Bati Kent»** entrepris en 1975 par la municipalité d'Ankara, avait pour but la construction de 55.000 logements et services communautaires correspondants.
- **Installations de Ciment** de la municipalité d'Istanbul.
- **Production de Gravier** de la municipalité d'Antalya.
- **Entreprise de Tuiles** de la municipalité de Kars et d'autres municipalités de la région.

II. Projets liés aux activités des municipalités pour la protection du consommateur:

- Plus de 250 municipalités en Turquie sont impliquées dans le marketing de certains produits de base.
- Certaines municipalités ont entrepris la Production de certains produits de base comme:
 - **Laiterie Municipale d'Adapazarı**: La capacité journalière de cette entreprise est à d'environ 15 tonnes de produits laitiers, et ces produits sont distribués aux Entreprises de Marketing des Produits de Base aux Consommateurs des autres municipalités.
 - **Usine à Pain dans la Région de Kartal**, créée sur l'initiative de l'UMRM, avec la participation de dix municipalités de la sous-région de Kartal et des habitants. Sa capacité journalière prévue est de 100.000.
 - **Usine à pain dans la Municipalité d'Istanbul**, créée sur l'initiative de la municipalité d'Istanbul et de cinq autres municipalités. Elle a une capacité journalière de 300.000.

III. Autres entreprises économiques des municipalités:

- **L'usine de Câbles Gimsaş**, créée par les municipalités d'Izmit et de Kandira, avec la participation du public et de différents entrepreneurs.
- **La Saline**, établie par la municipalité de Şereflikoçhisar avec la participation des ouvriers turcs à l'étranger.

EK

6. BELEDİYE BAŞKANLARININ PARTİLERE
DAĞILIMI (1977)

APPENDIX

6. DISTRIBUTION OF MAYORS AMONG
THE POLITICAL PARTIES (1977)

ANNEXE

6. REPARTITION DES MAIRIES SELON LES
PARTIS POLITIQUES (1977)

Belediye Başkanlarının Partilere Dağılımı (1977)

	100.000+		50 - 100.000		20 - 50.000		10 - 20.000		TOPLAM - TOTAL	
Politik Parti Political Party Parti Politique	Sayı Number Nombres	%	Sayı Number Nombres	%	Sayı Number Nombres	%	Sayı Number Nombres	%	Sayı Number Nombres	%
CHP										
Republican People's Party Parti Républicain de Peuple	18	66.7	19	65.5	61	59.2	79	48.7	177	55.1
AP										
Justice Party Parti de la Justice	5	18.5	9	31.0	28	27.2	61	37.6	103	32.1
MSP										
National Salvation Party Parti du Salut National	1	3.7	—	—	2	2.0	1	0.6	4	1.2
MHP										
National Movement Party Parti du Mouvement National	1	3.7	1	3.5	3	2.9	6	3.7	11	3.4
DP										
Democratic Party Parti Démocratique	—	—	—	—	—	—	1	0.6	1	0.3
Bağımsız										
Independent Indépendant	2	7.4	—	—	3	2.9	11	6.7	16	5.0
Geçici olarak boş										
Temporarily Vacant Vacant	—	—	—	—	6	5.8	3	1.8	9	2.8
TOPLAM / TOTAL	27	100.0	29	100.0	103	100.0	162	100.0	321	100.0

(Kaynak: MBB / Source: UMMR / Source: UMRM)

	Kuruluş Tarihi Date of Establishment Date de l'Etablissement	Temsil Edilen Nüfus Total Population of member municipalities Population totale des Municipalités Membres
● Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği (MBB) Union of the Municipalities of the Marmara Region Union des Municipalités de la Région de Marmara	1975	5.033.819
● Orta Anadolu Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Central Anatolian Region Union des Municipalités de la Région d'Anatolie Centrale	1978	3.025.018
● Çukurova ve Toroslar Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Çukurova and Toroslar Region Union des Municipalités de la Région de Çukurova et Toroslar	1978	1.771.396
● Ege Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Aegean Region Union des Municipalités de la Région d'Egée	1979	1.588.528
● Karadeniz Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Black Sea Region Union des Municipalités de la Région de la Mer Noire	1978	1.006.050
● Van Gölü ve Çevresi Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Lake Van Sub-region Union des Municipalités de la Province du Lac de Van	1979	399.226
● Kızılırmak Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Kızılırmak Sub-region Union des Municipalités de la Province de Kızılırmak	1978	389.097
● Akdeniz Belediyeler Birliği Union of the Municipalities of the Mediterranean Region Union des Municipalités de la Région Méditerranéenne	1978	263.040
● TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ Union of the Municipalities of Turkey is constituted by the abovementioned unions of municipalities and municipalities such as Istanbul, Ankara, Gaziantep, Mersin, etc. Union des Municipalités de Turquie est constituée des Unions ci-dessus et des municipalités d'Istanbul, Ankara, Gaziantep, Mersin, etc.	1980	

(Kaynak: MBB / Source: UMMR / Source: UMRM)

ERGÜDER, Orhan - SAHİNER, Tandoğ (Der.) : Belediyeler Ceza
Mevzuatı, İstanbul, 1972.

GENEL-İŞ SENDİKASI: Kara Kitap (Belediyeler), Ankara, 1975.

GERAY, Cevat - KELEŞ, Ruşen: Küçük Belediyelerin Sorunları TO-
DAİE, Ankara, 1969.

GEVGİLİLİ, A.: Belediyeler, Kırlar, Milliyet, 26 Haziran 1976.

GEVGİLİLİ, A.: Belediyelerle Savaş, Milliyet, 7 Ekim 1976.

GEVGİLİLİ, A.: Yerel Kahramanlar, Milliyet, 17 Kasım 1977.

GEVGİLİLİ, A.: Kentsel Türkiye ve Yeni Demokrasi, Milliyet, 16 Şubat
1976.

GÖNÜL, Mustafa: Yerel Yönetim Birlikleri, TODAİE, Ankara, 1977.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref: Türkiye'de Mahalli İdareler, TODAİE, Ankara,
1967.

X İSTANBUL BELEDİYESİ: İstanbul Belediyesi'nin Hizmet ve Yatırım
Etkinliğinin Geliştirilmesi, Yerel Yönetim Ens. Birmingham Üni-
versitesi, Ocak 1978 (Çöğaltma)

İSVAN, Ahmet: Halkın Belediyesi, İstanbul, 1977.

İSVAN, Ahmet: Halkın Belediyesi Olmak, Mimarlık, Sayı 151 1977/2.

İZMİT BELEDİYESİ: İzmit Yeni Yerleşmeleri Yapılabilirlik Araştır-
ması, Birleşmiş Mimarlar, İstanbul, 1975.

KAHRAMAN, Ahmet: Boğulan Başkan, Gelişim Yay. İstanbul, 1976.

KARTAL, Kemal: Kentleşme ve İnsan, TODAİE, Ankara, 1978.

KELEŞ, Ruşen: İzmir Mahalleleri (Bir Tipleştirme Örneği) Ankara,
1972.

X KELEŞ, Ruşen: Kentbilim İlkeleri, Sosyal Bilimler Der. Yay. Ankara,
1976.

KEMAL, M.: Yerel Seçimlere Doğru Kent, Kent Anadolu, Cumhuri-
yet, Aralık 1977.

KENTLERDEKİ YEŞİL ALANLAR, Çevre Koruma Der. Yay. İstanbul,
1976.

X KEYDER, Çağlar - PAMUK, Şevket: Türkiye'de Rantların Ekonomi
Politigi, Milliyet, 12 Ocak 1979.

X KILIÇER, Turgut: Mahalli İdareler Demokrasisi, Belediyeler ve Kent
Sorunları Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Derneği, Yay
Sayı: 20-25, 1978.

**TÜRKİYE'DE BELEDİYECİLİK ÜZERİNE BİR
BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ**

**A BIBLIOGRAPHY ON TURKIST LOCAL GOVERNMENT : MUNICIPALITIES
BIBLIOGRAPHIE SUR LES POUVOIRS LOCAUX TURCS : MUNICIPALITIES**

- ACAR, Muhtar - BAYRI, Halit (Tertip Edenler): Mahalli İdareler Kılavuzu (4 cilt) 1948-1950, İstanbul.
- ALPÖGE, Atilla: İstanbul'un Ulaşımı ve Metro (Çoğaltma) İstanbul, 1977.
- ALPÖGE, Atilla: Kentsel Ulaşım İçin Yeni Bir Politika ve Eylem Programı, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi (Marmara Belediyeler Birliği) Sayı 25-30, İstanbul, 1978.
- X ANKARA BELEDİYESİ: Başkanlık Uzmanları Çalışma Raporları, Ankara, 1977.
- ANKARA BELEDİYESİ: Toplumcu Belediye, Ankara, 1977.
- X ARSEVEN, Celal Esat: Şehircilik, İstanbul, 1937.
- ARSLAN, Süleyman: Türkiye'de ve İngiltere'de Merkezi İdarenin Mahalli İdareler Üzerindeki Denetimi, A.İ.T.İ.A. Ankara, 1978.
- AYTAÇ, Fethi: Açıklamalı Belediye Kanunu, Ankara, 1979.
- BAĞDAT, Cevdet: 11 Aralık 1977 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi.
- BİNATLI, Doç. Dr. Cüneyt: Belediye Hizmetlerinin Finansmanı, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayın No: 186/117, 1977.
- BÖRTÜCENE, İcen: Belediyelerin Mali Sorunları, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Sayı 25-30 İstanbul, 1978.
- BÜKLÜ, Mehmet A.: 11 Aralık 1977 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi
- BÜKLÜ, Mehmet A.: Kartal Belediyesi Uygulamaları ve Ekmek Sorunu, Mimarlık, Sayı 151 1977/2.
- BÜYÜK İSTANBUL NAZIM PLAN BÜROSU ÇALIŞMALARI, (Rapor, Ara Rapor, Araştırma ve Plan Taslakları) İstanbul, 1966-1978.

CEM, İ.: Belediyelerin Önemi ve İzmit Deneyimi, Politika Gazetesi, 4 Ağustos 19...

CEYHUN, Demirtaş: Yer Yeni Dev, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1977.

ÇAVDAR, Tuncay: İzmit Yeni Yerleşmeler Deneyinin Kuramsal Çerçevesi, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, Sayı 25-30 İstanbul, 1978.

ÇEZİK, Asuman - ERDÜMLÜ, Güngör - DÜLGER, Mehmet: Kent Altyapısının Hazırlanmasında Belediyelerin Rolü ve 13 Büyük Kent Belediyesi Sorunları Üzerine Ön Rapor. Devlet Plânlama Teşkilâtı, Ankara, 1975.

ÇOKER, Ziya: Belediye Meclisi Vazife ve Selâhiyetleri, İstanbul, 1963.

ÇORUH, Selâhattin: Belediyeler ve Turizm. Türk Belediyecilik Derneği, Ankara, 1959.

DALOKAY, Vedat: 06 Dalokay (Görüşler Demeçler) Ankara, 1977.

DAMALI, Alev: Türkiye'de Mahalli İdareler Maliyesi (teksir) DPT. Ankara, 1965.

DEMİREL, S.: İstanbul ile İlgili Projeleri Açıklıyor, Milliyet, 1-2 Eylül 1979.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI: Kentsel Altyapının Hazırlanmasında Belediyelerin Rolü, 1976.

DİNÇER, Ali: 11 Aralık 1977 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi, Ankara, 1977.

DİNÇER, Ali: Belediyeler, Sivil Toplum ve Demokrasi, Milliyet, 16 Ocak 1979.

ECEVİT, Bülent: Belediyeler, Bayram Gazetesi, 3 Aralık 1976.

ENÖN, Ahmet: Belediyeler, Kent Sorunları ve Demokrasi. Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, Sayı 20-25, 1978.

ERGİN, Osman Nuri: Mecelle-i Umur-u Belediye (4 Cilt) İstanbul, 1914-1915.

ERGİN, Osman Nuri: Belediyecilik Dersleri, İstanbul, 1932.

ERGİN, Osman Nuri: Muhtasar Mecelle-i Umur-u Belediye, İstanbul, 1923-1925.

ERGİN, Osman: Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İstanbul, 1936.

ERGİN, Osman: Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler, Patrikhaneler, İstanbul, 1944.

X KIRAY, Mübeccel B.: Modern Şehircilik Gelişmesi ve Türkiye'ye Has Bazı Eğilimler, İTÜ Mimarlık Fak. Yay. İstanbul, 1971.

KOTİL, Aytekin: 11 Aralık 1977 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi, İstanbul, 1977.

KÖSE, Erol: Türk Kentlerinin Beklediği Yeni Belediyecilik, Milliyet 1.10.1977.

KÖSE, Erol: Yerel Yönetimlerde Yeni Örgütlenmelere Doğru, Mimarlık Sayı 151, 1977/2.

KÜPÇÜ, Mustafa: Belediyeler ve Halkla İlişkiler, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Yay. Sayı 31, 1978.

LEFKOŞE YEREL YÖNETİM SEMİNERİ: Lefkoşe Belediyesi, 1978 (Çoğaltma).

MARMARA VE BOĞAZLARI BELEDİYELER BİRLİĞİ (MBB), İZMİT BELEDİYESİ: İzmit'in Geleceği İçin Yeni Bir Ulaşım Düzeni - ALPÖGE, Atilla (Çoğaltma) 1977.

M.B.B.: «Yeni Belediyecilik Anlayışı ve Uygulamaları» Semineri Notları, İstanbul, Ekim 1977 (Çoğaltma).

M.B.B.: Antalya Belediyesi Yeni Yerleşme Alanları, Konut Sorunu, Tüketimi Düzenleme ve Belediyeye Bakış Açısı, Araştırma Raporu, 1978.

M.B.B.: Gebze Belediyesi Yeni Yerleşme Alanları, Konut, Tüketimi Düzenleme, Ulaşım ve Belediyeye Bakış Açısı, Ön Rapor (BİRLİK/PEDAM, 1978).

X M.B.B.: Yerel Yönetimler ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (Rapor, BİRLİK/PEDAM, 1978).

X M.B.B.: Türkiye Yerel Yönetim Tarihi Üzerine Notlar. Haz.: Abidin NESİMİ, İstanbul, 1978.

M.B.B.: UMMR's World Environment Day (1976-1977, 1978) 1978 (Broşür-İng.).

M.B.B.: Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunları (Rapor) 1978.

M.B.B.: UMMR: A Case Study of a Consensus-Based Experiment - YILDIRIM, Selahattin (OECD - Symposium on Metropolitan Government Organisation and Structure, Yugoslavia, November 1973), (çoğaltma) Rapor 1978.

M.B.B.: A Brief Note on the Financial Structure of Local Government in Turkey - AKÇAR, Orhan Z. (OECD - Copenhagen Workshop

- on Measuring Local Government Expendit (Needs) (çoğaltma) Rapor 1978.
- M.B.B.: Kıyıların Korunması ve Toplum Yararına Kullanılmasına İlişkin Hukuksal Düzenlemeler, (Çoğaltma) İstanbul, 1979.
- M.B.B.: Belediye Para Cezalarının Artırılması, Karaborsa, Stokçuluk - Belediyelerin İşyeri Kapatma Konusundaki Yetkileri, İstanbul, 1979.
- M.B.B.: A Brief Note On Local Government In Turkey (Çoğaltma) İstanbul, 1979.
- M.B.B.: Akdeniz Ülkeleri Genel Göstergeler Mediterranean Countries: Basic Indicators, İstanbul, Mayıs 1980.
- M.B.B.: T.C. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği - ANA TUZUK - İstanbul, 1979.
- M.B.B.: What is UMMR? İngilizce Broşür, İstanbul, 1979.
- M.B.B.: İki Minik Kentli - TAN Oral, İstanbul, 1979.
- M.B.B.: Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Yerel Yönetimlerle İlgili İlkeler ve Politikalar (1963-1983), İstanbul, Mayıs 1980.
- M.B.B.: Belediye Gelirlerine İlişkin Değerlendirme ve Yasal Öneriler (Çoğaltma) İstanbul, Şubat 1980.
- M.B.B.: İmar ve Kentsel Arazi Kullanım Biçimlerinin Tanımlanması, İstanbul, Nisan 1980.
- M.B.B.: T.C. İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI - Marmara Bölgesi Sanayi ve Kentsel Yerleşmelerin Düzenlenmesi Ortak Çalışması, Ekonomik Rapor, İstanbul, 1979.
- M.B.B.: T.C. İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI - Sanayi ve Kentsel Yerleşmelerin Düzenlenmesi Çalışması, Trakya Alt Bölge Raporu. Hazırlayanlar: YÖNDER, Ayşe - TİRBEN, Nazmi, İstanbul, 1979.
- M.B.B.: TÜRKİYE BELEDİYE BİRLİKLERİ ORTAK KURULU: Kentlere Hizmete İlişkin Değerlendirme Öneri Kararı, Belediye ve Kent Sorunları Dergisi S.: 35-37, İstanbul 1979.
- M.B.B.: TÜRKİYE BELEDİYE BİRLİKLERİ ORTAK KURULU: Belediye Gelirlerine İlişkin Yasal Öneriler (Çoğaltma) İstanbul, Şubat 1979.
- MİLLİYET - Düşünenlerin Forumu: Dünya Çevre Gününde Türkiye, Katılanlar: A. GEVGİLİLİ, T. KILIÇER, M. AKALIN, S. YILDIRIM, E. URAY, 4 Haziran 1978.
- MİLLİYET - Düşünenlerin Forumu: Kentler ve Belediye Gelirler Yasası, Katılanlar: A. KOTİL, S. GÖRGÜN, İ. ÖNDER, A. GEVGİLİLİ, 18 Şubat 1979.
- MUMCU, Ceyhan: Yerel Yönetimlerde Örgütlü İşgücünün Yoğunlaşması, Mimarlık, S: 151, 1977/2.

X NADAROĞLU, Halil: Mahalli İdareler - Felsefesi, Ekonomisi, Uygulaması, İstanbul, 1978.

X ONAR, Sıddık Sami: «Komünlerin Hukuki Otonomisi» in Komün Bilgisinin Esasları, İstanbul, 1936.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumi Esasları, Cilt 2, İstanbul, 1967.

X ORTAYLI, İlber: Türk Belediyesi'nin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu, AİD.C. 6 S. 4, Aralık 1973.

X ORTAYLI, İlber: Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler, TODAİE, Ankara, 1974.

ÖZTÜRE, Avni: Marmara ve Boğazlarının Çağdaş Çevre Sorunları, Marmara ve Boğazları Dergisi, MBBB S. 3-4 Ekim, Kasım 1975.

PARTİ PROGRAMLARI VE YEREL YÖNETİM BİLDİRGELERİ: CHP, AP, MSP ve Diğer Partiler.

POLİTİKA: Yalnız Adamlar: Belediye Başkanları ve Ecevit ile Belediyecilik Üzerine Görüşme (D. CEYHUN) 25 Eylül - 7 Kasım 1976.

X REUTER, Ernst: Komün Bilgisi, Siyasal Bilgiler Okulu, Ankara, 1940.

REUTER Ernst: Belediye İktisadiyatının Ehemmiyeti ve Problemleri. (Çev. Muazzez TLABAR) İktisat Fak. Mec. İstanbul, 1941.

REUTER, Ernst: Belediyeler Bankası (Çev. Orhan TUNA) İktisat Fak. Mec. İstanbul, 1943.

X REUTER, Ernst: Beledi Vakıfların Modern Şehir İdaresindeki Ehemmiyeti, İstanbul, 1942.

SAĞLAM, Ertuğrul: Gerçek Bir Yerel Güce Doğru (Çeviri) BERNARDET, Daniel: Belediyeler ve Kent Sorunları, MBBB Sayı: 31, 1978.

SİLAHDAR, Lütfi: Şehir Hukuku Tatbikatı, İstanbul, 1968.

SOYSAL, Mümtaz: Local Government in Turkey - PAİTME, Ankara, 1967.

SOYSAL, Mümtaz: Tapu, Milliyet 27 Eylül 1975.

SOYSAL, Mümtaz: Belediyeler Federasyonu, Milliyet 3 Eylül 1976.

- ŞEKER, (AĞIRALIOĞLU) Kemal: 11 Aralık 77 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi, 1977.
- ŞENYAPILI, Önder: Yerel Yönetim Kararlarına Halkın Katılımı, Mimarlık 151, 1977/2.
- ŞENYAPILI, Tansı: Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu: ODTÜ Ankara, 1978.
- TABAK, Reşat: Yeni Bir Belediye Gelirleri Sistemi Yaratılmalı, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi MBBB S. 25-30, 1978.
- TANERİ, Ergün: Bölgesel Plânlama, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Ak. Y. No. 148, İstanbul, 1978.
- T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI: İç-Düzen, Genel Rapor, Kitap 2, Belediyeler, Ankara, 1968.
- T.C. İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI: Doğu Marmara Bölgesi Raporu, İstanbul, 1965.
- T.C. İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI: Marmara Bölgesi, Ankara, 1970.
- T.C. İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI: Büyük İstanbul Sorunları Semineri, İstanbul, 1974.
- TEKELİ, İlhan - GÜLÖKSÜZ, Yigit: Belediye Sorunları, AİD C. 9 S. 2 Haziran, 1976.
- TEKELİ, İlhan - GÜLÖKSÜZ, Yigit - OKYAY, Tarık: Gecekondu Dolmuşlu, İşportalı Şehir, Cem Y. İstanbul, 1977.
- TEKELİ, İlhan: Tüketici Değil, Üretici Belediye, Marmara ve Boğazları Dergisi, MBBB S. 18-20 Şubat, Nisan 1977.
- TEKELİ, İlhan: Kentleşme ve Konut Sorunu, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, MBBB Y. Sayı 20-25, 1977.
- TEKELİ, İlhan: Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı, Mimarlık S. 150, 1977/1.
- TEKELİ, İlhan: - ORTAYLI, İlber: Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi (Ed. E. TÜRKCAN) TİD, Ankara, 1978.
- TERCÜMAN: (Nazlı İLİCAK) İstanbul'u Dinliyoruz İsvan'dan. 20 Aralık 1976.
- TİRBEN, Nazmi: Marmara Bölgesi Açısından 11 Aralık Mahalli İdare Seçimleri, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi MBBB Y. S. 25-30, 1978.
- X TMMOB/Mimarlar Odası: Kent Toprakları Sorunu, İstanbul, 1973.
- X TMMOB/Mimarlar Odası: Türkiye'de Arsa ve Kent Sorununa Eleştirel Bir Yaklaşım (M. ADAM, Ö. ALTABAN, İ. TEKELİ'nin Raporu) İstanbul, 1977.
- TMMOB/Mimarlar Odası: Yerel Yönetim ve Güç Yapısı Seminerleri (1977, 1978) Notları.

TODAİE: Belediyeler El Kitabı, Ankara, 1962.

TODAİE: İdarenin Yeniden Düzenlenmesi, İlkeler ve Öneriler (İdari Reform Danışma Kurulu Raporu) Ankara, 1972.

TONGUÇ, Selâhattin: 11 Aralık 1977 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi, 1977.

TOPRAK, Burhan: 11 Aralık 1977 Yerel Yönetim Seçim Bildirgesi, 1977.

TUNCEL, Abdullah: Çocuk Yuvası ve Kreş Yapımında Tıp Mimari Plânlama (Nedenler ve Ana İlkeler), Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği İçin Hazırlanmıştır. 1978.

X TÜRK BELEDİYESİLER DERNEĞİ: Türkiye'de Metropoliten İdareler, Ankara, 1972.

TÜRK BELEDİYESİLER DERNEĞİ: Belediye Gelirleri Semineri, Ankara, 1972.

TÜTEN, Şerif: Mahalli İdareler Düzeyinde İdari Plânlama, TBD, Ankara, 1976.

TÜZE, Sedat: 11 Aralık 1977 Yerel Seçim Bildirgesi, Kocaeli, 1977.

UNARAN, Ergun: Mülk Konut Çıkmazı, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, MBBB Y. S. 20-25, 1977.

UNION OF MEDITERRANEAN TOWNS: BY J. PORTIER: Survey on sanitation in 22 Mediterranean Towns, Outline Report, UTO, Paris (FRANCE)...

UNION OF MEDITERRANEAN TOWNS: Theme: Means of Preventing Marine Pollution 3rd Conference of Mediterranean Towns, Rimini, Italy, June, 1978.

ÜNLÜ, Halil: Konut İhtiyacının Karşılansında Kamunun Sorumluluğu, Konut Mevzuatı. Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, MBBB Y. S. 20-25, 1977.

YARDIMCI, Bülent: Belediye Tanzim Satış Mağazalarının Kuruluş Süreci, Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi, MBBB Y. S. 31, 1978.

YARIMCA YÖRESİ TEMEL TÜKETİM MALLARI PAZARLAMA KURULUŞU ARAŞTIRMASI, YARIMCA BELEDİYESİ, E. HANÇER, S. YILDIRIM, 1977.

X YAVUZ, Fehmi: Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ankara, 1966.

X YAVUZ, Fehmi - KELEŞ, Ruşen - GERAY, Cevat - Şehircilik, Sorunlar, Uygulama ve Politika, SBF Y. İkinci Baskı, Ankara, 1978.

YAYIN, Teoman: Merkezi Hükümet ile Mahalli İdareler Arasındaki Mali İlişkiler, Ankara, 1971.

X YAYIN, Teoman - ARUOBA, Çelik - KAZANCI, Metin - ACAROĞLU, İrem - NALİŞ, Seyfettin - ERDEMLİ, Turgut: Belediye İşlevlerine Nicel Bir Yaklaşım. Belediyecilik Araştırma Projesi, Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi. Ankara, 1979.

YAYLA, Yıldızhan: Şehir Plânlamasının Başlıca Hukuki Meseleleri ve İstanbul Örneği, İstanbul, 1975.

YAYLA, Yıldızhan: Türkiye'de Belediyelerin Temel Sorunu: Onar Armağanı. Sayfa 950, İstanbul, 1977.

YILDIRIM, Selâhattin: Büyük Kent ve Bölge Yönetimi Üstüne, Marmara ve Boğazları Dergisi. MBBB Y. S. 5-6, Aralık 1975, Ocak 1976.

YILDIRIM, Selâhattin: Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nin Kuruluşu. Mimarlık, S. 151, 1977/2.

X ZAIM, Sabahattin: İstanbul Sanayi Bölgeleri, İstanbul, 1971.

X ZİYAĞLU, Rakım: İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi, İstanbul, 1971.

Akdeniz Kentler Birliği Mayıs 1980 «Akdeniz» Belediyelerarası İşbirliği ve Ekonomik Gelişme» Konferansında Sunulan Giriş Raporu, Konut ve Kentleşme Raporları, Çevre Sorunları Raporları, Kentsel Ulaşım Raporu, İşsizlik Sorunları Raporu, Sağlık Yardımı ve Hizmetleri Raporu, Kültür ve Kütüphanecilik Raporları, Türkiye'de Yerel Yönetimler Raporu ve Belediyelerin Yetki ve Kaynaklarının Geliştirilmesi Raporu.

Rapers prepared for the May 1980 Conference of the Union of Mediterranean Towns on the theme «Economic Development and Intermunicipal Cooperation»: Introductory Report, and reports on Urbanization Process and Housing, Environmental Issues, Urban Transportation, Problems of Unemployment, Public Health Services, Cultural Problems Related to Urbanization, Local Governments in Turkey and the Development of Authority and Financial Powers of Municipalities.

Rapports préparés pour la Conférence de l'Union des Villes de la Méditerranée, Mai 1980, sur le thème: «Développement Economique et Coopération Intermunicipale en Méditerranée»: Rapport Introductif, les rapports sur le Processus d'Urbanisation et Logement, les Problèmes d'Environnement, les Problèmes du Chômage, les Transports Urbaines, les Services de Santé Publique, les Problèmes Culturels en Fonction de l'Urbanisation, les Pouvoirs Locaux en Turquie, et sur le Développement de l'Autorité et du Pouvoir Financier des Municipalités.

SÜRELİ YAYINLAR

Periodicals

Periodiques

BELEDİYELER VE KENT SORUNLARI DERGİSİ: Marmara ve Boğaz-
ları Belediyeler Birliği Yayın Organı. İSTANBUL.

ÇEVRE: Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, İSTANBUL.

DEVRİMCİ BELEDİYELER DERGİSİ, ANKARA.

İLLER BANKASI DERGİSİ, ANKARA.

İLLER VE BELEDİYELER DERGİSİ, ANKARA.

MİMARLIK DERGİSİ: TMMOB - Mimarlar Odası Yayın Organı, AN-
KARA.

TODAİE: Amme İdaresi Dergisi, ANKARA.

İSTANBUL VE KOMŞU BELEDİYELER DERGİSİ, İSTANBUL.

TÜRKİYE'DE BELEDİYELER, İSTANBUL.

İMAR VE BELEDİYE, İSTANBUL.

MAHALLİ İDARELER DERGİSİ, ANKARA.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI YAYINLARI

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ YAYINLARI.

REFERANS LİSTESİ
LIST OF REFERENCES
REFERENCES

- AYTAC, Fethi : **Acıklamalı Belediye Kanunu** (Municipal Law) Ankara, 1976.
- X CEZİK, Asuman : **Bölgesel Gelişme ve Kentleşme** (Regional Development and Urbanization), DPT: 1638 - SPD: 308 (State Planning Organization), Ankara, 1978.
- X ERGİN, Osman : **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı** (Evolution of Urbanism in Turkey), İstanbul, 1936.
- KÖSE, Erol : «Türk Kentlerinin Beklediği Yeni Belediyecilik» (The New Municipal Movement Awaited by Turkish Cities), *Milliyet*, 1.10.1977.
- NESİMİ, Abidin : «Türkiye'de Yerel Yönetimler Tarihi Üzerine Notlar» (Notes on the History of Local Governments in Turkey), *Belediyeler ve Kent Sorunları Dergileri*, İstanbul, 1979.
- Ministry of Reconstruction and Resettlements and the U.M.M.R. : **Marmara Bölgesi Sanayi ve Kentsel Yerleşmelerin Düzenlenmesi Ortak Çalışması: Ekonomik Rapor** (Economic Report of the Joint Research Study on Industry and Human Settlements in the Marmara Region) UMMR, İstanbul, 1979.
- Ministry of Reconstruction and Resettlements and the U.M.M.R. : **Marmara Bölgesi Sanayi ve Kentsel Yerleşmelerin Düzenlenmesi Ortak Çalışması: Trakya Raporu** (Report on the Thracian Sub-region) U.M.M.R., İstanbul, 1979.
- NADAROĞLU, Halil : **Mahallî İdareler** (Local Governments), Sermet Matbaası, İstanbul, 1978.